
Βιβλιοκρισία

WAGENFÜHR HORST, *Der System gedanke in der Nationaloekonomie*,
Jena 1933.

Τὸ βιβλίον τοῦ W. σκοπὸν ἔχει νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς σκέψως πρὸς δημιουργίαν συστήματος ἐν τῇ θεωρητικῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ, δηλαδή κατὰ ποῖον τρόπον ἢ σκέψεις αὕτη ἐπεβλήθη κατὰ τὴν περίοδον τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης, ποίας μεταβολὰς ὑπέστη, καὶ ποῖα προβλήματα ἐπὶ τοῦ παρόντος παρουσιάζονται, δοθείσης τῆς μεγάλης πληθώρας τῶν μέχρι σήμερον δημιουργηθέντων συστημάτων.

Αἱ κατευθυντήριοι σκέψεις τοῦ συγγραφέως κατὰ τὸν χειρισμὸν τοῦ θέματός του ὑπῆρξαν εἰς τὰ κύρια σημεῖα αἱ ἑξῆς :

Ἐν πρώτοις ὁ W. δὲν ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τῆς ἐρεύνης τὴν ἀπλὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἀναπτυχθέντων οἰκονομικῶν συστημάτων, π. χ. μερκαντιλισμός, φυσιοκρατισμός κτλ., ἀλλὰ βασικῶς μόνον τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον αἱ διάφοροι κατευθύνσεις, αἱ σχολαὶ ἢ αἱ μεμονωμένοι προσπάθειαι ἐξυπηρετοῦν τὴν ἐπικρατοῦσαν σκέψιν περὶ τὴν δημιουργίαν συστήματος διέποντος τὴν θεωρίαν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἐτερον ἐρώτημα ἀπασχολῆσαν τὸν συγγραφέα εἶναι κατὰ πόσον μιὰ ἐξιστόρησις τῶν καταστρωθέντων οἰκονομικῶν συστημάτων δύναται γενικῶς νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸ πλαίσιον τῆς Ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, χωρὶς ὁ χαρακτήρ τῆς θεωρίας καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν ἰδεῶν νὰ ἐπισκιασθοῦν λόγῳ τῆς παραμελήσεως τῶν μεταξὺ τῆς ἐξελίξεως τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πέριξ Κόσμου κατ' εὐρυτάτην ἔννοιαν ὑφισταμένων σχέσεων.

Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ ἐν σχέσει πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς ἐρεύνης ὅτι δὲν εἶνε ἀσφαλῶς δυνατὴ μιὰ περιληπτικὴ ἐξιστόρησις τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, χωρὶς νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς ταύτην τὰ σύγχρονα ἐκάστοτε πνευματικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ρεύματα, ὡς ἐπίσης ἡ ἀπεικόνισις τῆς πορείας τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν παραιτεῖται ἐξ ὀλοκλήρου τῆς περιγραφῆς τῆς ἐξαρτήσεως τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων ἀπὸ τὴν ἐκπολιτιστικὴν πραγματικότητα, δυναμένην νὰ θεωρηθῇ μέχρις ἐνὸς ὑψηλοῦ βαθμοῦ ὡς τὸ ἄμεσον θρεπτικὸν ἔδαφος ἐξ οὗ βλαστάνουν ὅλα τὰ θεωρητικὰ κατασκευάσματα.

Ἐπίσης διερωτᾶται ὁ συγγραφεὺς ἂν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξετάσῃ τις τὰ διάφορα οἰκονομικὰ συστήματα κεχωρισμένα ἀπὸ τοὺς φορεῖς ἢ δημιουργοὺς των. Ἀποφαίνεται ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε ἀπολύτως δυνατόν

Εἰς τὴν ἐρευνάν του ὁ W. δὲν συμπεριέλαβε τὴν θεωρίαν τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. Χρονικῶς ἢ μελέτη ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δια-

μορφώσεως Ἐθνικο-οικονομικῆς σκέψεως μέχρι σήμερον καὶ ἔρευνᾶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐξέλιξιν τῶν οἰκονομιῶν ἐν Γερμανίᾳ, Αὐστρίᾳ, Μεγάλῃ Βρετανίᾳ, Ἑνωμέναις-Πολιτείαις, Γαλλίᾳ, καὶ Ἰταλίᾳ, καὶ δὴ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς συστηματικὴν ἐπιστήμην μέχρι σήμερον.

Ἐνώπιον τῆς πληθώρας τῶν διαμορφωθέντων ἐν τῇ διαρρέουσι τοῦ χρόνου συστημάτων ἐν τῇ θεωρητικῇ Πολ. Οἰκονομίᾳ ἀναλαμβάνει ὁ συγγραφεὺς νὰ καταδείξῃ εἰς ποῖα σημεία διαφέρουν ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων καὶ πῶς ἴσταται πρὸς ἄλληλα. Δίδει τὸν ὀρισμὸν τοῦ «συστήματος» καὶ διακρίνει μεταξὺ τούτων ὀκτῶ κυριώτερα: Προβαίνει εἴτα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐξελίξεως πρὸς τὸ ἐνιαῖον τοῦ συστήματος καὶ τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην, κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐν τῇ Δύσει καὶ περαιτέρω κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (A. Smith, Th. Malthus, J. B. Say κτλ.), μέχρι σήμερον, χαρακτηρίζων τὸν Ricardo ὡς τὸν πρῶτον ἐπιτυχῶς πειραθέντα νὰ δημιουργήσῃ ἓνα σύστημα ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ.

Περαιτέρω μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς κριτικῆς τῆς ἀσκηθείσης ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ ἀτομικιστικοῦ συστήματος, πραγματεύεται ὁ W. τὴν ὑποδοχὴν ἧς ἔτυχε τὸ σύστημα τοῦ A. Smith ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τὴν διαμόρφωσιν ἣν ὑπέστη τὸ σύστημα καὶ ἡ μέθοδος τοῦ Ricardo ἐν Γερμανίᾳ. Ἐκθέτων τὸ ἀναπτυχθὲν ἐσωτερικὸν σύστημα τῆς γερμανικῆς ρωμαντικῆς Πολιτικῆς καὶ Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης (Ad. Müller, Fr. v. Baader) τὸ «ἐθνικὸν σύστημα» τῆς Πολιτ. Οἰκονομίας τοῦ Fr. List καὶ τὸ οἰκονομικο-κοινωνικὸν σύστημα τοῦ K. Marx, καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔριδα διὰ τὴν μέθοδον καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς σκέψεως πρὸς διαμόρφωσιν ἐνὸς οἰκονομικοῦ συστήματος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεταξὺ Roscher, K. Kines, B. Hildebrand, G. Schmoller, Karl Menges καὶ τὸν χωρισμὸν τοῦ εἶναι ἀπὸ τοῦ ὀφείλειν (Sein u Sollen) τοῦ M. Weber. Μετὰ ταῦτα ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει ἅπαντα τὰ καταστρωθέντα συστήματα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων οἰκονομολόγων (Aron, Weddigen, Walras, Pareto, Schumpeter κτλ.) καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν τρέχουσαν περίοδον ἀναπτυχθέντων συστημάτων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἀναλύων τὰς μεταξὺ τῶν ὑφισταμένας διαφορὰς καὶ ἐξετάζων τὴν ἀξίαν καὶ ὀρθότητα αὐτῶν.

Τὸ ἔργον κλείει μὲ μίαν σύντομον κριτικὴν ἐπισκόπησιν τοῦ συγγραφέως. Εἶναι διὰ πάντα μὲ τὴν θεωρητικὴν οἰκονομικὴν ἀσχολούμενον βιβλίον πολῦτιμον.

Ἄποστ. I. Ἀνδρέου

ΑΛΕΞ. Ν. ΔΙΟΜΗΔΗΣ. Μετὰ τὴν κρίσιν. Οἰκονομικαὶ καὶ Δημοσιονομικαὶ μελέται. 1932 - 34. Ἀθῆναι, 1935.

Ὁ κ. Α. Διομήδης συνεκέντρωσεν εἰς ἓνα τόμον τὰς τελευταίως δημοσιευθείσας εἰς τὸν ἡμερήσιον καὶ περιοδικὸν Τύπον μελέτας τοῦ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ τῶν συνεπειῶν ταύτης ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀναδημοσίευσίς τῶν μελετῶν τούτων ὄχι μόνον δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι χρήσιμος καὶ ἐπίκαιρος. Διότι αἱ μελέται αὗται, ἀναφερόμεναι εἰς ἓν καὶ μόνον θέμα καὶ ἔχουσαι μετὰ τῶν μίαν συνοχὴν, καθίστανται σαφεῖς καὶ ἀντιληπταί, ὅταν ἐμφα-

νίζονται ένιαίως καί ούχι τμηματικῶς. Ἡ κατά τμήματα ανάγνωσις τούτων μειονεκτεῖ ἀπό ἀπόψεως κατανοήσεως τοῦ ὅλου ἐξεταζομένου προβλήματος καί δέν ἐπιτρέπει τήν ἄμεσον παρακόλουθῆσιν τῶν γενικωτέρων σκέψεων τοῦ συγγραφέως.

Ἐπί πλέον τὰ ἐξεταζόμενα ζητήματα εἶναι καί θά εἶναι ἐπί πολὺ ἐπίκαιρα, διότι ἡ ἀναπροσαρμογή τῆς οἰκονομίας δέν εἶναι ζήτημα ποῦ νά δύναται νά λάβῃ χώραν ἀπό τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τήν ἄλλην.

Ὁ κ. Διομήδης ἀποτελεῖ πράγματι μίαν ἐξαιρετικὴν οἰκονομικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ τόπου μας. Τὸ ὄνομά του εἶναι συνδεδεμένον στενὰ μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας κατά τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν. Τόσον ὡς Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὅσον καί ὡς Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καί ἀκολούθως τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας.

Αἱ γνώμαί του καί αἱ κρίσεις του εἶναι κατά συνέπειαν ἄξιοι ἰδιαιτέρας προσοχῆς καί μελέτης. Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1932 ὁ κ. Διομήδης εἰς διάλεξίν του δοθεῖσαν εἰς τὸ Τεχνικὸν Ἐπιμελητήριον τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς παγκοσμίου κρίσεως ἐτόνιζεν ὅτι ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ὑπὸ τῆς κρίσεως πληγείσης οἰκονομίας εἰς τὴν προτέραν ἰσορροπίαν της, εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθῆ α) διὰ καταβολῆς προσπαθείας ἀνοίγματος νέων ἀγορῶν διὰ τὰ προϊόντα μας, β) διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς εἰσαγωγῆς, γ) διὰ τῆς περιφρουρήσεως τῆς πίστεως, καί δ) διὰ τῆς περιστολῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν. Ὁ κ. Διομήδης φρονεῖ, ὀρθῶς ἄλλως τε, ὅτι τὸ σύγχρονον ἑλληνικὸν πρόβλημα εἶναι **κυριώτατα οἰκονομικὸν πρόβλημα**. Ἡ δημοσιονομικὴ ὄψις εἶναι, παράτηρεῖ, μονομερῆς καί ἀνεπαρκῆς ἀντιμετώπισις τοῦ ὅλου ζητήματος.

Εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ἡ κρίσις εἶχεν ὡς ἀντίκτυπον τὴν ἐκ βάθρων ἀλλοίωσιν τῆς συνθέσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας. Ἡ οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος, ἀπογυμνωθεῖσα τῶν ἐρεισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνέκαθεν τὴν ἐστήριζον—εὐνοϊκῶν ἀγορῶν καταναλώσεως, ἐμβασμάτων καί ἀδήλων πόρων, πιστώσεων—δέν ἔχει πλέον τὴν ἀντοχὴν καί ἐλαστικότητα, ἧτις ἐπέτρεπεν εἰς τὸν τόπον ὠρισμένον τρόπον ζωῆς. «Δημοσιονομικῶς ἐκάμφθη ἡ Ἑλλάς, διότι ὑπεχώρησε τὸ ὅλον ἐθνικὸν εἰσόδημα, ἐμειώθη ἡ καταναλωτικὴ δύναμις τοῦ λαοῦ, συνεπῶς δὲ κατῆλθε καί τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀποδόσεως κάθε δημοσίας προσόδου. Συναλλαγματικῶς στενοχωρεῖται ὁ τόπος, διότι βραδέως καί κατά μικρὰν ποσότητα εἰσέρχεται συνάλλαγμα . . . ». Περαιτέρω ὁ κ. Διομήδης θεωρεῖ ὡς οἰκτρὰν παραγνώρισιν τῆς πραγματικότητος τὸ νά λέγεται ὅτι ἡ κρίσις ἐν Ἑλλάδι ὑφίστατο καί πρὸ τοῦ 1931 καί ὅτι ἡ τότε οἰκονομικὴ καί νομισματικὴ ὑγεία ἦτο φαινομενικὴ μόνον, ὀφειλομένη ὄχι εἰς ὀργανικὰ τῆς οἰκονομίας ἡμῶν αἷτια, ἀλλ' εἰς τονωτικὰς ἐνέσεις τῶν ἀπὸ τοῦ 1928 δανείων τοῦ Κράτους καί εἰς ἀσκηθέντα τότε πληθωρισμὸν καί ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος κατέπεσε καί ἀπεγυμνώθη μόλις ἐξέλιπεν ἡ ἔξωθεν ἐνίσχυσις καί ἡ φενάκη τῶν πληθωρικῶν μεθόδων. Διότι, παρατηρεῖ, δέν ἦτο δυνατόν νά συνεκράτησαν οὔτε νά συγκρατήσουν τὰ κατ' ἔτος ἐκ τῶν παραγωγικῶν δανείων εἰσερχόμενα δύο ἑκατομμύρια λιρ. στερλινῶν. Οὔτε καί μετὰ τὸ 1931, προσθέτει, «ἐὰν τυχὸν ἦτο δυνατὴ συνέχισις τοῦ δανεισμοῦ, καί ἐν ἀνωτέρῳ μάλιστα βαθμῶ, θά μᾶς ἠσφάλιζαν ἀπὸ τὰ πλήγματα τῆς κρίσεως». Διότι δέν ὑπῆρχον πλέον οἱ εὐνοϊκοὶ παράγοντες καί εἶχε δημι-

ουρηγηθῆ νέα τάξις πραγμάτων, ἡ ὁποία ἡξίου νέας μεθόδους ἀντιμετωπίσεως.

Ἡ ἀποψις αὐτῆ δὲν στερεῖται πειστικότητος. Ἡ εἰσορὴ τῶν ξένων κεφαλαίων συνέβαλεν θετικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Νέαι ἐργασίαι ἐδημιουργήθησαν, ἀπεσοβήθη ἡ δημιουργία ἀνεργίας, ἀπεφεύχθη ἡ ἔτι περαιτέρω ὑψωσις τοῦ τόκου, ἠύξησε ἡ ἀποδοτικότης ἐργασίας, τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα εὔρε διέξοδον, τὸ Κράτος οὕτω διὰ τῆς πολιτικῆς ταύτης συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πλοῦτου τῆς χώρας. Διὰ ν' ἀντιληφθῆ τις τὴν ἐνεργητικὴν ἐπίδρασιν τῶν ξένων κεφαλαίων ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας θὰ πρέπη νὰ φαντασθῆ εἰς ποῖον σημεῖον θὰ εὐρίσκετο ὁ οἰκονομικὸς ὀπλισμὸς τῆς χώρας σήμερον ἐὰν δὲν εἶχε γίνεαι ὁ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμὸς κατὰ τὸ παρελθόν.

Κατὰ τὸν κ. Διομήδην, ἐὰν δὲν ἐπιτύχωμεν κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη ἀναβίωσιν τῆς οἰκονομίας μας καὶ προσαρμογὴν ταύτης εἰς τὰς ἐκ τῆς κρίσεως προκυψάσας συνθήκας, ἡ κατάστασις δὲν θὰ βελτιωθῆ. Ἡ δημοσιονομικὴ δὲ τάξις, καὶ ἂν ἀκόμη μὲ καταβαλλομένας προσπάθειας διατηρῆται, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀντιστῆ ἐπὶ μακρόν, διότι θὰ ἔλθῃ μοιραίως στιγμὴ καθ' ἣν ἡ διασάλευσις θὰ εἶναι ἀναπότρεπτος.

Πρὸς τοῦτο θὰ πρέπη ν' ἀκολουθηθοῦν αἱ γενικώτεραι ὑποδείξεις, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν καὶ παρ' ἄλλων οἰκονομολόγων καὶ πολιτικῶν ἤτοι α) ἀναπροσαρμογὴ τῶν βαρῶν πρὸς τὴν νέαν δυναμικότητα, καθ' ὅσον τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ ἀπαραβάτον ὄρον κάθε οἰκονομικῆς ἐξυγιάνσεως, καὶ β) πληρωμὴ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποχρεώσεων δι' ἐξαγωγῆς προϊόντων ἀντιστοίχου τοῦλάχιστον ἀξίας.

Εἰς ἐτέραν μελέτην του, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκθέσεως τῆς Δημοσιονομικῆς ἐπιτροπῆς, ἐξετάζει ἐν πλάτει ὁ συγγραφεὺς τὸ οἰκονομικὸν μας πρόβλημα, ἀναλύων πρὸς τοῦτο τὰ βαθύτερα αἷτια τῆς πρὸς πληρωμὴν ἀδυναμίας μας, τὰς κατὰ τὴν γνώμην του πλάνας τῆς ἐκθέσεως, καὶ ὑποδεικνύει τὰς βάσεις τῆς ἀκολουθητέας οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ἐν τέλει ἀναλύονται οἱ μετὰ τὴν κρίσιν προϋπολογισμοὶ μας, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ἐσόδων ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως δαπανῶν.

Τὴν προσεκτικὴν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Διομήδη θὰ ἠθέλαμεν νὰ συστήσωμεν εἰς πάντας τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰ οἰκονομικὰ καὶ δημοσιονομικὰ προβλήματα τῆς χώρας μας. Διότι ὅσονδῆποτε καὶ ἂν διαφωνῆ τις πρὸς ὠρισμένας ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως, ἐν τούτοις αἱ βασικαὶ του παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ὡς πρὸς τὰ κενὰ ταύτης, καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐνδεικνυομένας κατευθύνσεις ἀναπροσαρμογῆς, φρονοῦμεν ὅτι εἶναι ἀπολύτως ὀρθαί.

Ἄγγ. Θ. Ἀγγελόπουλος

SIR ARTHUR SALTER: *The Framework of an Ordered Society*. Cambridge: University Press 1933.

Εἰς το μικρὸν αὐτὸ βιβλίον — ὅπως ἐξηγεῖ τὸ σχετικὸν προεισαγωγικὸν σημείωμά του — περιελήφθησαν τρία μαθήματα, τὰ ὁποία ὁ συγγραφεὺς ἔδωκε πρὸ διετίας περίπου εἰς τὴν Σχολὴν Οἰκονομικῶν

καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καίμπριτζ. Πρόκειται δηλαδή περὶ τῆς ἐτησίας σειρᾶς διαλέξεων, τὴν ὁποίαν καθιέρωσεν ἔσχάτως ἡ Διεύθυνσις τῆς Σχολῆς, εἰς μνήμην τοῦ μεγαλυτέρου Ἄγγλου οἰκονομολόγου τοῦ αἰῶνος μας, τοῦ Alfred Marshall, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διδασκαλίας του ὄχι μόνον ἐλάμπρυνε τὴν οἰκονομικὴν παράδοσιν τοῦ διακεκριμένου Ἀγγλικοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς λεγομένης «Σχολῆς τοῦ Καίμπριτζ» εἰς τὰ οἰκονομικά. Ὁ κ. Σῶλτερ, ἐξωπανεπιστημιακὸς τότε οἰκονομολόγος, εἶναι ὁ πρῶτος ποῦ ἐκλήθη νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν νέαν διδασκαλίαν.

Ἡ ἐκλογή του πρό τινων μηνῶν ὡς καθηγητοῦ διὰ τὴν ἔδραν τῆς Πολιτικῆς Θεωρίας καὶ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης ἐξέπληξε μερικὸς ἐκ τῶν φίλων του, οἱ ὁποῖοι ἐφρόνουσιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἰς μίαν ἔδραν θεωρητικῆς ἢ ἐφηρμοσμένης οἰκονομίας θὰ ἠδύνατο ν' ἀναπτύξῃ καλυτέραν ἐπιστημονικὴν δράσιν, ἀνάλογον μὲ τὴν ἀρτίαν κατάρτισιν καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν του πείραν καὶ εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἐπίπεδα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ὁ κ. Σῶλτερ ἀποτελεῖ προσωπικότητα διεθνοῦς κύρους εἰς τὰ οἰκονομικά ἐν γένει ζητήματα. Εἶναι γνωστὸς ὁ σπουδαῖος ρόλος τὸν ὁποῖον διεδραμάτισε μέχρι πρό διετίας ἀκόμη — εἴτε ὡς Διευθυντῆς τοῦ Δημοσιονομικοῦ Τμήματος τῆς Κ.Τ.Ε., εἴτε ὡς οἰκονομικὸς σύμβουλος διαφόρων ξένων Κυβερνήσεων — εἰς τὴν τεραστίαν προσπάθειαν τῆς διεθνοῦς ὀργανώσεως τοῦ παγκοσμίου νομισματικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ἐν γένει καθεστῶτος τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον. Τὸ σχέδιον σταθεροποιήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ νομίσματος κατὰ τὸ 1928 ἀποτελεῖ οὐσιαστικῶς ἔργον τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τότε τὴν χώραν μας, ἐντεταλμένος ἀπὸ τὴν Κ.Τ.Ε. ὅπως μελετήσῃ τὰς οἰκονομικὰς καὶ δημοσιονομικὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας συνετελέσθη ἡ σταθεροποίησις τῆς ἑλληνικῆς δραχμῆς.

Εἰς τὸ βιβλίον του αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς ἐπαναλαμβάνει, διευρύνει καὶ ἐπεξεργάζεται εἰς τὰ οὐσιώδη αὐτῆς δεδομένα, τὴν ἰδέαν τῆς προσχεδιασμένης ὀργανώσεως καὶ κατευθύνσεως τῆς συγχρόνου Οἰκονομίας, ποῦ εἶχε διατυπώσῃ ὑπὸ γενικωτέραν — καὶ συνεπῶς ὀλιγώτερον συγκεκριμένην — μορφήν, ὡς κατακλειῖδα προγενεστέρου πολυκρότου ἔργου του (*Recovery: The Second Effort*, London. G. Bell and Son, Revised edition 1933. First edition 1932).

* * *

Πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ κυρίου θεματός του ὁ συγγραφεὺς καθορίζει εἰς ὀλίγας γραμμάς τὴν μεθοδολογικὴν στάσιν ποῦ λαμβάνει ἔναντι τῆς μελέτης τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων. Ἀναφέρει σαφῶς ὅτι δὲν ἀκολουθεῖ, ὅπως οἱ περισσότεροι τῶν ἄλλων οἰκονομολόγων, τὴν γνωστὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον τῆς Ἀπαγωγῆς Χαρακτηριστικῆ εἶναι ἡ σχετικὴ περικοπὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἐκθέτει τὸν τρόπον καὶ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἤχθη εἰς τὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων.

«Ἡσκησα — λέγει — ἐπὶ μίαν περίπου εἰκοσιπενταετίαν διοικητικὴν λειτουργίαν, ἡ ὁποία εἰς τὴν πρακτικὴν ἐπέβαλλεν, εἰς ποικίλλοντα βαθμόν, τὴν λύσιν προβλημάτων διὰ τὰ ὁποῖα ἦτο χρήσιμος ἡ καθοδήγησις τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας. Ὑπὸ τὴν πίεσιν αὐτὴν τῆς ἀμέσου ἀνάγκης τῆς πρακτικῆς προσεπάθησα νὰ μάθω ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς συγγραφεῖς. Ἐσκέφθην ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς Ἐπιστήμης καὶ εἰς

τὴν σφαῖραν τῆς Ἐφηρμοσμένης Οἰκονομίας συχνά ἀπεπειράθην νὰ ἐπαληθεύσω, ἀναπτύξω, ἢ τροποποιήσω τμηματικῶς μίαν οἰκονομικὴν θεωρίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀμέσου προσωπικῆς πείρας μου. Ἦντλησα συνεπῶς ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν ἄλλων συγγραφέων, ποὺ εἰργάσθησαν μὲ τὴν μέθοδον τῆς Ἀπαγωγῆς. Ἀλλ' οἰαδήποτε προσωπικὴ συμβολὴ ἐγένετο διὰ τῆς «ἐπαγωγικῆς» μεθόδου. Αἱ ἰδικαί μου ιδέαι ἀπέρρευσαν ἀπὸ τὴν πείραν. Δὲν εἶδα τὴν πείραν μὲ τὰς ιδέας μου».

Καὶ ὁ κ. Σῶλτερ, διὰ νὰ καταστήσῃ πλέον παραστατικὴν τὴν «πειραματικὴν», οὕτως εἰπεῖν, μέθοδον τῶν ἐρευνῶν τοῦ ἀναφέρει τὴν εἰς ἄλλην σφαῖραν ἰδεῶν γενομένην παρατήρησιν ἐνὸς διακεκριμένου Ἄγγλου καθηγητοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ πρόοδοι τῶν ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν προῆλθον ὄχι ἀπὸ τὰς ἐρέυνας τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργαστηρίων, ἀλλ' ἀπὸ τεχνίτας, ποὺ ἐπρόσεξαν καὶ ἐσκέφθησαν ἐπάνω εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐπαγγέλματός των.

«Τὴν θέσιν ἀκριβῶς τοῦ τεχνίτου αὐτοῦ — προσθέτει ὁ συγγραφεὺς — ἤμπορῶ νὰ ἀξιῶσω ὑπὲρ ἐμοῦ, προκειμένου νὰ κάθορισω τὴν στάσιν μου ἐν σχέσει μὲ ὅ,τι συνεισφέρω εἰς τὴν πρόοδον τῶν προβλημάτων τῆς ἐφηρμοσμένης Οἰκονομίας».

Ἐπιλαμβανόμενος τοῦ κυρίου θέματός του, ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν ὅτι σήμερον ἀποβαίνει ἀδύνατος ἢ ἐπάνοδος εἰς τὴν ὀμαλὴν καὶ ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τοῦ συναγωνιστικοῦ συστήματος τῶν τιμῶν, ὅπως τὴν ἐφαντάσθησαν οἱ οἰκονομολόγοι τῆς Φιλελευθέρου Σχολῆς, καὶ ἀναλύει τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους μίᾳ τοιαύτῃ ἐπάνοδος εἶναι ἀνέφικτος ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας.

Κατ' αὐτόν, ἂν ἐξετάσῃ κανεὶς τοὺς διαφόρους παράγοντας τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν Χωρῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἐν ἀντιπαράβολῃ μὲ τοὺς τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, παρατηρεῖ ὅτι νέοι παράγοντες παρενεβλήθησαν εἰς τὸν σημερινὸν οἰκονομικὸν βίον τῶν Κρατῶν, οἱ ὁποῖοι τείνουν ὅλον ἐν περισσότερον νὰ περιορίσουν καὶ διαταράξουν τὴν ἐλευθέραν προσαρμογὴν τοῦ συστήματος τῶν τιμῶν εἰς τὰς συνεχῶς ἐναλλασσομένας συνθήκας τῆς Κοινωνίας μας. Ὁ σύγχρονος χαρακτήρ τῆς βιομηχανικῆς ὀργανώσεως τῶν περισσοτέρων χωρῶν ἤλλαξε. Παράπλευρως ἀπὸ τὰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ὀργανώσεις καὶ Συνεννοήσεις ἡμιμονοπωλιακοῦ χαρακτήρος, ἔχομεν σήμερον τὰς ἰσχυρὰς ὀργανώσεις τῶν ἐργατικῶν μαζῶν, τῶν ὁποίων ἢ ἀντίστασις προσδίδει μίαν ἀκαμψίαν εἰς τοὺς ἐργατικούς μισθούς. Αἱ πρόοδοι τῆς βιομηχανικῆς τεχνικῆς καὶ ἡ γενικευθεῖσα μηχανοποίησις τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ζωῆς, ἢ ταχεῖα ἐπέκτασις τῆς κοινωνικῆς νομοθεσίας, ὁ ἄκρατος οἰκονομικὸς ἐθνικισμὸς ποὺ ἐμπνέει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν ἐμπορικὴν καὶ τελωνειακὴν πολιτικὴν τῶν διαφόρων χωρῶν, ἢ διαχείρισις ὑπὸ τοῦ Κράτους τῆς νομισματικῆς αὐτῶν πολιτικῆς πρὸς ἐπιδίωξιν σκοπῶν ἐκτὸς τοῦ καθαρῶς νομισματικοῦ πλαισίου, ὅλα ταῦτα ἀποτελοῦν σήμερον σοβαρὰ ἐμπόδια εἰς τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τοῦ συστήματος τῆς αὐτομάτου προσαρμογῆς διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν συναγωνιστικῶν τιμῶν. Ἡ ἀπορροφητικὴ ἰκανότης τοῦ φιλελευθέρου οἰκονομ. συστήματος, ἢ ἐλαστικότης καὶ ἡ εὐχέρεια προσαρμογῆς του ἐμειώθησαν αἰσθητῶς.

Διὰ τὸν κ. Σῶλτερ ἡ διαμόρφωσις συνθηκῶν καὶ μεθόδων συμπληρώσεως τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος διὰ μιᾶς προσχεδιασμέ-

νης οργανώσεως καὶ κατευθύνσεως τῆς Οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἓνα τῶν δυσχερεστέρων καὶ πλέον ἐπειγόντων προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας . . . Οἱ παντὸς εἴδους ἔλεγχοι καὶ περιορισμοί, πού ἐπεβλήθησαν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ὄλων τῶν χωρῶν κάθε ἄλλο παρά παράδειγμα προσχεδιασμένης οργανώσεως τῆς Οἰκονομίας ἀποτελοῦν. Εἶναι προχειρολόγοι καὶ καιροσκοπικοὶ αὐτοσχεδιασμοί, τῶν ὁποίων ἐπιβάλλεται ἡ ἀντικατάστασις δι' ἑνὸς προμελετημένου καὶ συστηματικοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας ὁ συγγραφεὺς παρέχει πλεῖστα ὅσα παραδείγματα τοιούτων προχειρολόγων αὐτοσχεδιασμῶν, πού ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἔν γένει πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις μόνη δὲν δύναται νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἐπιβαλλομένης οργανώσεως καὶ κατευθύνσεως τῆς συγχρόνου Οἰκονομίας. Ἀπαιτεῖται καὶ ἡ συντονισμένη ἐνέργεια καὶ δρᾶσις τῶν διαφόρων θεσμῶν τῆς ὠργανωμένης Ἰδιωτικῆς Οἰκονομίας. Ἐπιβάλλεται ἡ χρησιμοποίησις ὄλων τῶν στοιχείων πού ἀναμιγνύονται εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον μιᾶς χώρας. Παρίσταται ἀνάγκη ἀναπτύξεως νέων οἰκονομικῶν θεσμῶν καὶ ὁ μετασχηματισμὸς ἢ συμπλήρωσις τῶν ὑφισταμένων τοιούτων, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ διαρρῦθμισις τῶν οἰκονομικῶν ἐκδηλώσεων ἀπὸ ἀνθρώπους πού οἱ ἴδιοι εἶναι ἀναμεμιγμένοι εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ τόπου. Κατὰ τὸν κ. Σῶλτερ, τὸ σημερινὸν οἰκονομικὸν σύστημα, βοηθούμενον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ὄχι διευθυνόμενον εἰς τὰς λεπτομερείας του, ἔχει ἀνάγκην ὅπως ἀναπτύξῃ ἓνα θεσμὸν οἰκονομικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτοπειθαρχίας.

**

Μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ οἰκονομικοῦ μας συστήματος λειτουργοῦν ἐμπορικὰ ἐπιμελητήρια, ὁμοσπονδία βιομηχανιῶν, ὀργανώσεις ἐργοδοτῶν, διάφορα κόντσερν, καρτέλ, ἐργατικὰ συνδικάτα καὶ λοιπά. Ἄλλ' αἱ ὀργανώσεις αὗται χρησιμοποιοῦνται σήμερον ὡς ὄργανα ἀντιστάσεως ἐναντίον τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀναποφεύκτων μεταβολῶν. Ἐπιβάλλεται ἡ μετατροπὴ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν θεσμῶν ἀπὸ ὀργάνων ἀντιστάσεως εἰς ὄργανα ταχείας καὶ ἀδαπάνου ἀναπροσαρμογῆς εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς οἰκονομίας. Ἐπίσης θὰ παραστῇ ἀνάγκη δημιουργίας νέων οἰκονομικῶν ὀργάνων εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, μὲ σκοπὸν τὸν ἔλεγχον τοῦ νομίματος, τὴν παρακολούθησιν τῆς κινήσεως τῶν κεφαλαίων, τὴν ὀργάνωσιν τῆς βιομηχανίας καὶ γεωργίας.

Ὁ τρόπος συστάσεως τῶν νέων τούτων οἰκονομικῶν ὀργάνων τροποποιήσεως ἢ συμπληρώσεως τῶν ὑφισταμένων ἤδη τοιούτων, συνδέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, ὡς καὶ ἰδίως πρὸς τὰ ὄργανα τῆς Πολιτικῆς Ἐξουσίας ἀπασχολεῖ διὰ μακρῶν τὸν συγγραφέα. Κατ' αὐτόν, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀναγκαία πείρα καὶ ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς κατευθύνσεως τῆς Οἰκονομ. Πολιτικῆς, θὰ ἔπρεπεν ἕκαστον ὄργανον κρατικοῦ ἐλέγχου καὶ καθοδηγήσεως νὰ μὴ ἐπιβάλλεται ἔξωθεν, ἀλλὰ νὰ σχηματίζεται διὰ διορισμοῦ μικρῶν ἐπιτροπῶν καὶ συμβουλίων ἀπὸ στοιχεῖα ἐντὸς τῆς σφαίρας τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναλόγως τῆς σημασίας τοῦ γενικοῦ συμφέροντος θὰ συμμετέχουν καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Κράτους. Ἀντιπρόσωποι τῶν τοιούτων πρωτοβαθμίων ὀργάνων τμηματικῆς ὀργανώσεως καὶ κατευθύνσεως τῆς Οἰκονομίας, ἐκλεγόμενοι μεταξὺ τῶν μελῶν

των, θὰ ἠδύναντο ν' ἀποτελέσουν ἕνα σχηματισμὸν εὐρυτέρων συμβουλίων, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων θὰ ἐτίθετο ἕνα Ἀνώτατον Οἶκον. Συμβούλιον. Καὶ ὁ συγγραφεὺς φαντάζεται ὅτι, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, τὰ Ἐθνικὰ αὐτὰ Οἰκονομικὰ Συμβούλια τῶν καθ' ἑκάστην χωρῶν θὰ ἠδύναντο, μέσα εἰς ἕνα πλαίσιον παγκοσμίου ὀργανώσεως καὶ κατευθύνσεως τῆς Οἰκονομίας, ν' ἀποτελέσουν ἕνα «Παγκόσμιον Οἰκονομικὸν Συμβούλιον», διεθνῆ ἔκφρασιν τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων, τοῦ ὁποίου ἡ λειτουργία θὰ ἐξελίσσεται παραλλήλως πρὸς τὴν δράσιν τοῦ διεθνοῦς πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Γενεύης, τῆς Κ. Τ. Ε.

Ἡ ἀρχικὴ σύστασις τοῦ Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου τῆς χώρας θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ὄχι ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων καὶ τάξεων, ἀλλὰ συμφώνως μὲ μίαν ἐκλεκτικὴν ἀντίληψιν. Κατὰ τὸν κ. Σῶλτερ «θὰ ἦτο σφάλμα ἡ καθιέρωσις τοῦ τοιούτου συμβουλίου ὡς ἐνὸς εἴδους Οἰκονομικοῦ Κοινοβουλίου». Ἐν τούτοις, κατ' αὐτόν, ἡ μεταγενεστέρα διαμόρφωσις καὶ ἀνάπτυξις τῶν μικροτέρων οἰκονομικῶν ὀργάνων τοῦ συστήματος, ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκονομικῆς αὐτοδιοικήσεως, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς συνθέσεως καὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἀνωτ. Οἰκονομ. Συμβουλίου, κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα εὐρέως τοὺς σκοποὺς ἐνὸς «Οἰκονομ. Κοινοβουλίου», τελοῦντος πάντοτε ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Πολιτικοῦ Κοινοβουλίου. Γενικῶς ἡ σύνθεσις του, αἱ ἀρμοδιότητες καὶ ἡ λειτουργία αὐτοῦ θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ πλησιάζουν πρὸς τὸ λειτουργοῦν σημερινὸν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ Συμβουλευτικὸν Οἰκονομικὸν Συμβούλιον (Economic Advisory Council), τὸ ὁποῖον ἀποσκοπεῖ τὴν παροχὴν ἰδιωτικῆς φύσεως γνωμοδοτήσεων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐκ μέρους ἐνὸς ὀργανισμοῦ ἐμπειρογνομῶνων.

«Τὰ πλαίσια μιᾶς ὀργανωμένης Κοινωνίας» ἀποτελοῦν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, τὸν σκελετὸν ἀπλῶς μιᾶς ἀντιλήψεως προσχεδιασμένης ὀργανώσεως καὶ κατευθύνσεως τῆς συγχρόνου Οἰκονομίας. Εἶναι, συνεπῶς, προφανεῖς αἱ δυσχέρειαι ποὺ παρουσιάζει οἰαδήποτε συνεπτυγμένη ἐμφάνισις τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως τοῦ συγγραφέως. Ἐν τούτοις, εἰς τὸ σημείωμα αὐτὸ προσεπαθήσαμεν νὰ δώσωμεν, εἰς τὰς γενικὰς των γραμμάς, τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Σῶλτερ, τῆς ὁποίας τὴν ἰδιαίτεραν ἀξίαν θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐξάρωμεν.

Ἄπ. Δ. Γουλιῆς

NIKOLAS PYRRIS: *La Crise Monétaire en Grèce (1932)*. F. 8° p. 305 Paris, Librairie L. Rodstein, 1934.

Ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομικὴ βιβλιογραφία δὲν στερεῖται βεβαίως ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ νομισματικοῦ προβλήματος τῆς χώρας. Ἀντιθέτως μάλιστα, λόγῳ ἀφ' ἐνὸς τῆς ὀξύτητος τὴν ὁποίαν προσέλαβε τοῦτο καὶ ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς τεραστίας θεωρητικῆς ἐργασίας, ἥτις ἐσημειώθη διεθνῶς περὶ τὰ σχετικὰ ζητήματα, πλεῖσται νομισματικὰ μελέται ἀφθονοῦν καὶ παρ' ἡμῖν. Αἱ περισσότεραι ὁμως τούτων καὶ ἴσως αἱ σπουδαιότεραι σταματοῦν εἰς τὰ ἀμέσως μετὰ τὴν σταθερο-

ποίησιν ἔτη. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1931 καὶ ἐντεῦθεν περίοδος, ἡ τόσον γόνιμος εἰς οἰκονομικὰ καὶ εἰδικώτερον νομισματικὰ γεγονότα, δὲν εἶχε μέχρις ἐσχάτων ἀποτελέσει ἀντικείμενον εἰδικωτέρας ἀπὸ νομισματικῆς ἀπόψεως ἐρεύνης. Τὸ κενὸν τοῦτο ἔρχεται ἐν πολλοῖς νὰ πληρώσῃ ἡ ἀνωτέρω μελέτη τοῦ κ. Πυρρῆ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἐπὶ διδακτορία ἐνώπιον τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων διατριβὴν του.

Ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Nogaro εἰς τὸν τόσον κολακευτικὸν διὰ τὸν συγγραφέα πρόλογόν του, ἡ ἐργασία τοῦ κ. Πυρρῆ ἀποτελεῖ μίαν χρήσιμον περίληψιν τῆς νομισματικῆς ἱστορίας τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος καὶ μίαν ἔκθεσιν τοῦ πρὸ αὐτῆς τιθεμένου σήμερον νομισματικοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖον μελετᾶται ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν γενικὴν δημοσιονομικὴν κατάστασιν τῆς χώρας καὶ τὸν ρόλον τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς. Τῆς ὅλης μελέτης προτάσσεται μία ἀρκετὰ ἐκτενὴς εἰσαγωγή (σ. 7—21) περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς δραχμῆς ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἐλευθέρου Κράτους μέχρι τῆς σταθεροποιήσεως. Ἀκολουθεῖ τὸ Πρῶτον Μέρος (σελ. 25—155), εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσονται τὰ τῆς σταθεροποιήσεως τῆς δραχμῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς μέχρι τῆς πτώσεως τῆς ἀγγλικῆς λίρας. Εἰς τὸ Δεύτερον Μέρος (σ. 157—219) ἐξετάζονται αἱ συνέπειαι τῆς νομισματικῆς κρίσεως τόσον ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ μας νομίσματος, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας. Εἰς τὸ Τρίτον τέλος Μέρος μελετᾶται ἡ ἄρσις τοῦ χρυσοῦ κανόνος καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς κρίσεως ἀπὸ τοῦ 1932 καὶ ἐντεῦθεν.

Τὰ γενικὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ὁ κ. Π., συμφωνῶν ἐν προκειμένῳ καὶ πρὸς ὅσους ἔγραψαν ἐπὶ παρεμφερῶν θεμάτων πρὸ αὐτοῦ, δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὸ ὅτι κατ' ἀρχὴν ἡ ἀπόφασις περὶ σταθεροποιήσεως τῆς δραχμῆς δὲν δύναται νὰ ἐπικριθῇ, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐπιχειρηθεῖσα σταθεροποίησις δὲν κατωρθώθη νὰ διατηρηθῇ ἀφ' ἑνὸς ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς ὅπως, λόγω ἰδίως τοῦ τρόπου καθ' ὃν εἶχε σχηματισθῇ τὸ ἐνεργητικὸν αὐτῆς, ἀσκήσῃ τὸν ρυθμιστικὸν αὐτῆς ρόλον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ χρήματος καὶ προστατεύσῃ τὰ καλύμματα αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τοῦ παθητικοῦ τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν τῆς Ἑλλάδος, συνεπεία τοῦ ὁποίου παριστάμεθα εἰς μίαν συνεχῆ αὐξουσαν διαρροὴν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ εἰς χρυσοῦν καὶ συνάλλαγμα ἀποθέματος τοῦ Ἐκδοτικοῦ Ἰδρύματος.

Ὁ κ. Π. ἐπιμένει ἰδιαιτέρως εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς καὶ τὴν παρ' αὐτῆς μέχρι τῆς κρίσεως ἀκολουθηθεῖσαν νομισματικὴν καὶ πιστωτικὴν πολιτικὴν, παρατηρῶν ἀφ' ἑνὸς ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς προεκρίθη τὸ σύστημα τοῦ χρυσοῦ συναλλαγματικοῦ κανόνος (Gold Exchange Standard) καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅτι οὐδέποτε ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα, λόγω τῆς πιστωτικῆς ἀδυναμίας εἰς τὴν ὁποίαν εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της εἶχε καταδικασθῇ, κατώρθωσε νὰ ἐξαναγκάσῃ τὰς ἰδιωτικὰς Τραπεζὰς ὅπως προσαρμόζωνται πρὸς τὴν παρ' αὐτῆς ἀκολουθουμένην ἐκάστοτε πολιτικὴν. Εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων τῆς αὐξούσης παθητικότητος τοῦ Ἰσοζυγίου τῶν Πληρωμῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ κ. Π. ἐπιμένει καὶ τονίζει ἰδιαιτέρως τὰ καταστρεπτικὰ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἀποτελέσματα τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀκολουθηθείσης δανειακῆς πολιτικῆς, καὶ τοῦτο ὅχι μόνον διότι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἠῤῥξισαν ὑπερόγκως αἱ εἰς συνάλλαγμα ἀνάγκαι τῆς χώ-

ρας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ Δημοσίου Χρέους, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ εἰσροή τῶν ἐκ τοῦ δανεισμοῦ ξένων κεφαλαίων προεκάλεσε μίαν τεχνικήν αὐξησιν τῆς καταναλωτικῆς ἰκανότητος τῆς χώρας, ἣτις εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὴν αὐξησιν τῶν ἐμπορικῶν εἰσαγωγῶν καὶ συνεπῶς τὴν ἐπίτασιν τοῦ παθητικοῦ τοῦ Ἐμπορικοῦ μας Ἴσοζυγίου.

Ὁ κ. Π. θεωρεῖ πρόωρον εἰσέτι κάθε σκέψιν περὶ σταθεροποιήσεως τῆς δραχμῆς, ἢ προπαρασκευαστικὴ ὁμῶς ἐργασία, ἣτις θὰ δημιουργήσῃ τὰς καταλλήλους πρὸς τοῦτο ἐν τῷ μέλλοντι συνθήκας ἐπιβάλλεται ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τοῦδε. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἐξυγίανσις τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν, βελτίωσις τοῦ Ἴσοζυγίου Πληρωμῶν καὶ ἰδίως τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἴσοζυγίου τῆς Ἑλλάδος, καὶ δημιουργία ἀτμοσφαίρας ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν δραχμὴν.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Π., γραμμὴν μὲ γαλλικὴν πράγματι σαφήνειαν,—προερχομένην ἀπὸ τὴν πλήρη κατοχὴν τοῦ ἐξεταζομένου θέματος—καὶ περιέχουσα ἐκτενεῖς βιβλιογραφικὰς ὑποδείξεις ἀξίζει νὰ τύχῃ τῆς προσοχῆς παντὸς ἀσχολουμένου μὲ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα, διότι ὁ ἀναγνώστης θὰ εὔρῃ εἰς αὐτὴν μίαν πλήρη, σαφῆ, συστηματικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν ἐκθεσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς μας ἐξελίξεως κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν. Ἴσως τὸ Πρῶτον Μέρος τῆς μελέτης (σ. 25-153) δὲν ἦτο ἀπαραίτητον νὰ εἶναι τόσον ἐκτεταμένον, δοθέντος ὅτι πρόκειται περὶ περιόδου ἢ ὅποια εἶχεν ἤδη προηγουμένως ἐπαρκῶς μελετηθῆ καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἔχουν γραφῆ οὐκ ὀλίγα καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἐν τῇ ξένη βιβλιογραφίᾳ. Μία συντομωτέρα ἀνάπτυξις τῶν ἀφορῶν τὴν περίοδον ταύτην θὰ καθίστα ἴσως περισσότερον εὐκολονόητον τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Π., καὶ πρὸ παντὸς θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τὸν συγγραφέα νὰ ἐκτεθῆ κάπως περισσότερον εἰς τὰ δύο ἄλλα τμήματα τοῦ βιβλίου του, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν καὶ τὴν περισσότερον πρωτότυπον συμβολὴν του ἐν προκειμένῳ. Θὰ ἦτο δυνατὸν ἐπίσης νὰ διατυπωθοῦν ἐπιφιλάξεις τινες πρὸς ὠρισμένας γνώμας τοῦ συγγραφέως. Ἄλλ' οὔτε ἡ προηγουμένη παρατήρησις, οὔτε αἱ λεπτομερειακαὶ θεωρητικαὶ ἐπιφυλάξεις δύνανται οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον νὰ μειώσουν τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Π., διὰ τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλεται νὰ τὸν συγχαρῶμεν εὐλικρινῶς.

Μπάμπης Βασ. Ἀλιβιζᾶτος

M. GOUTOS: «*Die Krankenversicherung in Oesterreich*» Kristallverlag Wien 1934. — Μ. ΓΟΥΤΟΥ: «*Ἡ ἀσφάλισις ἀσθενείας ἐν Αὐστρίᾳ*» σελ. 80.

Τὰ προβλήματα τὰ ἀφορῶντα τὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους καὶ ἰδιαίτερώς τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλισιν, ἐγένοντο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Ἑλλάδι ἀντικείμενον ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τοῦτο ἔνεκα τῆς ἀποφασιστικῆς τροπῆς τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ σχετικὴ κίνησις, ἣτις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων ψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων.

Εἶναι φυσικὸν ὁ Ἕλλην εἰδικὸς νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς πείρας τῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἰσχύει τὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, καθ' ὅσον ἐκ τῆς μελέτης ταύτης πολλὰ χρήσιμα συμπεράσματα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν.

Ὁ κ. Γούτος ἐμελέτησε τὴν ἐν Αὐστρία ἀσφάλισιν ἀσθενείας, τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐργασίας του συνεκέντρωσεν εἰς τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον του, εἰς τὰς ὀλίγας σελίδας τοῦ ὁποίου παρέχει μίαν σύντομον μὲν ἀλλὰ περιεκτικὴν ἐπισκόπησιν τῆς γενέσεως, ἐξελίξεως καὶ σημερινῆς καταστάσεως τῆς ἀσφάλισεως ἀσθενείας ἐν Αὐστρία, μὲ παράθεσιν πλείστων χρησίμων δεδομένων (ἱστορικῶν, νομοθετικῶν, στατιστικῶν κ.λ.π.), στοιχείων, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἰργάσθη μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὰ πράγματα.

Εἰς τὸ εἰσαγωγικὸν κεφάλαιον τίθενται ἐπὶ τάπητος αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι τῆς ἀσφάλισεως· οὕτως ἡ ἀνάγκη τῆς ἀ. ἀπορρέει ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς συγκροτήσεως τῆς σημερινῆς κοινωνίας (καπιταλιστικὸν καθεστῶς, δυσχέρεια ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος παρὰ τοῖς προλεταρίοις, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ κύριον κεφάλαιον εἶναι αἱ ἐργατικαὶ χεῖρες), ἐνισχύεται δὲ ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἐπίσης ἐξετάζεται ἡ διαμόρφωσις τῶν συστημάτων ἀσφάλισεως, — αὐτοπροαίρετος, ἀναγκαστικὴ, — ἔνθα ὁ συγγραφεὺς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναγκαστικῆς τοιαύτης. Ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς θίγει τὸ ζήτημα τῶν παροχῶν (ιατρικὴ περίθαλψις, βοήθεια μητρότητος, ἐπιδόματα ἀσθενείας, νοσοκομεῖα, σανατόρια, ἀναρρωτήρια κλπ.) καὶ τονίζει τὴν συμβολὴν τούτων εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς ἀσφάλισεως, ἥτις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς οἰκονομικῆς εὐρωστίας, ἰδίᾳ ὅμως ἐκ τῆς ἠθικῆς στάθμης τοῦ λαοῦ (καταχρήσεις, δαπάναι ἐλέγχου).

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς ἱστορίας τῆς ἀσφ. ἀσθενείας ἀνατρέχει ὁ σ. εἰς τὰ γεγονότα, ὧν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἀνάγκη τῆς λήψεως μέτρων ὑπὸ τοῦ Κράτους, ὡς αἱ κοιν. ἀσφαλίσεις (συνειδητοποιήσεις ἀντιθέσεων τῆς ἐργατικῆς τάξεως πρὸς τὴν ἐργοδοτικὴν, ἠθικοὶ καὶ ἐκπολιτιστικοὶ λόγοι κ. τ. τ.), κατόπιν ἀναφέρει τὴν θεμελίωσιν ὑπὸ τοῦ Bismark συστήματος κ. ἀ., ἀκολούθως δὲ εἰσέρχεται εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἱστορίαν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κ. ἀ., κυρίως ἐν Γερμανία καὶ Αὐστρία, ἐκθέτων καὶ τοὺς λόγους δι' οὓς αἱ χῶραι αὗται προηγήθησαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν των (μορφὴ οἰκον. συγκροτήσεως), καθὼς καὶ τὸν ρόλον τῶν Γερμανῶν κυρίως σοσιαλιστῶν (F. Lassalle κ. ἄ.), ἐν συνεχείᾳ δὲ πραγματεύεται περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν κ. ἀ. μέχρι σήμερον.

Ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ συγχρόνου ἐν Αὐστρία συστήματος ἀ. ἀσθενείας περιγράφει τὴν κεχωρισμένως κατ' ἐπαγγέλματα ἐνεργουμένην ἀσφάλισιν (ἐργατῶν, ἀγροτῶν, ἰδιωτικῶν καὶ τέλος δημοσίων ὑπαλλήλων).

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς κρίσεως εἰς τὴν ἀ. ἀσθενείας τονίζει τὴν ἐξάρτησιν τῆς κοιν. πολιτικῆς καὶ συνεπῶς τῆς ἀ. ἀσθενείας ἐκ τῆς ἐκάστοτε οἰκονομικῆς πραγματικότητος. Οὕτως ἐν περιόδῳ οἰκονομικῆς κρίσεως, καθ' ἣν ἡ οἰκονομ. εὐρωστία τῶν μαζῶν εἶναι ἡλαττωμένη καὶ ὁ δυσμενῆς ἀντίκτυπος εἰς τὴν ἀ. ἀ. ἀναπότρεπτος, ὅχι μόνον δὲν δικαιολογεῖται ἡ κατάργησις αὐτῆς, ὡς ἐπιζητοῦν μερικοὶ πολέμιοι τῶν κ. ἀ., ἀλλὰ τοῦναντίον καθίσταται αὕτη πλέον ἐπιβεβλημένη, μὲ τὴν ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν τῆς εὐχεροῦς κατὰ τόπον καὶ χρόνον προσαρμογῆς της.

Ἐν κατακλείδι ὁ σ. διατυπώνει τὰς γνώμας του διὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἀ. ἀ. ἐν Αὐστρία ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ ὀργανωτικῆς ἀπόψεως. Ὡς πρὸς τὰ μέτρα ἅτινα προτείνονται, τάσσεται ἐναντίον τῆς αὐξήσεως τοῦ φόρου καταναλώσεως (τῶν προϊόντων τῆς μηχανῆς), ὡς ἐπι-

κινδύνου οικονομικῶς—αὔξεις καταναλωτικῆς τιμῆς—ὡς καὶ τῆς κατα-
τμήσεως ἢ ὑπερβολικοῦ μεγέθους τῶν ταμείων.

Προτείνει ἐπίσης τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐξόδων διοικήσεως καὶ σύμπτυ-
ξιν τῶν ἐπαγγελματικῶν ομάδων εἰς ἐνιαῖα ταμεῖα ἄ. ἄ. καὶ τάσσεται
ὑπὲρ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς ἀσφαλίσεως τῶν μετὰ μεγάλου μισθοῦ
ὑπαλλήλων καὶ ἐναντίον τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς τῶν ἱατρῶν, ὡς πολυ-
δαπάνου διὰ τὴν ἄ. (τοῦτο σαφῶς συνάγεται καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἑλλάδι πεί-
ρας τοῦ T.A.K.).

Παρὰ τὸ περιορισμένον τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου, ὁ συγγραφεὺς ἐξε-
τάζει μὲ σαφήνειαν καὶ εὐμεθόδως γενικώτερα προβλήματα τῆς κοινωνι-
κῆς ἀσφαλίσεως· τοῦτο ἄλλως τε εἶναι ἀναγκαῖον καθ' ὅσον, ὡς καὶ ὁ
συγγραφεὺς τονίζει, ἡ ἄ. ἀσθενείας εἶναι ὁ κυριώτερος αὐτῆς κλάδος.

Π. Δ. Πουλικᾶκος

F. BRADSHAW MAKIN: *Overhead costs in theory and practice*. Gee & Co
London, 1934.

Εἰς τὸ στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται σήμερον ἡ οἰκονομικὴ ἐπι-
στήμη ὁ συνδυασμὸς τῆς καθαρῶς θεωρητικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς ἐμπει-
ρικῆς ἐπαληθεύσεως τῶν θεωρητικῶν συμπερασμάτων εἶναι κατὰ τὸ μᾶλ-
λον ἢ ἥττον ἀπραγματοποίητος πόθος τῶν μυστῶν τῆς ἐπιστήμης. Τὸ
ζήτημα τοῦτο ἐξήτασε καὶ διαπρεπῆς Ἑλληὺν οἰκονομολόγος, καταλήγων
εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ διάφορα μεθοδολογικὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν
ὁποῖων κινοῦνται ἡ θεωρητικὴ καὶ ἐφηρμοσμένη οἰκονομία, θέτουσι φραγ-
μοὺς διὰ τὴν στενωτέραν ἐπαφὴν τῶν δύο κλάδων τῆς ἐπιστήμης.

Ἐν τούτοις τὸ ὑπὸ κρίσιν ἔργον τείνει ν' ἀποτελέσῃ ἐξαίρεσιν, δο-
θέντος ὅτι ἡ καθαρῶς θεωρητικὴ μορφή, ἣν δίδει ἐξ ἀρχῆς ὁ συγγραφεὺς,
τηρεῖται μέχρι τέλους τοῦ βιβλίου, ἂν καὶ βαθμιαίως, χωρὶς κᾶν νὰ τὸ
ἀντιληφθῇ ὁ ἀναγνώστης, μεταφέρει τὴν ἐξέτασιν ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν
γενικῶν ἐξόδων εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ λογαριασμοῦ Ζημιῶν καὶ Κερδῶν
μῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως.

Διὰ τεχνικοὺς λόγους, δὲν ἠθελήσαμεν νὰ προβῶμεν εἰς εὐρυτέραν
ἀνάλυσιν τοῦ παρόντος ἔργου, ὅπως θὰ ἤρμοζε· θ' ἀναφέρωμεν ὅμως τὰ
δύο κεντρικὰ σημεῖα, ἅτινα κατὰ τὸν συγγραφέα πρέπει νὰ λαμβάνωνται
ὑπ' ὄψιν ὑπὸ πάσης ἐπιστημονικῶς ὠργανωμένης ἐπιχειρήσεως, ἣτις ζητεῖ
οὐχὶ μόνον νὰ πραγματοποιηῇ κέρδη, ἀλλὰ καὶ νὰ γνωρίζῃ τὴν σύνθεσιν
τῶν μερικῶν ἐξόδων καὶ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸ καθαρὸν κέρδος.

Κατὰ πρῶτον ὑποστηρίζει τὴν θέσιν, ἣν πρῶτος ἔθεσεν ὁ Ἄγγλος
Robinson, ὅτι δηλαδὴ τὸ ὄριον ἐπεκτάσεως βιομηχανικῆς τινος ἐπιχειρή-
σεως δὲν εἶναι ἀπεριόριστον, καθ' ὅσον συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν
οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Διότι αἱ οἰκονομίαι δημιουργοῦνται
ὅταν ἡ αὔξεις τῆς παραγωγῆς γίνῃ ἐντὸς τοῦ ὀρίου ἀποδοτι-
κότητος τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν ἐγκαταστάσεων. Ἡ αὔξεις ὅμως τῶν
ἐγκαταστάσεων, ὅταν ἤδη τὸ πεδῖον δράσεως εἶναι ἀνεπτυγμένον, πρὸς
τὸν σκοπὸν μεγαλυτέρας παραγωγῆς, συνεπάγεται καὶ αὔξισιν τῶν γε-
νικῶν ἐξόδων, μὴ καλυπτομένων ὑπὸ τῆς κατ' ἀνάγκην μικρᾶς ἀποδοτι-
κότητος, ἐφ' ὅσον δὲν ζητεῖται, ὡς μὴ συμφέρουσα, ἡ μεγίστη δυνατὴ
ἀπόδοσις τῶν ἐν λόγῳ νέων ἐγκαταστάσεων. Οὕτως ἀναφέρει ὡς παρά-

δειγμα, τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ περιορισμὸς τῶν πωλήσεων παρουσιάζει αὐξησιν τῶν κερδῶν—ἐπειδὴ τὰ γενικὰ ἔξοδα μεταφορᾶς καὶ πωλήσεως ἐμειώθησαν ὡς ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ κύκλου ἐργασιῶν—ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐκ τῶν ἡλαττωμένων εἰσπράξεων κέρδη. Τὸ ὅλον θέμα ἀποτελεῖ σήμερον ἄλυτον ἀκόμη πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιχειρεῖ ἄλλως τε ὁ συγγραφεὺς ν' ἀντιμετωπίσῃ, γνωρίζων ὅτι τοῦτο ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ θεωρητικὸν ἐπίπεδον.

Τὸ δεύτερον σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρομεν ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως μιᾶς ἐπιστημονικῶς ὠργανωμένης λογιστικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις γενικῶς ἐκείνας αἵτινες ζητοῦν νὰ γνωρίσουν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων πραγματοποιοῦνται τὰ κέρδη των. Ὁ συγγραφεὺς τονίζει ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν γενικῶν ἐξόδων κατὰ μονάδα παραγωγῆς, ὡς ἀπλοῦ ποσοστοῦ τῶν ἐξόδων παραγωγῆς, εἶναι μέθοδος λίαν ἐπισφαλῆς, διότι οἱ διάφοροι οἰκονομικοὶ παράγοντες, ἐξεταζόμενοι δυναμικῶς, δὲν ἐπιτρέπουν τὸν ἐκ τῶν προτέρων καθορισμὸν σταθερῶν στοιχείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων νὰ ὑπολογίζωνται ποσοστά. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μάκιν προτείνει διαφόρους μεθόδους, αἵτινες δέον νὰ χρησιμοποιῶνται ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τῶν διαμορφουμένων ἀναγκῶν αὐτῆς.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν γενικῶν ἐξόδων καθίσταται ἀπὸ λογιστικῆς ἀπόψεως ἔν ἐκ τῶν δυσχερεστέρων τῆς ἐπιστήμης, δοθέντος ὅτι εἰς μίαν συνεχῶς μεταβαλλομένην κατάστασιν δὲν δύναται νὰ καθορισθῶσιν αἱ κατηγορίαι ἐξόδων καὶ νὰ ὑπολογισθῶσιν αὗται ὡς ποσοστὸν τοῦ συνόλου αὐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου προτείνει ὅπως αἱ λογιστικαὶ ὑπηρεσίαι τῶν ἐπιχειρήσεων ζητήσωσι νὰ μελετήσουν κατὰ τμήματα παραγωγῆς τὰ γενικὰ ἔξοδα. Οὕτως ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ ὁ λογιστὴς τὸ σύνολον τῶν γενικῶν μεταβλητῶν καὶ τῶν γενικῶν σταθερῶν ἐξόδων τῶν τμημάτων «παραγωγή», «διοικήσεις», «διανομὴ» καὶ «πώλησις», οὕτως ὥστε νὰ καταστῇ γνωστὸν τὸ ποσοστὸν ἐπιβαρύνσεως τοῦ προϊόντος ἐκ τῶν σταθερῶν καὶ μεταβλητῶν ἐξόδων εἰς ἕκαστον τμήμα τῆς παραγωγῆς. Εἰς δὲ ἐκ τῶν κυρίων λόγων διὰ τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν εἶναι καὶ ὁ ἐξῆς. Ἐὰν κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς κατὰ μονάδα ἐπιβαρύνσεως τοῦ προϊόντος εἰς ἕκαστον τμήμα εὔρεθῃ ὅτι τὰ γενικὰ σταθερὰ ἔξοδα διὰ τὴν βιομηχανοποίησιν τοῦ προϊόντος εἶναι κατώτερα ἢ τὰ σταθερὰ ἔξοδα διὰ τὴν πώλησιν αὐτοῦ, τότε, ἐὰν αἱ ἐγκαταστάσεις ἐπιτρέπουν τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς, συμφέρει εἰς τὸν βιομήχανον ν' αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν του, ἐφ' ὅσον δὲν αὐξηθοῦν τὰ γενικὰ σταθερὰ ἔξοδα διὰ τὴν πώλησιν. Διότι ἡ ἡυξημένη παραγωγή θὰ μειώσῃ οὐχὶ μόνον τὰ σταθερὰ ἔξοδα διὰ τὴν βιομηχανοποίησιν τοῦ προϊόντος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πώλησιν αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον, ὅπως τονίζει ὁ Μάκιν, δὲν μεταβληθοῦν αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ τμήματος τῆς πωλήσεως, ὡς εἶναι λ. χ. αἱ διαφημίσεις, τὰ πρατήρια πωλήσεως, κ.λ.π.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θεωροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐξήτασε δεόντως τὴν σχέσιν τῶν γενικῶν μεταβλητῶν ἐξόδων πρὸς τὰ συνολικὰ ἔξοδα, δοθέντος ὅτι ἐκεῖνα δὲν τηροῦν σταθερὰν ἀναλογίαν πρὸς τὴν αὐξομειουμένην παραγωγὴν, ἀλλὰ παρουσιάζουν συχνάκις μίαν σταθερότητα, ἥτις δύναται ἐνίοτε ν' αὐξήσῃ τὴν κατὰ μονάδα ἐπιβάρυνσιν. Γενικῶς ὁμως διασαφηνίζει πολλὰ σημεῖα τοῦ ἐξαιρετικῶς δυσκόλου αὐ-

τοῦ κλάδου τῆς ἐπιστήμης, ἀποφεύγων τὰ θεωρητικῆς φύσεως ζητήματα, ὡς εἶναι τὰ ὀριακὰ καὶ διαφορικὰ ἔξοδα, εἰσερχόμενος ἀμέσως εἰς τὴν οὐσίαν καὶ ἐξετάζων τὸ πῶς δύναται ἡ διοίκησις μιᾶς ἐπιχειρήσεως νὰ συλλάβῃ καλύτερον τὴν διαμόρφωσιν τῶν γενικῶν ἐξόδων.

Τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον, ἂν καὶ ὀλιγοσέλιδον, ἔχει τὸ προτέρημα ὅτι ἐκθέτει σαφῶς πλεῖστα ὅσα ζητήματα θεωρητικῆς λογιστικῆς φύσεως.

Φ. Σ. Μεσσηνέζης

ΜΙΧ. Ι. ΝΟΤΑΡΑ: Ἡ ἀγροτικὴ ἀποκατάστασις τῶν προσφύγων (μετὰ προλόγου τοῦ κ. Ἀλ. Παπαναστασίου). Ἀθήναι, 1934.

Ἡ ἀποκατάστασις τῶν προσφύγων ἐν Ἑλλάδι ἀπετέλεσε πολὺ δικαίως ἀντικείμενον ἐρεῦνης καὶ μελέτης παρὰ πολλῶν μελετητῶν, τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ ἐν ἀλλοδαπῇ. Ἐσχάτως δύο λίαν ἀξιόλογοι ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος μελέται ἐδημοσιεύθησαν: πρῶτον ἡ τοῦ κ. Α. Rodocanachi «Les Finances de la Grèce et l'établissement des réfugiés (Paris 1934)» περὶ ἧς ἐγράψαμεν εἰς τὸ Περιοδικὸν «Ἔργασια» καὶ δεύτερον ἡ τοῦ κ. Μιχ. Νοταρᾶ. «Ἡ Ἀγροτικὴ ἀποκατάστασις τῶν προσφύγων», Ἀθήναι, 1934. Ἡ μελέτη τοῦ κ. Νοταρᾶ εἶναι βεβαίως ἡ τελευταία ἐξ ὄλων τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθεισῶν σχετικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος. Ἐν τούτοις ὅμως ὄχι μόνον διότι παρέχει ἄφθονον νέον ὑλικόν, ἀλλὰ καὶ διότι ἔχει ἐπιμελῶς καὶ κατὰ τρόπον συστηματικὸν γραφῆν, ἀξίζει νὰ μελετηθῇ μεθ' ὅσου ἐνδιαφέροντος ἐμελετήθη καὶ πᾶσα προγενεστέρα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐργασία. Ἡ πλευρὰ ἄλλωστε τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος, ἣν ὁ συγγραφεὺς ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἐρεῦνης, παρέχει προδήλως ἰδιαιτέρον ἤδη ἐνδιαφέρον. Πράγματι ἡ ἐργασία τοῦ κ. Νοταρᾶ βοηθεῖ κατὰ πολὺ πρὸς κατανόησιν τῆς δυσχεροῦς θέσεως τῆς τάξεως τῶν ἀγροτῶν, χάριν τῆς συντηρήσεως τῶν ὀποίων τὸ Κράτος ὑπόκειται εἰς συνεχεῖς δαπάνας. Πολύτιμον ὑπηρεσίαν λοιπὸν προσφέρει εἰς πάντα ὅστις ἐγκύπτει εἰς τὰ ζητήματα τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ βοηθεῖ αὐτὸν κατὰ πολὺ εἰς τὸ νὰ κατανοήσῃ τὰς ὀρθὰς λύσεις, αἵτινες πρέπει νὰ ἀποφασισθῶσι πρὸς διαρρύθμισιν παρ' ἡμῖν τοῦ φλέγοντος ζητήματος τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν.

Εἰδικώτερον τὰ θέματα ἐφ' ὧν ἐπεκτείνεται εὐρύτατα καὶ λεπτόμερῶς ἡ πολύτιμος συγγραφή τοῦ κ. Ν. ἀναφέρονται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγροτικῶς ἐγκατασταθέντων προσφύγων, τὰ δαπανηθέντα ἐν γένει ποσὰ διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐγκατάστασιν, τὴν διατεθεισάν ἀκίνητον περιουσίαν καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς, τὰ χρεωθέντα ἐν γένει ποσὰ εἰς βάρος τῶν ἀγροτῶν προσφύγων, καὶ τὰς γενομένας μειώσεις τῶν χρεῶν αὐτῶν. Ἐπακολουθοῦν ἐπίσης ἴδια κεφάλαια ἀναφερόμενα εἰς τὰς διατυπωθείσας ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ ἔργου τῆς Ε. Α. Π., ἐκθέτοντα τὰς πραγματοποιηθείσας εἰσπράξεις ἀπὸ χρέη ἀγροτῶν, τὰ ζητήματα τῶν ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν ἀποζημιώσεων, ὡς καὶ τῶν ἀνταλλαξίμων, τὰ τῆς διαλύσεως τῆς Ε.Α.Π., καὶ τὰ περὶ ἀναθέσεως τῆς εἰσπράξεως τῶν χρεῶν τῶν ἀγροτῶν προσφύγων εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, τὰ περὶ διαγραφῆς τῶν χρεῶν τῶν προσφύγων, ὡς καὶ τὰς ἀπόψεις τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἐπὶ τοῦ φλέγοντος τούτου ζητήματος. Περισσότερον ἐνδιαφέροντα

είναι τὰ κεφάλαια ἅτινα ἐν συνεχείᾳ ἀνεφέρονται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς δυναμικότητος τῶν ἀγροτῶν προσφύγων καὶ τὰ προτεινόμενα μέτρα διὰ τὴν παγίωσιν τῆς ἀγροτικῆς ἐγκαταστάσεως, τὴν ὀριστικὴν διανομὴν τῶν γεωργικῶν κλήρων, καὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἀγροτικοῦ κτηματολογίου. Ἐν τέλει ὁ συγγραφεὺς ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἔργου τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀγροτῶν προσφύγων καὶ παραθέτει πίνακας πλουσίων καὶ πολλῶν στατιστικῶν πληροφοριῶν.

Ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω θεμάτων ὁ κ. Ν. εἶναι λίαν διεξοδικός. Ἐὰν ἐπιζητήσωμεν νὰ ἐπιφέρωμεν κρίσεις ἐφ' ὅλων τῶν ἐκτιθεμένων σημείων, θὰ ἐχρειάζετο πολὺς χῶρος. Σταματῶμεν λοιπὸν ἐπὶ ὠρισμένων σημείων, ἐφ' ὧν ἔχομεν περισσοτέραν ἀρμοδιότητα. Ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ κεφάλαιον δευτέρον τῆς ἐργασίας (σελ. 17) ἀναβιβάζει τὰς δαπάνας τοῦ Δημοσίου διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἀποκατάστασιν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1915 καὶ 1920-21 ἕως 1929-30 εἰς 407,5 ἑκατ. δραχμάς.

Ἐπὶ τῇ βάσει στατιστικῆς καταρτισθείσης ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ Κράτους αἱ δαπάναι διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1922-23 ἕως 1934-35 ἀναλύονται ὡς ἀκολούθως εἰς ἑκατ. δραχμάς.

Ἐπιτάξεις ἀκινήτων.	82,6 ἑκατ.
*Ἔργα, κτίρια, καὶ ἀπαλλοτριώσεις.	104,5 »
Προμήθεια γεωργικῶν ἐργαλείων, σπόρων κλπ.	160,2 »
Συντήρησις οἰκογενειῶν.	83,6 »
Μετακινήσεις.	1,3 »
Λοιπαὶ δαπάναι.	3,7 »
Σύνολον	435,9 »

Συνολικῶς τὸ ὡς ἄνω ποσὸν κατανέμεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν οἰκείων ἀπολογισμῶν ὡς ἀκολούθως :

1922-23	26,5 ἑκατ.	ἢ	φρ.	χρ.	3.934.962,4
1923-24	188,7 »	»	»	»	15.672.757,5
1924-25	58,5 »	»	»	»	5.909.090,9
1925-25	12,2 »	»	»	»	975.219,8
1926-27	17 »	»	»	»	1.098.901,1
1927-28	12,1 »	»	»	»	820.895,5
1928-29	33,3 »	»	»	»	2.234.899,3
1929-30	24,3 »	»	»	»	1.630.872,5
1930-31	21,6 »	»	»	»	1.449.664,5
1931-32	28 »	»	»	»	1.856.666,7
1932-33	6 »	»	»	»	230.769,2
1933-34	7,1 »	»	»	»	204.023,4
1934-35	0,6 »	»	»	»	17.241,4
	435,9				36.095.963,8

Ἐὰν ἐπεμείναμεν εἰς τὴν παράθεσιν τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν, ἐπράξαμεν τοῦτο ὄχι διὰ νὰ ἐλέγξωμεν τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπιμέλειαν μεθ' ἧς ἐγράφησαν αἱ στατιστικαὶ τῆς ἐν λόγῳ ἀξιολόγου συγγραφῆς. ἀλλὰ διὰ νὰ δειχθῇ ὅτι πάντοτε εἰς τὰς παρεχομένας στατιστικὰς παρὰ τῶν συγγραφέων δὲν ἀνευρίσκεται ἡ ἀπόλυτος συμφωνία, ὅσον καὶ ἂν ἐπιμε-

λῶς ἐγράφησαν. Ἐὰν ἤδη θελήσωμεν νὰ παραθέσωμεν τὰς δαπάνας τοῦ προϋπολογισμοῦ γενικῶς διὰ τοὺς πρόσφυγας, θὰ ἔχωμεν :

Ἀστική ἀποκατάστασις	1 439,8	έκατ.	δραχ.
Ἀγροτική ἀποκατάστασις	435,9	»	»
Κοινωνική καὶ ὑγειονομική περίθαλψις.	1.129,6	»	»
Δαπάνη ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν	294,1	»	»
Ἦτοι δαπάναι ἐκ τῶν πιστώσεων τοῦ προϋπολογισμοῦ	3.299,4	»	»
Διάθεσις ὑπολοίπου Ε. Α. Π. δι' ἀγροτικήν ἀποκατάστασιν προσφύγων.	160,3	»	»
Διάθεσις εἰσπράξεων Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς	73,6	»	»
Διάθεσις τῶν εἰς εἶδος γερμανικῶν ἐπανορθώσεων	225,3	»	»
Σύνολον	3.758,6	»	»

Λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξίας εἰς χρυσὸν κατὰ μέσον ὄρον δι' ἕκαστον τῶν ἐτῶν 1922-23 ἕως 1934-35 χωριστά, τότε αἱ δαπάναι τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀνέρχονται εἰς 278.2 ἑκατ. φρ. χρ. ἢ 115 ἑκατ. λίρ. Ἀγγλίας (χρυσᾶς).

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι τὰ βάρη τῶν προϋπολογισμῶν διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων εἶναι ἥττον σημαντικὰ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄλλας κατηγορίας δαπανῶν τοῦ ἄνω πίνακος. Τοῦτο συμβαίνει, διότι τὸ ἔργον τῆς ἀγροτικῆς ἀποκαταστάσεως συνετελέσθη διὰ τῶν προσφυγικῶν δανείων, ἅτινα διεχειρίσθη ἡ Ε.Α.Π., ἦτοι α' προσφυγικοῦ ἔτους 1924 10 ἑκατ. λίρ. Ἀγγλίας+11 ἑκατ. δολλάρια (σύνολον λίρ. Ἀγγλίας 12,3 ἑκατ.) καὶ β' προσφυγικοῦ λίρ. Ἀγγλίας 590.000+12.167.000 δολλάρια (σύνολον 3.082.450 λίρ. Ἀγγλίας). Ἐν συνόλῳ λοιπὸν τὰ δαπανηθέντα ποσὰ διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ (φορολογία) καὶ διὰ τῆς Ε. Α. Π. (προσφυγικῶν δανείων) ὑπολογίζονται εἰς 26,9 ἑκατ. λίρ. Ἀγγλίας (χρυσᾶς)¹.

Περαιτέρω εἰς τὰ δύο ἐπόμενα κεφάλαια ὁ κ. Ν. ἔχει ἀξιοσημειώτους πληροφορίας σχετικῶς μὲ ἄλλας δαπάνας τῆς ἀγροτικῆς ἀποκαταστάσεως : τὴν ἀξίαν τῶν χορηγηθέντων ἀκινήτων, ἦτοι τὴν τῶν γαιῶν Δημοσίου ἐκ 8.607.398 λίρ. Ἀγγλίας καὶ Τουρκοβουλγαρικῶν ἀκινήτων ἐκ 2.192 985 λίρ. Ἀγγλίας (σύνολον 10,8 ἑκατ. λίρ. Ἀγγλίας).

Ἄλλ' αἱ προσφυγικαὶ δαπάναι δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὰ ἀνωτέρω μνημονευόμενα συνολικὰ ποσὰ (26,9+10,8=37,7 ἑκατ. λίρ. Ἀγγλίας). Δέον ἀκόμη νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐκδοθέντα εἰς δραχμὰς δάνεια πρὸς τσκτοποίησιν τῶν περιουσιακῶν ζητημάτων τῶν προσφύγων, ἦτοι α') τὸ δάνειον ἐλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως ἐξ 800 ἑκατ. δραχμῶν ἢ 2,1 ἑκατ. λίρ. Ἀγγλίας, ὡς καὶ τὸ προκύπτον ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς

1. Δέον νὰ προστεθῶσι τὰ δύο εἰς δραχμὰς δάνεια : δάνειον Τέκτονος καὶ δάνειον συνοικισμοῦ Ν. Σμύρνης, τὸ πραγματοποιηθὲν κεφάλαιον τῶν ὁποίων εἶναι περίπου 20 ἑκατ. δραχμαί.

συμβάσεως Καφαντάρη—Μολλώφ υπόλοιπον ως χρέος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν Κυβέρνησιν, ἀνελθὸν τελικῶς εἰς 1048 ἑκατ. λέβια ἢ 2,1 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας· 2) δάνειον πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων κεφαλαίου 800 ἑκατ. δραχμῶν ἢ 2,1 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας· καὶ 3) τὰ δάνεια πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν ἐξ ἀνταλλαγῆς προσφύγων, ὧν αἱ ὁμολογίαι ἔχουσιν ἐκδοθῆ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Κράτους παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἔχουσιν ὡς ἀντίκρουσμα τὴν ἀξίαν τῆς ἀνταλλαξίμου περιουσίας, ἦτοι

α')	σύμβασις	1926	3.500.000
β')	»	1928	2.500.000
γ')	»	1928	1.650.000
	Σύνολον		<u>7.650.000</u>

Τὸ ποσὸν τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ ἀνέρχεται ἤδη εἰς 4,2 δισεκατ. σὺν 540 ἑκατ. ποσὸν τοῦ Α' Μητρώου ἀνταλλαξίμων, ἦτοι σύνολον 4740 ἑκατ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτησίως διὰ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐν λόγῳ ἀνταλλαξίμου περιουσίας δὲν καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου ἡ ὑπηρεσία τῶν δανείων τούτων, ἔχει ἐπιβαρυνθῆ ἀπὸ τὸ 1927-28 ἕως 1932-33 μὲ τὸ ποσὸν τῶν 2150 ἑκατ. δραχ. ἢ 5,6 λιρ. Ἀγγλίας καὶ ἔκτοτε μέχρι σήμερον μὲ 1,4 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας καὶ συνεπῶς ἐν συνόλῳ μὲ (5,6+1,4) 7 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀκόμη τὸ κεφάλαιον τῶν δανείων εἶναι ἀνώτερον τῆς ἀξίας τῆς ἀνταλλαγίμου περιουσίας, ἐκποιουμένης ἤδη τῆς ἐν λόγῳ περιουσίας ὑπολογίζεται ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς προϋπολογισμὸς θὰ ἐπιβαρυνθῆ τοῦλάχιστον μὲ 3,5 ἕως 4 ἑκατ. δραχμάς, ἦτοι μὲ 6,8 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας. Συνεπῶς τὰ πάσης μορφῆς προσφυγικὰ βάρη ἀνέρχονται ὡς ἄνω εἰς λιρ. Ἀγγλίας. (37,7+2,1+2+2,1+7+6,8) 47,7 ἑκατ., χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ συναφθησόμενα δάνεια σχετικῶς μὲ τὸ προσφυγικὸν ζήτημα, ἦτοι

1) δάνειον Κωνσταντινουπολιτῶν (500 ἑκατ. δραχ.)

2) δάνειον ἀποζημιώσεως ἰδιοκτητῶν ἀπαλλοτριωθέντων ἀστικῶν κτημάτων (1000 ἑκατ. δραχ.) καὶ

3) δάνειον ἀπαλλοτριώσεως κτημάτων Ἁγίου Ὄρους (πραγματοποιηθὲν ποσὸν μέχρι τοῦδε δι' ἐκδόσεως ὁμολογιῶν περίπου 100 ἑκατ. δρχ.), ἦτοι σύνολον περίπου 3,3 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας. Τέλος ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς δωρεὰς καὶ ἄλλας δαπάνας ἡμεδαπῶν καὶ ξενων, ἰδίᾳ τῶν Ἀμερικανικῶν φιλανθρωπικῶν ὀργανισμῶν, δυναμένας νὰ ὑπολογισθοῦν εἰς 3 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας, ἔχομεν σύνολον διατεθέντων ποσῶν περίπου ὑπὲρ τὰ 50 ἑκατ. λιρ. Ἀγγλίας (χρυσᾶς).

Αἱ ὑπέρογκοι αὗται πάσης μορφῆς προσφυγικαὶ δαπάναι ἀναγκαίως ἐπέδρασαν πολυτρόπως ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, ἐπέτεινον τὴν δυσβάστακτον φορολογίαν αὐτῆς, προεκάλεσαν πληθωρισμὸν ἐκδόσεως ὁμολογιῶν, ἐπέσυρον γενικώτερον δυσμενῆ ἀντίκτυπον εἰς τὴν δημοσίαν καὶ κοινωνικὴν οἰκονομίαν αὐτῆς, ἧς διεσάλευσεν τὰ βάρη καὶ ἐπηρεάσθη οὕτω δυσμενῶς ἡ δυναμικότης καὶ τῆς ἀγροτικῆς τάξεως, χάριν τῆς ὁποίας τὸ Κράτος ἐπραγματοποίησε τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν καὶ ὑπεβλήθη εἰς πολλὰς ἄλλας θυσίας, ἄνευ τῶν ὁποίων τὸ ζήτημα τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν θὰ παρουσίαζεν ἤδη ὀξυτέραν φάσιν. Ἡ περαιτέρω ὁμῶς ἀνακούφισις τῶν ἀγροτῶν γενικῶς καὶ ἡ μείωσις τῶν βα-

ρῶν τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν ἐμφανίζεται, καθ' ἡμᾶς, ὡς ἓν μέτρον προστασίας τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, χάριν τῆς ὁποίας συνετελέσθη ἡ ἀγροτική μεταρρύθμισις. Εἰς τὸ ἔργον ἐπίσης τῆς ἀγροτικῆς ὡς καὶ ἀστικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων, ὡς καὶ εἰς τὴν συνετελεσθεῖσαν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν δύναται νὰ διίδῃ τις τὴν ἄσκησιν τρόπον τινὰ ὑποθηκικῆς πίστεως ἐν Ἑλλάδι. Πολλὰς ἄλλας ἀπόψεις οἰκονομικῆς φύσεως ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα πολυσχιδῆ συμπεράσματα, σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν πορείαν τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, εἶναι δυνατὸν νὰ συναγάγῃ ὁ μελετῶν τὸ συνετελεσθὲν ἔργον τῆς ἀγροτικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων μετὰ μεγαλυτέρων θεωρητικῶν ἀπὸ δημοσιονομικῆς καὶ ἰδίᾳ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἀπαιτήσεων, ὅταν ἰδίως ἔχη ὑπ' ὄψει τὰς πλουσίας στατιστικὰς τῆς ἐπιμελοῦς ἐργασίας τοῦ κ. Νοταρᾶ.

Π. Β. Δερτιλῆς

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Διομήδη Α.: Μετά την κρίσιν. Ἀθήναι, 1935.
- Κούση Δημ.: Ἡ κρίσις τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀθήναι, 1935.
- Μάξ Μπέρ: Οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες στὴν ἀρχαιότητα. Ἀθήναι, 1934.
- Cole, G. D. H.: Some relations between political and economic theory. London 1934.
- Commons, John R.: Institutional economics. New York 1934.
- Conrad, Otto: Die Todsünde der Nationalökonomie. Leipzig 1934.
- Cramer, Karl: Wilhelm Hermanns Bedeutung für die Lehre von Wert, Preis und Einkommen. Bottrop i. W. 1934.
- Kotany, Ludwig: The science of economy. New York 1934. Mélanges d'Economie politique et sociale offerts à M. Edgard Milhaud, Professeur à l'Université de Genève. Paris 1934.
- Eichner, Heinrich: Versuch einer marktwirtschaftlichen Krisentheorie. Nürnberg 1934.
- Papi, Giuseppe Ugo: Lezioni di economia generale e corporativa. Padua. Milani 1934.
- Wagner, Hermann Wilhelm: Reproduktionskostentheorie und Lohnsteigerung. Frankfurt a M. 1934.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Ἀλιβιζάτου Μ.: Ἡ μεταπολεμικὴ ἐξέλιξις τῆς ἐλληνικῆς γεωργικῆς οἰκονομίας. Ἀθήναι, 1935.
- Gide Ch. — Χατζηαποστόλου: Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί. Ἀθήναι, 1934.
- Κλαδᾶ Σ.: Ἡ ἀνεργία ἐν Ἑλλάδι. Ἀθήναι, 1935.
- Κοντοῦ Π.: Δασικὴ πολιτικὴ. Θεσσαλονίκη 1933.
- Κόκκαλη Ἀλ.: Τὸ ἡμερομίσθιον, ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων καὶ αἰσχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος. Ἀθήναι 1935.
- Παμπούκα Γ.: Ἀνασκόπησις τῆς γεωργικῆς πολιτικῆς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Ἀθήναι 1935.

- Ροδάκη Δ.: Κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις. Ἀθῆναι 1935.
 Στεφανίδου Δ.: Αἰ νέαι κατευθύνσεις τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπο-
 ρικῆς πολιτικῆς (Ἔκδοσις Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης). Θεσ-
 σαλονίκη, 1935.
 Φανουράκη Γ.: Αἰ γεωργικαὶ ἀσφάλεια. Ἀθῆναι, 1935.
 Χριστοδούλου Εὐαγγ.: Ἡ πολιτικὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐ-
 тарκείας. Ἀθῆναι 1934.

-
- Bruck, Werner Friedrich: The road to planned eco-
 nomy: capitalism and socialism in Germany's development.
 London 1934.
 Cartier, Edmond: L'esprit capitaliste. Paris 1933.
 Giraud, René: Capitalisme et forces nouvelles. Paris 1934.
 Weisser, Gerhard: Wirtschaftspolitik als Wissenschaft.
 Stuttgart 1934.
 Tomitch, Pierre M.: Contingentements et commerce in-
 ternational. Paris 1934.
 Wegener, Fritz: Das Arbeitsschicksal. Berlin 1934.
 Lewinsohn, Richard: Histoire de la crise 1929-1934. Pa-
 ris 1934.
 Griffin, C. E.: Principles of foreign trade. New York 1934.
 Haberler, Gottfried: Liberale und planwirtschaftliche
 Handelspolitik, Berlin 1934.
 Kaiser, Carl William: A review of the academic prote-
 ctionistfree trade controversy in America before 1860. Penn-
 sylvania 1934.
 Lautman, Jules: Les aspects nouveaux du protectionnisme.
 Paris 1933.
 Zaglits, Oskar: Die ständische Bewegung. Wien 1933.
 Schultze Ernst: Japan als welt-industrie-macht. Stuttgart
 1935.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ - ΠΙΣΤΙΣ

- Ἀργυροπούλου Β.: Τὸ ἀναγκαστικὸν διάταγμα περὶ δραχ-
 μοποιήσεως. Ἀθῆναι 1935.
 Βαρδάκου Σωτ.: Τὸ νομισματικὸν μας σύστημα κατὰ τὴν
 τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα. Ἀθῆναι, 1934.
 Γεωργιάδου Δημ.: Ἡ πίστις κατὰ τὴν πολιτικὴν καὶ δημο-
 σίαν οἰκονομίαν. Ἀθῆναι 1933.
 Cassel G. — Κωνσταντινίδου Ν.: Ἡ κρίσις τοῦ παγκο-
 σμίου νομισματικοῦ συστήματος. Ἀθῆναι 1935.

Κυρκιλίτση Ἀνδρ.: Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ ἄλλαι ἐμπορικαὶ Τράπεζαι κατὰ τὴν περίοδον 1928 - 34. Ἀθῆναι 1935.

B a u d i n, L o u i s: Le crédit. Paris 1934.

M a t r a n, B a n n e r e t d e: Où va la nonnaie dans le monde? Paris 1934.

M u n r o, H u g h: The production of money and its effects on industry. Glasgow 1934.

B r a t t e r, H. M.: Silver market dictionary. New York 1933.

M i s i t a, B o r i v o j S.: La répartition mondiale de l'or. Paris 1932.

E l l i s, H o w a r d S y l v e s t e r: German monetary theory, 1905—1933. Cambridge 1934.

K a l f u s, J o s e f: Die Devaluation als Mittel zur Wirtschaftsbelebung. Votr. Prag: «Orbis» 1934.

S o d d y, F r e d e r i c k: The role of money: what it should be, contrasted with what it has become. London 1934.

V i g r e u x, P i e r r e - B e n j a m i n: Le change manuel. Paris 1934.

F i z a i n e, L o u i s: Crise et monnaie. Nancy 1933.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Ἀνδρεάδου Α.: Γενικαὶ Ἀρχαὶ τῆς Φορολογίας. Πανεπιστημιακαὶ παραδόσεις ἐκδιδόμεναι ὑπὸ Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου. Ἀθῆναι 1935.

Ἀντωνοπούλου Ν.: Φορολογικὰ θέματα. Ἀθῆναι 1934.

Δερτιλῆ Παν.: Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως. Ἀθῆναι 1935.

Κοτρόζου Ἀγ.: Εἰσήγησις περὶ τῶν ἐνδεικνυομένων τροποποιήσεων τῆς Ἀμέσου Φορολογίας καὶ εἰδικώτερον τῆς φορολογίας τῶν οἰκοδομῶν,

Λοβέρδου Σπ.: Τὰ πεπραγμένα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν κατὰ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος 1933—34. Ἀθῆναι 1934.

Μουζάκη Α.: Εἰσήγησις ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ἀμέσου Φορολογίας,

Σακελλαρίου-Κρομόζου: Περὶ ἀποδοχῶν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀθῆναι 1935.

Σμπαρούνη Ἀθ.: Εἰσήγησις πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν μελέτης Ἀμέσου Φορολογίας. Ἀθῆναι 1934.

- D e r t i l i s, P. . B: Le système de l'impôt sur le revenu en Grèce. Paris 1934.
- D e r t i l i s, P. B. : Les réglemens récents de la dette publique des pays Balkaniques Paris 1934.
- H u g, J. F. : Zur Frage des Zusammenhangs zwischen Wirtschaftsstruktur und Steuersystem. Weinfelden 1934.
- M o y e, M a r c e l: Précis de législation financière. Paris 1934.
- P o o r t e n a a r, A. A. : L'oeuvre de la restauration financière sous les auspices de la Société des Nations. Paris 1934.
- L a c h a p e l l e, G e o r g e s: Le désordre financier. Paris 1934.
- W a c k e r n a g e l, J a c o b: Zur frage der Vermeidung internationaler Doppelbesteuerung, namentlich bei geschäftlichen Unternehmungen. Basel 1934.
- D u p o n t, E m i l e: La réforme de la comptabilité publique. Bruxelles 1934.
- L l o y d, W i l d o n: The European war debts and their settlement. New York 1934.
- P i c a r d, R o g e r, e t P a u l H u g o n: Le problème des dettes interalliées. Paris 1934.
- P i g i e r: La taxe sur le chiffre d'affaires. Paris 1934.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

- C o r c e l l e, C h a r l e s: Les échanges franco-belges. Paris 1934.
- B e n e d i c t, R o b e r t: Ein Beitrag zur Theorie und Methode der Produktionsstatistik. Leipzig 1934.
- C a s t r o, D. d e: Lezioni di statistica economica. Turin 1934.
- A r k i n, H e r b e r t, a n d R a y m o n d R. C o l t o n: Statistical methods, as applied to economics, business, education, social and physical sciences, etc. New York 1934.
- B o n f e r r o n i, C. E.: Elementi di statistica generale. Torino 1933.
- H e s s e, A l b e r t: Grundriss der politischen Ökonomie. Jena 1934.
- M a u l d o n, F. R. E.: The use and abuse of statistics. Melbourne 1933.

VI. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- C a s s o n, H e r b e r t N.: Golden rule salesmanship. London 1934.
- F r i e d e, P a u l: Arbeitsschnelligkeit, Arbeitsmenge und Arbeitsgüte im Grossbetrieb. Würzburg 1934.

- G a i l l a r d, J o h n : Industrial standardization ; its principles and application. New York 1934.
- L e C h a t e l i e r, H e n r y : Le taylorisme. Paris 1934.
- L e i m g r u b e r, O s c a r : Rationalisation et durée du travail. Saint-Gall 1934.
- S t o f f e l s, W. : Comment réduire les frais d'entretien du matériel. Bruxelles 1934.
- E n g e l, G e o r g : Wirtschaftliche Erfolgsrechnung. Berlin 1934.
- M u s e w a l d, A l f r e d. : Die Reklame als volkswirtschaftliche Erscheinung. Greifswald: Bamberg 1934.
- Z w e i g, F e r d y n a n d. : The economics of consumers' credit London 1934.
- F l e i s c h m a n n, R i c a r d : Anpassung der fixen Kosten an den Beschäftigungsgrad im Industriebetrieb. Mödling b. Wien 1933.
- H e n n i g, K a r l W i l h e l m : Einführung in die betriebswirtschaftliche Organisationslehre. Berlin 1933.

VII. ΔΙΑΦΟΡΑ

- Γ ά φ ο υ ᾽ Η λ ί α : ᾽ Η πλαστογραφία ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1935.
- Γ ι α ν ν α κ ο π ο ὄ λ ο υ ᾽ Α ρ ι σ τ. : Περὶ τοῦ διαφέροντος τῆς ἐμπιστοσύνης. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1934.
- Χ ω ρ α φ ᾶ Ν ι κ. Περὶ τῆς ἀμύνης ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1935.
- Β ᾶ λ λ η ν δ α Π. Τὸ ἐλληνικὸν ἰδιωτικὸν διεθνὲς δίκαιον κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1935.
- Λ ι τ ζ ε ρ ο π ο ὄ λ ο υ ᾽ Α λ ε ξ. ᾽ Η νομολογία ὡς παράγων διαπλάσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Θεσσαλονίκη 1935.
- Γ ι ῶ τ η Χ ρ. ᾽ Α νακριτική. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1934.
- Τ σ ι ρ ι ν τ ᾶ ν η ᾽ Α λ. Προϋποθέσεις καὶ ἀποτελέσματα τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐνοχῆς γένους. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1934.
- Π α μ π ο ὄ κ η Γ ε ω ρ γ. Αἱ λειτουργίαι τοῦ λόγου ἢ τῆς λαλιᾶς, ἢ διανόησις, καὶ ἡ δεξιοχειρία. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1934.
- Β α λ ᾶ σ σ η Θ. ᾽ Υ γεία καὶ ἀσθένειαι τῶν φοιτητῶν. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1934.
- Σ τ α σ ι ν ο π ο ὄ λ ο υ Μ. Περὶ ἀνακλήσεως τῶν διοικητικῶν πράξεων ἀπὸ ἀπόψεως θεωρίας καὶ νομολογίας. ᾽ Α θ ῆ ν α ι 1934.
- Δ ἔ ν δ ι α Μ. : ᾽ Η Δημοκρατία. ᾽ Ἐννοια, ἐξέλιξις, κρίσις αὐτῆς, Θεσσαλονίκη 1935.

- B a r t h é l e m y H.: Διοικητικὸν Δίκαιον. Τόμος Α'.—Μετάφρασις ὑπὸ Μ. Στασινοπούλου. Ἀθῆναι 1935.
- Σ τ α μ π ο λ ῆ Γ.: Πολίτευμα καὶ Ἐθνικὴ Ἀναγέννησις. Ἀθῆναι 1935.
- Μ α σ ο υ ρ ῖ δ η Ν.: Αἱ χρηματικαὶ παροχαὶ καὶ οἱ νόμοι περὶ προστασίας τοῦ Ἐθνικοῦ Νομίματος ἀπὸ ἀπόψεως ἀστικοῦ δικαίου. Ἀθῆναι 1935.
- Ε l v e r s — Φ ο υ ρ κ ι ῶ τ η: Ἡ διδασκαλία περὶ δουλειῶν. Ἀθῆναι 1935.
- Κ α σ ι μ ᾶ τ η Γ ρ.: Ἡ σύμβασις ὑπὲρ τρίτου καὶ εἰς βᾶρος τρίτου. Ἀθῆναι 1935.

-
- B l a n d, F. A.: Planning the modern state: an introduction to the problem of political and administrative reorganisation. London 1934.
- D e n n e w i t z, B o d o: Staatslehre und nationalsozialistischer Staat. Berlin 1934.
- D r a b o v i t c h, W.: Fragilité de la liberté et séduction des dictatures. Paris 1934.
- N a w i a s k y, H a n s: Staatstypen der Gegenwart. St. Gallen 1934.
- N i c a u d, F e r n a n d: La séparation de la politique et de l'État. Paris 1934.
- O g g, F r e d e r i c A.: European governments and politics. London 1934.
- R o u f f e t, R a o u l: La France en attente dictature ou révolution? Lyon 1934.
- T h o m a s, N o r m a n: Fascism or socialism? The choice before us. London 1934.
- F i n e r, H e r m a n: The theory and practice of modern government, rev. by William B. Guthrie. New York 1934.
- L u c i u s, P i e r r e: Révolutions du 20 siècle. Paris 1934.
- O r d i n a i r e, M a u r i c e: La revision de la constitution. Paris 1934.
-

Βιβλιοκρισία

ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ ΜΠΑΜΠΗ: Ἡ μεταπολεμικὴ ἐξέλιξις τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργικῆς Οἰκονομίας καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐπίδρασις τῆς Ἀγροτικῆς Πολιτικῆς. Ἀθῆναι, 1935.

Ἀσφαλῶς ὁ σ. τῆς μελέτης ταύτης κ. Ἀλ. δὲν καταλέγεται μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων ὀπαδῶν τῆς Μαθηματικῆς Σχολῆς· οὐχ ἦττον εἶχε τὴν εὐχέρειαν, λίαν προσφυῶς, νὰ χρησιμοποίησιν εὐρέως τὰς μεθόδους τῆς νεωτέρας τεχνικῆς στατιστικῆς διὰ τὴν διασκόπησιν ἑνὸς τόσον πολυπλόκου, καίπερ δὲ φαινομενικῶς λίαν γνωστοῦ, ἐν τούτοις ἀγνώστου προβλήματος, ὅσον δὲ καὶ ζωτικωτάτου, τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν οἰκονομίας, τοῦ προβλήματος δηλ. τῆς ἀσκηθείσης ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς Γεωργικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας ἡμῶν ὑπὸ τῆς ἐφαρμοσθείσης ἀπὸ τοῦ 1922 καὶ ἐντεῦθεν Ἀγροτικῆς Πολιτικῆς.

Θὰ πρέπη ἐπ' εὐκαιρίᾳ νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ὑπ' ὄψει μελέτη τοῦ κ. Ἀλ. ἀρχικῶς εἶδε τὸ φῶς τὸ πρῶτον διὰ τῶν φιλοξένων στηλῶν τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῆς Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς, καίτοι δὲ θὰ ἀνεγνώσθη μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ προσοχῆς ὅλως ἐξαιρετικῆς ὑπὸ τῶν παρακολουθούτων τὰ ζητήματα ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης κοινωνικῆς σημασίας, ἐν τούτοις αὕτη παρέμεινε γνωστή, σχεδόν, μόνον μεταξὺ τοῦ κύκλου τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἀνά χειρὰς ἐπιθεωρήσεως· ἤδη διὰ τῆς ἀναδημοσιεύσεως αὐτῆς εἰς αὐτοτελές βιβλίον, ἀφ' ἑνὸς μὲν καθίσταται προσιτὴ εἰς μεγαλύτερον κύκλον, δι' ὅπερ καὶ χάριτες ὀφείλονται εἰς τὸν συγγραφέα ταύτης, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχεται ἡ εὐκαιρία εἰς τοὺς ἀρχικοὺς ἀναγνώστας ταύτης νὰ διεξέλθωσι καὶ πάλιν τὴν ἔρευναν τοῦ κ. Ἀλ. ὀλοκληρωτικῶς καὶ ἄνευ χρονικῆς διακοπῆς τῶν ἐκτιθεμένων παρὰ τούτου ἀπόψεων.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι παρ' ἡμῖν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἣτις συνεπήγαγε τὸν τεμαχισμόν τῆς μεγάλης ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, συνέπεσε μὲ σημαντικὴν πτώσιν τῶν κατὰ στρέμμα γεωργικῶν ἀποδόσεων τῆς παραγωγῆς. Ἦτο ἀπλῆ σύμπτωσις; Ἦτο συνέπεια τῆς ἐφαρμοσθείσης ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως; Πολλοὶ καὶ διάφοροι ἀπόψεις διετυπώθησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν ἐπὶ τούτου, περιστρεφόμενοι σχεδόν πᾶσαι εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς θέσεως, ὅτι ἡ πτώσις τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς χώρας ὑπῆρξεν ἀπότοκος τῆς ἐπιβληθείσης γεωργικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τοῦ διὰ ταύτης συντελεσθέντος ἐπίσης γεωργικοῦ ἐποικισμού τῶν προσφύγων. Ἐν μιᾷ λέξει, ὡς ὀλοκληρωτικὴ γεννεσιουργὸς αἰτία τῆς πτώσεως ἐθεωρήθη ἡ γεωργικὴ μεταρρύθμισις καὶ ὁ ἀγροτικὸς τῶν προσφύγων ἐποικισμός. Πλείστα δημοσιεύματα ὑπεστήριξαν, ὡς προελέχθη, τὴν θέσιν ταύτην, δημοσιεύματα ὀφειλόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς εἰδικοὺς καὶ μετ' ἐξηγή-

σεων, τρόπον τινά, μεταφυσικῶν, αἴτινες ὁμως δὲν ἱκανοποιοῦν ἀπολύτως τὴν ἐπιστημονικὴν σύγχρονον ἀπαίτησιν, καίτοι αἱ συνῆκται καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν εἰς πλείστας περιπτώσεις ἐφηρημώσθησαν οἱ ἐποικιστικοὶ νόμοι δὲν ἦσαν αἱ πραγματικῶς ἰδεώδεις, δι' ὃ καὶ αἱ παρεχόμεναι, ὡς προελέχθη, ἐρμηνεῖται τῆς καταγωγῆς τῶν φθίνουσῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων, παρῆχον, διὰ τοὺς λόγους τούτους, τὸ ἐνδόσιμον ὅτι ἦσαν αἱ ἀληθεῖς γενεσιουργοὶ αἰτίαι τῆς πτώσεως τῶν ἀποδόσεων.

Οὕτω, συντελούσης καὶ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου, ἐδημιουργήθη παρ' ἡμῖν ἡ μόνιμος ἐντύπωσις ὅτι ἡ ἀσκηθεῖσα μεταπολεμικῶς γεωργικὴ πολιτικὴ ὑπῆρξεν ἡ μοναδική, σχεδόν, ἀφορμὴ τῆς πτώσεως τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Εὐλογον ὄθεν καὶ εὐεξήγητον τὸ ἐνδιαφέρον ὅπερ ἐγεννήθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δημοσιεύματος τοῦ κ. Ἀλ. εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας ἐπιθεώρησιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα οὗτος ἠκολούθει διὰ τὴν ὑπ' ὄψει ἔρευναν ὁδὸν διαφορῶν τῆς πεπατημένης. Πράγματι ὁ κ. Ἀλ., ἀντὶ ἐξ ἀρχῆς νὰ δεχθῆ τὴν Α ἢ Β θεωρητικὴν ἄποψιν πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου, ἠκολούθησεν ὁδὸν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον, ἦτοι ἐπεχείρησε νὰ διακριβώσῃ οὐχὶ ποιοτικὰς σχέσεις, ἀλλὰ ποσοτικὰς, καὶ τούτου ἐπιτευχθέντος νὰ ἐρμηνεύσῃ ποιοτικῶς τὰς ἐξαρτήσεις, συναρτήσῃ τῶν δογμάτων τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐπειδὴ ἐγνώριζε πόσον ἐπισφαλὴς εἶναι ἡ *a priori* ποιοτικὴ ἐρμηνεία, καθ' ὃ ὑποκειμενικὴ, ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ ταύτην καθαρῶς ἀντικειμενικὴν, διὰ τῆς ποιοτικῆς *a posteriori* ἐρμηνείας ποσοτικῶν σχέσεων. Ἐπεδίωξε δηλ. νὰ δημιουργήσῃ μίαν συναρτησιακὴν συνάρτησιν, βάσει τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του παρατηρήσεων καὶ χωρὶς ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ταύτῃ νὰ ἀπομακρυνθῆ τῆς συγκεκριμένης ἐλληνικῆς πραγματικότητος, ἀποφυγῶν οὕτω νὰ πλάσῃ ὑποθέσεις κατὰ Νεύτωνα, αἴτινες πιθανὸν οὐδεμίαν σχέσιν νὰ εἶχον πρὸς τὴν διὰ τῆς στατιστικῆς ὑποτυπώσεως συλληφθεῖσαν πραγματικότητα.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ὑπόκειται εἰς τὰς κατευθύνσεις ἃς παρέχει πρὸς στιγμὴν ἡ πολιτικὴ. Ἡ οἰκονομικὴ τοῦ *laisser faire* κατὰ ταῦτα εἶναι διάφορος, τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κατευθυνομένης τοιαύτης καὶ ἐπειδὴ ἡ οἰκονομικὴ μοιραίως ὑποτάσσεται εἰς τὴν πολιτικὴν, αἱ κατευθύνσεις τῆς πρώτης ἐξαρτῶνται, εἰς τὰ κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν ἐπιβαλλόντων τὰς θελήσεις των ἐκλογέων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῶν τάσεων αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὅπως διὰ τῶν παρεχομένων παρ' αὐτῆς κατευθύνσεων ἀμβλύνη τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων, διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν ὑπὸ τοῦ μείζονος ὄγκου τούτων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ προσπάθεια ἦν ἀνεδέχθη ὁ κ. Ἀλ., ὅπως ἀνατρέψῃ τὴν ἀπὸ πολλοῦ κρατήσασαν γνώμην παρ' ἡμῖν, ὑπὸ τὸ φωτεινὸν πρίσμα τῆς ἐπιστημονικῆς τελεολογίας καὶ ἄνευ ἀναμίξεως πρὸς τοῦτο οὐδενὸς ποιοτικοῦ κριτηρίου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει ποσοτικῶν τοιούτων, δηλ. ἀπολύτως ἀντικειμενικῶν, εἶναι ἀξία παντὸς ἐπαίνου, δι' ὅπερ ἀκριβῶς καὶ τὸ δημοσίευμα αὐτοῦ ἀποτελεῖ πολύτιμον ἀπόκτημα τῆς πτωχῆς ἐλληνικῆς οἰκονομικῆς βιβλιογραφίας.

Ἐξεταστέον τῶρα ποία ὑπῆρξεν ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης τοῦ κ. Ἀλ. Ὁ κ. Ἀλ. ἐπεδίωξε νὰ μετρήσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομετρίας (τῆς ἐφαρμογῆς τῆς Στατιστικῆς καὶ τῆς Νομογραφίας) τὰ ἀποτε-

λέσματα ἅτινα προέκυψαν ἐκ τῆς ἀσκηθείσης ἀγροτικῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι, οὐχὶ δι' ἀπλῆς παραθέσεως καὶ ἐρμηνείας, κατὰ τὸ δοκοῦν, τῶν ἀριθμῶν τῶν πινάκων καὶ τῆς Γεωργικῆς Στατιστικῆς, καθ' ὅσον τοῦτο, ὡς εἶναι αὐτονόητον, οὐδεμίαν ἀξίωσιν ἐπιστημονικῆς ἐργασίας θὰ εἶχεν, ὡς ἀκριβῶς ἢ συσσωρεύσεις οἰκοδομικῶν ὑλικῶν εἷς τι μέρος δὲν ἀποτελεῖ αὐτομάτως οἰκίαν, ἐφ' ὅσον ἐλλεῖπει ὁ δημιουργικὸς ἰθύνων νοῦς, ὁ ἀρχιτέκτων, ἀλλὰ διὰ πειθαναγκασμοῦ τῶν ἀριθμῶν τῆς Γεωργικῆς Στατιστικῆς νὰ δμιλήσωσι σαφῶς καὶ εὐγλῶτως, ὡς προσφυῶς ἐδογμάτιζεν ὁ Ῥίμελιν. Ἀλλὰ οἱ ἀριθμοὶ ἀποκαλύπτουσι τὰ μυστήρια αὐτῶν εἰς μόνους τοὺς μεμυημένους εἰς τὴν γλῶσσαν των καὶ τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ κ. Ἀλ. καίτοι τοὺς ἀριθμοὺς τῆς Γεωργικῆς Στατιστικῆς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῶμεν μετὰ τινος ἐπιφυλάξεως δικαιολογημένης, ὡς κατὰ προσέγγισιν τοιούτους.

Οὕτω ὁ κ. Ἀλ. διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν εἰς χεῖρας του συναρτησιακῶν οἰκονομετρικῶν στοιχείων καὶ τῆς ταυτοχρόνου διασκοπήσεως τῶν γενεσιουργῶν αἰτιῶν, αἵτινες προεκάλεσαν τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ὑπ' ὄψει φαινομένου, κατήχθη εἰς συμπεράσματα ἀνατρέποντα ὀλοκληρωτικῶς, σχεδόν, τὴν κρατήσασαν παρ' ἡμῖν γνώμην ἐπὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς παρατηρηθείσης πτώσεως τῶν στρεματικῶν ἀποδόσεων τῆς γεωργικῆς ἡμῶν παραγωγῆς. Τὰ συμπεράσματα ταῦτα, ἀκλόνητα πλέον, δὲν δύνανται νὰ ἀνατραπῶσι διὰ μόνον τῶν ἐπαγωγικῶν συλλογισμῶν, καθ' ὅσον ἢ ἀποδείξεις τούτων ἐδράζεται ἐξ ὀλοκλήρου ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν, τῆς γλώσσης τῶν Θεῶν, κατὰ Πλάτωνα.

Τὰ συμπεράσματα τοῦ κ. Ἀλ. δύνανται νὰ συνοψισθῶσι βραχυλογικῶς ὡς ἑξῆς :

1ον) Ἡ πτώσις τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων δὲν ὑπῆρξεν, ὀλοκληρωτικῶς, ὡς ἐπιστεῦετο ἄχρι τοῦδε, ἀπότοκος τῆς ἐφαρμοσθείσης ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Ἑλλάδι, καὶ τοῦτο διότι τὸ φαινόμενον ὑπῆρξε γενικὸν δι' ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, δηλ. παρατηρήθη καὶ εἰς ἅ διαμερίσματα ἐτεμαχίσθη ἢ μεγάλη ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκεῖνα ὅπου οὐδόλως ἐφηρμόσθη, ἐλλείπει μεγάλων ἀγροκτημάτων.

2ον) Ἡ πτώσις τῶν στρεμ. ἀποδόσεων εἶχε χαρακτῆρα παλίνδρομον δυναμικὸν (παροδικὸν) καὶ οὐχὶ στατικόν, καθ' ὅσον ἀπὸ τοῦ 1926—1927 ἀνεκόπη ἢ πτωτικὴ φορὰ καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο σημειοῦμεναι ἀποδόσεις, σημαντικῶς, πολλάκις ἀνώτεραι καὶ τῶν προπολεμικῶν.

Πιθανόν, κατ' ἐμέ, νὰ συνετέλεσε καὶ ἡ ἀγροτικὴ μεταρρυθμίσις εἰς τὴν πτώσιν τῶν στρεμ. ἀποδόσεων κατὰ τι ποσοστὸν, ἀλλὰ πάντως δὲν ὑπῆρξεν ἡ κυρία, ἢ ἀπόλυτος, ἀφορμὴ αὐτῶν. Μήπως θὰ ἔδει τὰ αἷτια ταύτης νὰ ἀναζητηθῶσιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἄλλων παραγόντων (θερμοκρασία, ποσότης πεσοῦσης βροχῆς κ.λ.π., χρήσις λιπασμάτων κατὰ ἐπιφάνειαν, βαθεῖα ἄροσις κ.λ.π.), ἐφ' ὅσον τὸ φαινόμενον τοῦτο, κατὰ τὰ θεωρούμενα ἔτη, δὲν παρατηρήθη μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα ;

Ὁ κ. Ἀλ. ἐπὶ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὑπόσχεται ταχέως νὰ ἀσχοληθῆ δι' εἰδικῆς μονογραφίας, ἣν ἀναμένομεν μετ' εὐλόγου καὶ δικαιολογημένης, ἅς ἐπιτραπῆ ἢ ἔκφρασις, ἀνυπομονησίας.

Τὰ συμπεράσματα τοῦ κ. Ἀλ. ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ ἀναθεωρήσωμεν τὰς ἐπὶ τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως προσωπικὰς ἀντιλήψεις, διότι ταῦτα ἐπικουροῦνται καὶ ἐρείδονται ἐπὶ ἀντικειμενικῶν ὄλως τεκμηρίων.

Κατωτέρω, δι' ὀλίγων, θὰ προβῶμεν εἰς τὴν διασκόπησιν τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Ἀλ., δεδομένου ὅτι ἡ προηγηθεῖσα δημοσίευσίς τοῦ ἔργου τούτου εἰς τὴν παροῦσαν Ἐπιθεώρησιν ἀπαλλάσσει ἡμᾶς τῆς ὑποχρέωσης νὰ προβῶμεν εἰς διεξοδικὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ. Θὰ περιορισθῶμεν συνεπῶς νὰ δώσωμεν γενικὴν εἰκόνα τῆς ὅλης ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ἀλ., διὰ νὰ ἐκταθῶμεν, ἴσως περισσότερον, εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπεξεργάσθη τὸ θέμα του καὶ τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ καταλήγει.

Εἰς τὸ Α' Μέρος (Κεφάλαια I & II) τῆς ἐργασίας του ὁ σ. προσπαθεῖ νὰ κατατοπίσῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν φύσιν τοῦ μελετωμένου προβλήματος καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ὅλης μελέτης. Ἐξετάζων ἐν ἀρχῇ, ἐν τῷ συνόλῳ της, τὴν γεωργικὴν ἐξέλιξιν τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν, ὁ κ. Ἀλ. ἀναζητεῖ τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ἐξελίξεως ταύτης καὶ ὡς τοιαῦτα ἀνευρίσκει : α) Τὸ φαινόμενον τῆς μειώσεως τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων εἰς ὅλας τὰς καλλιεργείας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ σιτηρά· β) τὴν ἐπέκτασιν τοῦ γεωργικοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, καὶ γ) τὴν μεταβολὴν τοῦ εἴδους τῶν ἐφαρμοζομένων καλλιεργειῶν. Τὴν γνώμην ταύτην στηρίζει καὶ ἐπὶ λεπτομερῶν στατιστικῶν πινάκων, σχετικῶν μὲ τὴν ἀπὸ τοῦ 1914 γεωργικὴν ἐξέλιξιν ἡμῶν, καταδεικνύει δὲ διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν ἐπισήμων στατιστικῶν δεδομένων τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης πόσον μειονεκτικὴ εἶναι ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ γεωργικῆς ἀπόψεως, λόγῳ ἰδίως τῶν ἐξαιρετικῶς χαμηλῶν γεωργικῶν ἀποδόσεων, αἵτινες ἐμφανίζονται σημαντικῶς κατώτεροι, ὄχι μόνον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀποδόσεις τῶν περισσότερον γεωργικῶς προηγμένων Κρατῶν τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς γεωργικὰς ἀποδόσεις τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν.

Ἐξετάζων εἰδικώτερον τὸ φαινόμενον τῆς μεταπολεμικῆς πτώσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς παρ' ἡμῖν, ὁ κ. Ἀλ. τονίζει ὅτι τὰ βασικὰ ἐρωτήματα, ἅτινα προβάλλουσιν ἐν προκειμένῳ, εἶναι κυρίως δύο : Ἐὰν ἡ μείωσις τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων εἶναι φαινόμενον μόνιμον ἢ παροδικόν. Καὶ β) ἐὰν ἡ μείωσις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν ἐφαρμοσθέντα γεωργικὸν ἐποικισμόν ἢ ὄχι. Εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην, τὴν ἀποφατικὴν, περίπτωσιν θὰ προκύψῃ καὶ τρίτον ζήτημα, ὁ καθορισμὸς δηλ. τῶν πραγματικῶν αἰτίων τῶν ἐν τῇ Γεωργικῇ Οἰκονομίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐμφανιζομένων μεταπολεμικῶς μεταβολῶν. Ὁ σ. δὲν ἀποδέχεται ὡς θεωρητικῶς ὀρθὴν τὴν ἄποψιν τῶν ὑποστηριζόντων ὅτι ἡ μείωσις τῆς παραγωγῆς ὀφείλεται εἰς τὴν δυσμενῆ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας ἐπίδρασιν τῆς Ἀγροτικῆς Μεταρρυθμίσεως, παραδεχόμενος ὅμως ὅτι ἡ θεωρητικὴ συζήτησις δὲν δύναται νὰ λύσῃ τὸ ἐπίμαχον τοῦτο ζήτημα, δὲν προβαίνει εἰς διεξοδικὴν θεωρητικὴν ἀντίκρουσιν τῆς ἀντιθέτου γνώμης. Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ τεθέντα ὡς ἄνω ἐρωτήματα δύναται νὰ δώσῃ κατ' αὐτὸν μόνον ἡ στατιστικὴ ἀνάλυσις καὶ ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν δεδομένων ἐπὶ τῆς γεωργικῆς ἐξελίξεως ἡμῶν. Πρὸς τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορισθῶσι τρία βασικὰ ζητήματα. (Βλ. κεφ. II) : 1) Ἡ χρονικὴ περίοδος, εἰς ἣν θὰ ἐκταθῇ ἡ μελέτη. 2) Τὰ ζητήματα περὶ τὰ ὁποῖα θὰ περιστραφῇ. Καὶ 3) ἡ ἀκολουθητέα μέθοδος.

Μετ' ἄρκετὰ διεξοδικὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ἐὰν καὶ κατὰ πόσον τὰ ἐπίσημα στατιστικὰ ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς στοιχεῖα δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν σοβαρᾶς στατιστικῆς ἐρεῦνης, τὸ

ὁποῖον λύει καταφατικῶς, ὁ κ. Ἄλ. ἔρχεται νὰ ἐξετάσῃ τὰ ἄλλα τρία ζητήματα. Αἱ δύο βασικαὶ παρατηρήσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκκινεῖ ὁ σ., εἶναι ὅτι ὁ γεωργικὸς ἐποικισμὸς εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν γεωγραφικῶς ἐντοπισμένος, ἀφ' ἑτέρου δὲ χρονικῶς περιορισμένος. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπόψεως ὁ σ. ἀποδεικνύει, ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἐπισήμων πινάκων τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας καὶ τῆς Ε. Α. Π., ὅτι αἱ κυρίως θιγεῖσαι ἐκ τοῦ ἐποικιστικοῦ ἔργου περιφέρειαι εἶναι τὰ διαμερίσματα τῆς Βορείου Ἑλλάδος, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἔνθα ἀπηλλοτριώθησαν τὰ 33-84% τῶν καλλιεργησίμων ἐκτάσεων, ἐνῶ ἡ ὑπόλοιπος Ἑλλάς ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως ἐθίγη ὑπὸ τῆς ἐφαρμοσθείσης Ἀγροτικῆς Πολιτικῆς. Ἀπὸ τῆς δευτέρας ἀπόψεως ἡ ἐπέκτασις τῶν ἀπαλλοτριώσεων πραγματοποιεῖται κατὰ τὰ ἔτη 1923, 1924, καὶ 1925, ὁπότε τὸ μέγιστον μέρος τῶν τσιφλικίων εἶχεν ἤδη ἀπαλλοτριωθῆ. Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι **μόνη ἢ κυρία** αἰτία τῆς πτώσεως τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων εἶναι ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ἐποικιστικὴ πολιτικὴ, τότε κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ εἶχον συμβῆ δύο τινά:

1) Ἡ πτώσις τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων νὰ παρουσιάζεται εἰς μόνα τὰ διαμερίσματα τὰ θιγέμενα ὑπὸ τοῦ ἐποικισμοῦ καὶ νὰ ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἐντεῦθεν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1923—1925 καὶ ἐφεξῆς.

2) Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἄλλοι παράγοντες ἐπενήργησαν πτωτικῶς ἐπὶ τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πτώσις αὐτῶν νὰ ἐμφανίζεται ὡς φαινόμενον καθολικόν, τότε εἰς τὰ διαμερίσματα τὰ ὑποστάντα τὸν ἐποικισμὸν, λόγῳ ἀκριβῶς τοῦ γεγονότος τούτου, ἡ πτώσις τῶν γεωργικῶν ἀποδόσεων πρέπει νὰ εἶναι ἐντονωτέρα τῆς πτώσεως τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ παραγωγή εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα,

Τὸ λογικῶς ἀκλόνητον τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ἄλ. τιθεμένης κατὰ τ' ἀνωτέρω βάσεως πρὸς στήριξιν τοῦ ἀποδεικτικοῦ μέρους τῆς ἐργασίας του εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ ἐναργές. Ἀπομένει συνεπῶς νὰ ἐξετασθῆ ἐὰν ἡ παρ' αὐτοῦ ἀκολουθηθεῖσα μέθοδος ἐν τῷ Β' Μέρει τοῦ βιβλίου του, εἰς τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα, ὑπῆρξεν ἢ κατάλληλος πρὸς τοῦτο καὶ ἂν ἐγένετο ἡ δέουσα χρῆσις αὐτῆς. Ὁ ἀπλούστερος ἀναμφισβητήτως τρόπος ἀπαντήσεως θὰ ἦτο νὰ προσφύγῃ ὁ σ. εἰς μίαν ἀπλὴν στατιστικὴν ταξινόμησιν τῶν δεδομένων ἐπὶ τῆς παραγωγῆς κατὰ περιφέρειας καὶ εἰς τὴν σύγκρισιν αὐτῶν. Ἡ ἐξεύρεσις τῶν μέσων στρεμματικῶν ἀποδόσεων κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐποικιστικῆς πολιτικῆς περίοδον καὶ τὴν ἐπακολουθηθεῖσαν τοιαύτην εἰς τὰς διαφόρους περιφέρειας τοῦ Κράτους θὰ ἤρκει ἐν προκειμένῳ διὰ νὰ δώσῃ μίαν γενικὴν ἰδέαν τῆς καθολικότητος ἢ μὴ τοῦ φαινομένου τῆς μειώσεως τῶν ἀποδόσεων καὶ τῆς σχετικῆς ἐντάσεως τῆς τοιαύτης πτώσεως εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ συγκρίσεως θὰ ἠδύνατο νὰ συναχθῶσιν ὠρισμένα γενικώτατα συμπεράσματα. Ἄλλ' ἢ μέθοδος τῶν μέσων ὄρων, τῆς ὁποίας τόση γίνεται συνήθως χρῆσις, καὶ μάλιστα παρ' ἡμῖν κατάχρησις, δύναται βεβαίως νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ σχηματίσωμεν μίαν, κατὰ προσέγγισιν, ἰδέαν τῆς στατικῆς μορφῆς ἑνὸς μελετωμένου οἰκονομικοῦ φαινομένου, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν μελέτην αὐτοῦ ἐν τῇ **δυναμικῇ** του ἐμφανίσει (κινητικῇ του ἐξελίξει). Τὴν ἀδυναμίαν ταύτην ἀναγνωρίζων ὁ κ. Ἄλ., ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην

νά προσφύγη εἰς στατιστικὰς μεθόδους περισσότερο μὲν πολυκλόκους καὶ δυσχερεῖς, ἀλλὰ ἀσυγκρίτως ἀσφαλεστέρας, καθ' ὃ μᾶλλον ἀντικειμενικάς. Ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ, ὡς παρατηρεῖ ὁ σ., παρουσιάζει τριῶν εἰδῶν χρονολογικὰς μεταβολάς, ἐκδηλουμένης δι' ἀναλόγων ἀξομειώσεων τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων. Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἶναι αἱ ἐτήσιαι, αἱ κυκλικαί, καὶ αἱ μακρᾶς διαρκείας ἢ μακροχρόνιος κινήσεις τῆς παραγωγῆς. Αἱ τοιαῦται μεταβολαί, ἰδίως αἱ τῶν πρώτων δύο κατηγοριῶν, ὀφείλονται βεβαίως εἰς παράγοντας ἔκτος τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος κειμένους (φυσικούς, κλιματικούς, κλπ.), δύνανται ὅμως νὰ ἐπηρεασθῶσι καὶ ἐξ ἐκτάκτων γεγονότων (πολέμων, κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν, δημογραφικῶν κλπ. μεταβολῶν), ἅτινα νὰ διαταράξωσι τὴν φυσιολογικὴν ἐξέλιξιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ τοιαύτη δὲ διαταραχὴ εἴτε μόνιμος εἶναι εἴτε παροδική, θὰ ἔχη τὸν ἀντίκτυπον αὐτῆς ἐπὶ τῶν διακυμάνσεων τῶν ἀποδόσεων, ἰδίως δέ, ἐὰν εἶναι διαρκεστέρου χαρακτήρος, καὶ ἐπὶ τῆς μακροχρονίου κινήσεως αὐτῆς. Τοιοῦτος κατ' ἐξοχὴν διαταρακτικὸς παράγων εἶναι ἡ μεταβολή, ἢ προκλήθεισα ἐκ τῆς ἐφαρμοσθείσης ἀγροτικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν μορφήν τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας καὶ τὰς σχέσεις τῶν καλλιεργητῶν πρὸς τὴν γῆν. Ἐὰν συνεπῶς αἰτία τῆς πτώσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ ἐποικιστικὴ πολιτικὴ, τότε ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς θὰ ἐμφανισθῇ ὑπὸ τύπον μονίμου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διαταραχῆς τῶν διακυμάνσεων τῶν ἀποδόσεων εἰς τὰ διαμερίσματα, εἰς ἃ ἐφηρμόσθη αὕτη, ἢ τοιαύτη δὲ διαταραχὴ θὰ προκαλέσῃ τὴν σύμμορφον (ἄμορφον) ἐξέλιξιν τῶν γεωργικῶν ἀποδόσεων εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ Κράτους. Ὀλόκληρον κατὰ συνέπειαν τὸ πρόβλημα περιστρέφεται εἰς τὸν προσδιορισμὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν συγκριτικὴν μελέτην ἀφ' ἑτέρου τῶν ἐτησίων, κυκλικῶν, καὶ μακρᾶς διαρκείας διακυμάνσεων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἀνὰ τὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ Κράτους.

Ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς βάσεως ταύτης, ὁ κ. Ἄλ. μελετᾷ συγκριτικῶς εἰς διάφορα διαμερίσματα τοῦ Κράτους τὰς ἐτησίας καὶ κυκλικὰς διακυμάνσεις, ὡς καὶ τὴν μακροχρόνιον ἐξελικτικὴν κίνησιν τῶν ἀποδόσεων τῶν κυριωτέρων προϊόντων μεγάλης καλλιεργείας (σίτου, κριθῆς, καὶ ἄραβοσίτου) καὶ τινῶν ἄλλων ἐκ τῶν σημαντικωτέρων καλλιεργειῶν (καπνός, σταφίς, προϊόντα ἀμπέλου καὶ λαχανοκήπων) καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ 1914 μέχρι τοῦ 1933 εἰκοσαετίαν. Ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν ἐν προκειμένῳ ἀκολουθεῖ ὁ σ. θὰ ἠδύνατο νὰ συνοψισθῇ ὡς ἀκολούθως.

Κατ' ἀρχὴν καὶ πρὸς ἀποφυγὴν προφανῶς σκοπίμων ἢ ἀθελήτων παρεξηγήσεων, συγκρίνει γραφικῶς τὰ στατιστικῶς ἀνεπεξέργαστα δεδομένα ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καί, χρησιμοποιοῦν τὴν ἐμπειρικὴν μέθοδον τῶν κινητῶν μέσων (μηχανικῆς ἰσεξισώσεως), προσπαθεῖ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰς μεγάλας καὶ ἀποτόμους ἐτησίας διακυμάνσεις, ἵνα καταστήτῃ περισσότερο ἐμφανῆς ὁ γενικὸς χαρακτήρ τῆς ἐξελίξεως τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων (βλ. Κεφ. III, σελ. 51-62). Οὕτως ἐπιτυγχάνεται νὰ ἀποδοθῇ διὰ μιᾶς σειρᾶς διαγραμμάτων ἢ συνολικὴ κίνησις τῶν ἀποδόσεων εἰς ὀλόκληρον τὸ Κράτος καὶ εἰς τὰ ἐπὶ μέρους διαμερίσματα, ἐξ ἧς καθίσταται φανερόν ὅτι αἱ ἀποδόσεις ἐξελιχθήσαν κατὰ βάσιν ὁμοιόμορφως εἰς ὅλας τὰς περιφερείας, ἀδιακρίτως τοῦ ἂν ἐφηρμόσθη εἰς αὐτὰς ἡ ἀγροτικὴ πολιτικὴ, καὶ ὅτι αἱ στατιστικαὶ καμπύλαι, αἱ ἀποδίδουσαι τὰς διακυμάνσεις τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων εἰς τὰ διάφορα δια-

μερίσματα, παρουσιάζουν μίαν συστηματικήν τάσιν πρὸς ὀλόμορφον ἐξέλιξιν (συνεξέλιξιν - covariation).

Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν σ. νὰ ἐπιζητήσῃ : ἀφ' ἑνὸς τὸν χρονικὸν παραλληλισμὸν καὶ τὴν σύγκρισιν τῶν διακυμάνσεων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἵνα καταστῆ ἐμφανεστέρα—ἐὰν πράγματι ἐκδηλοῦται τοιαύτη—ἢ τάσις ὀλομόρφου ἐξελίξεως (συνεξελίξεως) τῶν ἀποδόσεων εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν καθορισμὸν κατόπιν τούτου τῆς ὑφισταμένης τυχὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων καμπύλων συσχετίσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ σ. προβαίνει εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ διαγράμματος παράθεσιν τῶν στατιστικῶν καμπύλων, οὐχὶ ὅμως τῶν ἀπολύτων τιμῶν τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων, ἀλλὰ τῶν ἀπὸ τοῦ μέσου γεωμετρικοῦ ὄρου ὀλοκλήρου τῆς περιόδου ἀποκλίσεων αὐτῶν. Οὕτω διαπιστοῦται (βλ. σελ. 63 - 71), ὅχι μόνον ὅτι ὑφίσταται σημαντικώτατος συγχρονισμὸς εἰς τὴν κίνησιν τῶν καμπύλων ὄλων τῶν περιφερειῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι αἱ διακυμάνσεις τῆς παραγωγῆς εἰς τὰ ἐποικισθέντα διαμερίσματα ὑπῆρξαν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν καὶ κατ' ἀναλογίαν ὀλιγώτερον ἔντονοι τῶν ἀντιστοιχῶν διακυμάνσεων εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα. Οὕτως ἐνισχύεται ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ἡ δημιουργηθεῖσα ἐκ τῆς γραφικῆς ἀποδόσεως τῶν στατιστικῶς ἀνεπεξεργάστων στοιχείων, περὶ ὀμοιομόρφου ἐξελίξεως τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων εἰς ὅλας τὰς περιφερείας τοῦ Κράτους, πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῆς σημαντικῆς ταύτης παρατηρήσεως ὁ κ. Ἄλ. προβαίνει εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ εἴδους, τοῦ βαθμοῦ, καὶ τοῦ χαρακτηῆρος τῆς μεταξὺ τῶν καμπύλων τῶν διαφόρων διαμερισμάτων ὑφισταμένης συσχετίσεως (σ. 71 - 85). Πρὸς τοῦτο ὁ σ. χρησιμοποιεῖ δύο μέσα : Ἀφ' ἑνὸς τὴν γραμμικὴν συσχέτισιν, διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ἐξισώσεων παλινδρομήσεως τῶν ἐκάστοτε παραβαλλομένων ἐμπειρικῶν σειρῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸν συντελεστὴν συσχετίσεως. Τὴν τοιαύτην ἔρευναν ἐπεκτείνει ὁ κ. Ἄλ. εἰς τέσσαρα κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικὰ διαμερίσματα : Τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Στερ. Ἑλλάδα.—Εὐβοίαν καὶ Πελοπόννησον, ἐξ ὧν τὰ δύο πρῶτα ὑπάγονται εἰς τὰς περιφερείας τὰς κυρίως ἐποικισθείσας, τὰ δὲ δύο ἕτερα εἰς τὰ διαμερίσματα τὰ ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως θιγέμενα ὑπὸ τοῦ ἐποικισμοῦ, ἐξ αὐτῆς δὲ συνάγεται ὅτι, ὅχι μόνον οὐδεμία ἀλλομορφία τῶν καμπύλων ἐξελίξεως τῆς παραγωγῆς παρατηρεῖται, ἥτις θὰ ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ θετικοῦ ἢ ἀρνητικοῦ τοῦ γωνιώδους συντελεστοῦ τῶν ἐξισώσεων παλινδρομήσεως, ἀλλομορφία ἥτις θὰ ἐπέτρεπε νὰ συναχθῆ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ δύο πρῶτα διαμερίσματα ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν εἰδικοῦ τινος παράγοντος, μὴ ἐπενεργήσαντος ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου Κράτους, ἀλλὰ τούναντίον διαπιστοῦται σημαντικὴ συσχέτισις αὐτῶν—καὶ δὴ θετικὴ τοιαύτη—καὶ ἱκανοποιητικοῦ βαθμοῦ, δοθέντος ὅτι οἱ ἐξευρεθέντες συντελεσταὶ συσχετίσεως κυμαίνονται μεταξὺ +0.61 καὶ +0.84, καὶ ἐπομένως ὀμόρροπος ὑπῆρξεν ἡ κίνησις καθ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῶν γεωργικῶν ἀποδόσεων.

Ἄλλ' ὁ κ. Ἄλ. δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο, μολονότι βασικόν, συμπέρασμα περὶ τῆς ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὀμοιομόρφου ἐξελίξεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἰς ὅλας τὰς περιφερείας τοῦ Κράτους. Ἴνα τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι ἀσφαλές καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, εἶναι ἀνάγκη ἢ αὐτὴ ὀμοιόμορφος ἐξέλιξις καὶ ἡ ἰδίᾳ συσχέτισις νὰ διαπιστωθῇ

καὶ εἰς τὰς ἑτησίαις καὶ κυκλικὰς διακυμάνσεις τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν μακροχρόνιον κίνησιν αὐτῶν, ὧν ἐπιβάλλεται συνεπῶς ὁ προσδιορισμὸς καὶ ἡ στατιστικὴ μελέτη, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον ἐκ τῆς μελέτης ἰδίως τῆς μακροχρονίου κινήσεως θὰ καταστῆ δυνατόν νὰ κριθῆ ἔαν ἐρείδεται ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἢ ὄχι ὁ συνήθως ἀκούμενος ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ ἀποδοτικότης τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον βαίνει φθίνουσα ἢ παραμένει στάσιμος. Εἰς τὴν συγκριτικὴν ἔρευναν τῶν τριῶν τούτων κατηγοριῶν διακυμάνσεων τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐπιδίδεται ὁ κ. Ἄλ. εἰς τὰ κεφάλαια IV καὶ V (σ. 86-166).

Διὰ τὸν στατιστικὸν προσδιορισμὸν τῶν ἑτησίων διακυμάνσεων ὁ σ. χρησιμοποιεῖ ἀφ' ἑνὸς τὴν μέθοδον τῶν ἀλυσωτῶν ἀριθμοδεικτῶν τοῦ W. Persons καὶ ἀφ' ἑτέρου τοὺς σταθμικοὺς δείκτας συμμεταβλητικότητος, οἵτινες ἀποδίδουσι τὴν ὑφισταμένην συσχέτισιν, οὐχὶ μεταξὺ τῶν συνολικῶν διακυμάνσεων τῶν παραβαλλομένων χρονολογικῶν σειρῶν, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐφεξῆς τοιούτων. Διὰ τὴν μέτρησιν τῆς ἐντάσεως τῶν διακυμάνσεων τούτων, ὁ σ., ἀποφεύγων ὀρθῶς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ μέσου σφάλματος τετραγώνου, μεταχειρίζεται τοὺς **συντελεστὰς μεταβλητικότητος**, προβαίνει δὲ ἐπὶ πλέον (σ. 97-101) εἰς τὸν κατὰ συντομωτέρας περιόδους προσδιορισμὸν τῆς **γραμμικῆς ἐξελικτικῆς κινήσεως** τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων. Διὰ τὴν μελέτην τῆς μακροχρονίου ἐξελικτικῆς κινήσεως τῆς παραγωγῆς ὁ σ. ἀντιθέτως ἀποφεύγει τὸν διὰ τῆς ἀπλῆς γραμμικῆς συσχέτισεως προσδιορισμὸν τῆς, διότι, ὅπως δικαιολογημένως παρατηρεῖ, ἡ τοιαύτη μέθοδος δὲν ἐπιτρέπει τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν εἰς τὴν κίνησιν μακρᾶς διάρκειας ἐπερχομένων ἢ διαφαινομένων κατὰ τὴν δεδομένην χρονικὴν περίοδον μεταβολῶν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ πρὸς μείζονα προσέγγισιν ὁ κ. Ἄλ. καταφεύγει εἰς τὴν χρῆσιν παραβολῶν δευτέρου βαθμοῦ ἵνα δὲ καταστήσῃ περισσότερον ἀκλόνητα τὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μελέτης τῆς μακροχρονίου κινήσεως συναγόμενα παρ' αὐτοῦ συμπεράσματα, προσδιορίζει ἐν τέλει τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὅποιαν ἤσκησαν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ μέσου κρατικοῦ ὄρου τῶν στρεμματικῶν ἀποδόσεων αἱ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν ἀποδόσεων τῶν ἐπὶ μέρους διαμερισμάτων ἐπελθοῦσαι κατὰ τὴν περίοδον 1914-1932 μεταβολαί. Ἐκ τῆς μελέτης δὲ ταύτης συνάγεται ὅτι αἱ μέσαι κρατικαὶ στρεμματικαὶ ἀποδόσεις θὰ ὑφίσταντο ἔτι μεγαλυτέραν μείωσιν, ἔαν αἱ ἀποδόσεις εἰς τὰ ἐποικισθέντα διαμερίσματα δὲν συνεκρατοῦντο εἰς σταθερῶς καὶ κατ' ἀνολογίαν ἀνώτερα ἐπίπεδα ἢ εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα. Δέον δὲ ἐνταῦθα τὰ σημειωθῆ ὅτι διὰ τὸν τοιοῦτον προσδιορισμὸν ὁ κ. Ἄλ. χρησιμοποιεῖ νέον ὄλως ἐμπειρικὸν τύπον (βλ. σ. 125), ἐξευρεθέντα παρ' αὐτοῦ, σημαντικῶς ἀπλούστερον καὶ εὐχρηστότερον τῶν συνήθως εἰς ἀναλόγους περιστάσεις χρησιμοποιουμένων τοιούτων «συντελεστῶν μερικῆς συσχέτισεως», ὅστις καὶ ἐπιτρέπει, χρησιμοποιουμένης τῆς Μαθημ. Ἀναλύσεως, νὰ μετρηθῆ ἡ αὐξομείωσις τῆς κατὰ διαμέρισμα ἀποδόσεως, συναρτήσῃ ἄλλων μεταβλητῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μεθόδων τούτων, ὁ σ. μελετᾷ τὰς ἑτησίαις κυκλικὰς καὶ μακρᾶς διάρκειας διακυμάνσεις τοῦ μὲν σίτου εἰς τὸ Κεφ. IV τῶν δὲ ὑπολοίπων προϊόντων εἰς τὸ Κεφ. V. Τέλος εἰς τὸ Κεφ. VI (σ. 167-189) ἐπιδίδεται εἰς τὴν συγκριτικὴν μελέτην τῆς ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς

τῶν Κρατῶν τῆς Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπιδράσεως τῶν εἰς αὐτὰ ἐφαρμοσθεισῶν ἀγροτικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης, ἣτις ἐκτείνεται εἰς δέκα ἐν συνόλῳ χώρας, εὐρεθείσας ὑπὸ παρεμφερεῖς μὲ ἡμᾶς γεωργοοικονομικὰς συνθήκας, προκύπτει ὅτι οὐδαμοῦ ἡ ἐποικιστικὴ πολιτικὴ ἔσχε μόνιμα δυσμενῆ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ ὅτι εἰς ὅλας τὰς χώρας ταύτας παρουσιάζεται τὸ αὐτὸ φαινόμενον, τὸ διαπιστούμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλ. καὶ ἐν Ἑλλάδι, τῆς μετὰ τὴν πρώτην ἐκ τῶν ἀγροτικῶν μεταρρυθμίσεων διαταραχὴν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς σταθερᾶς βελτιώσεως τῶν ἀποδόσεων,

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Ἀλ. δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ συνήθη δημοσιεύματα. Ἀρκεῖ νὰ τὸ διεξέλθῃ κανεὶς μὲ ὀλίγην ὀπωσδήποτε προσοχὴν διὰ νὰ ἀντιληφθῇ, ὅχι μόνον τὸν ὄγκον τῆς ἀπαιτηθείσης ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ τὰς τεραστίας δυσκολίας τὰς ὁποίας ὁ σ. εἶχε νὰ ὑπερνικήσῃ διὰ νὰ κυριαρχήσῃ τῆς ἀπεράντου ὕλης του καὶ νὰ φθάσῃ εἰς θετικὰ συμπεράσματα. Ἀπόλυτος κατοχὴ τοῦ ἐρευνωμένου θέματος, πλοῦτος πληροφοριῶν καλῶς ταξινομημένων καὶ δεόντως χρησιμοποιουμένων, αὐστηρὰ ἐπιλογὴ καὶ εὐσυνείδητος ἐφαρμογὴ τῶν στατιστικῶν μεθόδων, εἰς ἃς προσφεύγει, εὐληπτος καὶ ἀπηλλαγμένη ἀσαφειῶν ἢ ἐπαναλήψεων διατύπωσις.

Ἴδου ἐν ὀλίγοις τὰ κυριώτερα προσόντα τῆς κρινομένης ἐργασίας. Ὁ κ. Ἀλ. δὲν ἀνήκει, ὡς προείπομεν, εἰς τὴν Μαθηματικὴν Οἰκονομικὴν Σχολήν. Τὴν στατιστικὴν ὁμῶς δέχεται καὶ χρησιμοποιεῖ, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος τονίζει (σ. 19-20), ὡς μίαν ἀσφαλεστέραν, ἀλλ' ἐπικουρικὴν, μέθodon ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἐννοοεῖ δὲ τὰ συμπεράσματα καὶ τὰς ἐνδείξεις τὰς προκυπτούσας ἐκ τῆς στατιστικῆς μελέτης, νὰ θέτῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν διδαγμάτων τῆς Θεωρητικῆς Οἰκονομικῆς. Ἀποφεύγει ὡς ἐκ τούτου νὰ χρησιμοποιῇ πολυπλόκους μαθηματικούς τύπους, πρᾶγμα ὅπερ καθιστᾷ τὴν μελέτην αὐτοῦ προσιτὴν εἰς εὐρύτερον κύκλον. Ἐκ τῆς ἐργασίας του, ὁμῶς, ταύτης καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι ὁ κ. Ἀλ. εἶναι ἀρκούντως κάτοχος τῶν μεθόδων τῆς τεχνικῆς Στατιστικῆς καὶ ὅτι γνωρίζει νὰ χειρίζεται ταύτην ὀρθῶς καὶ μετ' ἀκριβείας διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ θετικὴν διερεύνησιν καὶ τῶν μᾶλλον πολυπλόκων οἰκονομικοκοινωνικῶν προβλημάτων. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι πάντες ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἐργασίαν τοῦ κ. Ἀλ. θὰ ἐξετίμησαν δεόντως τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν αὐτῆς, ὥστε κάθε περαιτέρω ἔπαινος ἢ ἔξαρσις αὐτῆς νὰ περιττεύῃ. Πρόκειται περὶ ἔργου οὐχὶ ἐκ τῶν συχνὰ συναντωμένων, ὅχι μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ξένην βιβλιογραφίαν. θὰ ηὐχόμεθα δὲ ὅπως ἡ δημοσίευσίς αὐτοῦ δώσῃ ἀφορμὴν διὰ μίαν γενικωτέραν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα μελέτην τῶν οἰκονομικῶν μας ζητημάτων, διὰ τὴν προσγείωσιν δηλ. τῶν οἰκονομικῶν μελετῶν ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀφηρημένων θεωριῶν εἰς τὸ ἀσυγκρίτως στερεώτερον ἔδαφος τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομικῆς πραγματικότητος.

Κ. Α. Ἀθανασιάδης

PIERRE JOLLY: *Traité des opérations de compensation. Les clearings commerciaux.* (Paris, Librairie Hachette, 1935).

Τὸ σύστημα τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν δὲν εἶχε μέχρις ἐσχάτων

προκαλέση ἐπαρκῶς τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀσχολουμένων, διὰ τοῦτο δὲ αἱ θεωρητικαὶ ἐπὶ τοῦ θέματος μελέται, ἐὰν ἐξαιρέση τις μερικωτέρας τινὰς τοιαύτας—εἰδικωτέρου μᾶλλον χαρακτήρος ἢ κριτικῆς φύσεως—εἶναι περιορισμένοι. Τὸ γεγονός τοῦτο δέον κυρίως ν' ἀποδοθῆ ἄφ' ἐνὸς εἰς τὸν σκεπτικισμόν καὶ τὴν δυσκόλως ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον κρυπτομένην ἀντιπάθειαν μὲ τὴν ὁποῖαν ὄχι μόνον οἱ οἰκονομολόγοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι οἰκονομικοὶ κύκλοι ὑπεδέχθησαν τὴν γένεσιν καὶ παρηκολούθησαν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ διεθνοῦς συστήματος τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν, καὶ ἄφ' ἑτέρου εἰς τὴν λίαν διαδεδομένην πεποίθησιν ὅτι ὁ νέος οὗτος προσανατολισμὸς τῆς διεθνοῦς ἐμπορικῆς πολιτικῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν διαμόρφωσιν νέου μονίμου συστήματος ρυθμίσεως τῶν ἀμοιβαίων ἐμπορικῶν οἰκονομικῶν μεταξὺ τῶν Κρατῶν σχέσεων, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ ἐγκαταλειφθῆ εὐθὺς ὡς δημιουργηθοῦν ὁμαλότεραι νομισματικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ διεθνεῖς συνθῆκαι. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι χαρακτηριστικὸν μετὰ πόσης βραδύτητος καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ Κυβερνήσεις ἐνδιεφέρθησαν εἰς πλείστας περιπτώσεις διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν clearings καὶ πόσον τὸ Οἰκονομικὸν Τμῆμα τῆς Κ. Τ. Ε. καθυστέρησε νὰ περιλάβῃ καὶ τὸ θέμα τοῦτο εἰς τὸν κύκλον τῶν παρ' αὐτῆς ἐρευνωμένων διεθνῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων, μολονότι τὴν τοιαύτην καθυστέρησιν ἤλθε νὰ ἐξουδετερώσῃ ἢ τελευταίως διεξαχθεῖσα παρ' αὐτοῦ διεθνῆς ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῶν clearings ἔρευνα, ἥς καὶ ἐδημοσιεύθησαν τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα.

Ἡ Γαλλικὴ οἰκονομικὴ βιβλιογραφία δὲν κάμνει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξαιρέσιν, παρὰ τὴν κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη δημοσίευσιν ἀρκετῶν ἐπὶ τοῦ θέματος μελετῶν καὶ ἄρθρων, τὸ τοιοῦτον δὲ κενόν, τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐργασιῶν, αἵτινες νὰ ἀντιμετωπίζωσιν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν τὰ πολλαπλᾶ ἰδίως πρακτικῆς φύσεως ζητήματα, τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς λειτουργίας τῶν ἀνταλλαγῶν, ἠθέλησε νὰ πληρῶσῃ ὁ συγγραφεύς. Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου εἶναι κάπως δυσανάλογος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πραγματικὸν περιεχόμενον αὐτοῦ, προκαλεῖ δὲ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἐλπίδας αἵτινες δὲν ἱκανοποιοῦνται πάντοτε. Ἀντικείμενον αὐτοῦ εἶναι κυρίως ἡ ἐξέτασις τῶν ἐν τῇ **πρακτικῇ** τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν ἀναφουομένων ἢ δυναμένων ν' ἀναφῶσι ζητημάτων, ἢ θεωρητικῆ δὲ μελέτῃ τοῦ συστήματος ἐλαχίστην εὐρίσκει θέσιν εἰς αὐτό, μολονότι ὁ σπρσπαθεῖ ἐν ἀρχῇ νὰ κάμῃ μίαν γενικὴν ἀνασκόπησιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν, αἵτινες διέπουν τὰ clearings, καὶ τῶν γενικοῦ χαρακτήρος προβλημάτων, ἅτινα προκαλεῖ ἡ λειτουργία τῶν.

Ἡ ὅλη ἐργασία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα ἄνισα καὶ κατ' ἔκτασιν καὶ κατὰ σπουδαιότητα μέρη. Τὸ Πρῶτον Μέρος (σ. 17—146) εἶναι ἀφιερωμένον εἰς μίαν γενικὴν ἀνασκόπησιν καὶ ἔκθεσιν τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ὀργανώθησαν αἱ ἐμπορικαὶ ἀνταλλαγαὶ (κεφ. I) τῆς οἰκονομικῆς καὶ νομικῆς φύσεως αὐτῶν, ἰδίως κατὰ τὰ ἐν Γαλλίᾳ κρατοῦντα, καὶ τῶν πολλαπλῶν νομικῶν ζητημάτων, ἅτινα γεννῶνται ἐκ τῆς ἰδιοτύπου μορφῆς τῶν περὶ ἐμπορικῶν συμψηφισμῶν διεθνῶν συμβάσεων (κεφ. II) τοῦ μηχανισμοῦ τῶν συμψηφιστικῶν συναλλαγῶν καὶ τῶν ἀρχῶν ἐφ' ὧν οὗτος ἐδράζεται (κεφ. III) τέλος τῶν ἐπικρίσεων, αἵτινες ἀκούονται κατὰ τοῦ συστήματος τούτου, καὶ τῶν ἐν τῇ πράξει ἀναφουομένων, λόγῳ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, δυσχερειῶν διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γαλλικὴν βιομη-

χανίαν (κεφ. IV). Ὁ σ., συνοψίζων τὰ ἐκ τοῦ Α' μέρους συμπεράσματα αὐτοῦ παρατηρεῖ ὅτι, μολονότι αἱ ἐμπορικαὶ ἀνταλλαγαὶ δὲν εἶναι ἄμοιροι σοβαρῶν μειονεκτημάτων, ἅτινα ἔγκεινται εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν των, ἐν τούτοις τὸ σύστημα τοῦτο ἀπέδωσεν ἐν Γαλλίᾳ οὐχὶ εὐκαταφρόνητα ἀποτελέσματα, ἢ συνέχισις δὲ αὐτοῦ ἐπιβάλλεται ἐκ λόγων καθαρῶς ἀμύνης καὶ προστασίας τοῦ γαλλικοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου. Ἐπεκτείνων δὲ τὰς κρίσεις του ἐπὶ τῆς γενικωτέρας, τῆς διεθνοῦς, σημασίας τῶν clearings παρατηρεῖ ὅτι ἡ κυριωτέρα ἐπίκρισις ἢ ἀπευθυνομένη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης κατὰ τοῦ συστήματος τῶν ἀνταλλαγῶν εἶναι ὅτι ἐπιφέρει, λόγω τοῦ ὅτι στηρίζεται ἐπὶ διμερῶν συμβάσεων, τὴν ἀπομόνωσιν τῶν συναλλαγῶν μεθ' ἐκάστης χώρας. Τὸ κατὰ πόσον ὅμως εἶναι δυνατόν καὶ κατορθωτὸν νὰ ὑπερπηδηθῇ τὸ σοβαρὸν τοῦτο μειονέκτημα διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς πολυμερεῖς διεθνεῖς συμβάσεις ἀνταλλαγῶν εἶναι πρόβλημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν μόνον ἡ Κ. Τ. Ε. διὰ τοῦ Οἰκονομικοῦ Τμήματος αὐτῆς δύναται νὰ ὑποδείξη, εὐθὺς ὡς περατώσῃ τὴν παρ' αὐτοῦ διεξαγομένην ἤδη σχετικὴν διεθνῆ ἔρευναν.

Εἰς τὸ Β' Μέρος (σ. 149—157) δίδεται μία σύντομος περιγραφή τῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ τρόπου λειτουργίας τῶν Γαλλικῶν Γραφείων Συμψηφισμῶν, ἅτινα ἐργάζονται παρὰ τῷ Ἐμπορικῷ Ἐπιμελητηρίῳ Παρισίων, καὶ τῶν παρεμφερῶν ἢ συμπληρωματικῶν ὀργανισμῶν (*Office franco-allemand des paiements commerciaux, Commission Interministerielle de Compensation* κλπ.). Τὸ Γ' Μέρος (σ. 161—242) περιλαμβάνει μίαν σύντομον ἔκθεσιν τῶν κυριωτέρων διατάξεων τῶν συμφώνων συμψηφισμοῦ, ἅτινα συνῆψε ἀπὸ τοῦ 1932 μέχρι τοῦ 1935 ἡ Γαλλία μετὰ δεκαπέντε εὐρωπαϊκῶν καὶ ἐξω-εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, τὸ δὲ Δ' Μέρος (σ. 245-315) περιέχει ἐν παραρτήματι τὰ ἐπίσημα κείμενα ἀφ' ἑνὸς τῶν διαταγμάτων, κανονισμῶν, ὁδηγῶν πρὸς τοὺς συναλλασσομένους κλπ., τῶν ἀφορωσῶν τὴν ὀργάνωσιν τῶν Συμψηφιστικῶν Γραφείων ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν διπλωματικῶν συμβάσεων συμψηφισμοῦ, τῶν ὑπογραφεισῶν μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν προαναφερθεισῶν 15 χωρῶν, ὡς καὶ τῶν εἰς ἐκτέλεσιν τούτων ἐκδοθέντων διαταγμάτων, κανονισμῶν κλπ. Τέλος, εἰς τὸ Ε' Μέρος (σ. 319-321) δίδονται ἀνακεφαλαιωτικοὶ τινες στατιστικοὶ πίνακες σχετικοὶ μὲ τὴν μέχρι τοῦ τέλους 1934 κίνησιν τῶν ἐν Γαλλίᾳ λειτουργούντων Συμψηφιστικῶν Γραφείων καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνταλλαγῶν.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Jolly πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ ἱκανοποιῇ τὸν μελετητὴν, ὅστις θὰ ἐπερίμενε, λόγω ἰδίως τοῦ τίτλου του, νὰ εὔρη εἰς αὐτὸ μίαν πλήρη καὶ ὁπωσδήποτε ἐξαντλοῦσαν τὸ θέμα ἐργασίαν. Οὐδεμία προσπάθεια θεωρητικῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ ζητήματος καταβάλλεται, ἔλλείπει δὲ καὶ ἡ αὐστηρὰ συστηματοποίησις τῆς ὕλης, ἥτις θὰ διηκόλυε μίαν συνολικὴν κατανόησιν τῶν θιγομένων προβλημάτων. Τοῦτο γίνεται αἰσθητὸν καὶ εἰς τὸ Α' Μέρος τοῦ βιβλίου, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὸ Γ' Μέρος, ἔνθα ὁ σ. ἀρκεῖται εἰς μίαν ἀπλὴν παράταξιν τῶν γενικῶν διατάξεων τῶν συναφθέντων συμφώνων ἀνταλλαγῶν, ἐνῶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναζητήσῃ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτῶν καὶ νὰ συναγάγῃ οὕτω τὰς γενικὰς ἀρχάς, αἵτινες διέπουν τὸ συμψηφιστικὸν σύστημα τῆς Γαλλίας μετὰ τῶν λοιπῶν Κρατῶν. Τοῦτο ἐπεβάλλετο κατὰ μείζονα λόγον, διότι εἰς τὸ Δ' Μέρος δίδονται αὐτούσια τὰ σύμφωνα ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα δύναται

συνεπῶς ὁ ἀναγνώστης νὰ προσφύγη. Γενικῶς δὲ ἡ μελέτη στερεῖται πρωτοτυπίας. Ἐπὶ πλέον, ὁ σ., κατεχόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀντικρούσῃ τὰς αἰτιάσεις τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων κατὰ τοῦ συστήματος τῶν ἀνταλλαγῶν, ὡς ὠργανώθη τοῦτο διὰ τοῦ Δ/τος τῆς 3 Δεκεμβρίου 1931 καὶ τοῦ *arrêté interministeriel* τῆς 15 Φεβρουαρίου 1932, συνεπληρώθη δὲ βραδύτερον βάσει τῶν συναφθέντων συμφώνων μετὰ τῶν λοιπῶν Κρατῶν, ἀναλίσκεται εἰς ἐπαναλήψεις, ἀνιαρὰς καθ' ἑαυτὰς καὶ ἄνευ χρησιμότητος, μὴ συμβαλλούσας δὲ πάντοτε εἰς τὴν εὐκολωτέραν κατανόησιν τῶν ζητημάτων.

Παρ' ὅλα ταῦτα, τὸ ὑπ' ὄψει βιβλίον δὲν στερεῖται χρησιμότητος, ἰδίως δι' ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ σχηματίσουν μίαν γενικὴν εἰκόνα τοῦ ὅλου συστήματος τῶν *clearings* ἐν Γαλλίᾳ, τοῦ τρόπου καθ' ὃν ταῦτα λειτουργοῦν καὶ τῶν ζητημάτων, ἅτινα εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ προκύψουν ἐν τῇ πράξει, τόσον μετὰ τῶν εἰσαγωγέων, ὅσον καὶ μετὰ τῶν ἐξαγωγέων τῶν μετὰ τῆς Γαλλίας διὰ συμψηφιστικῶν συμβάσεων συνδεομένων χωρῶν. Ἐπὶ πλέον, λόγῳ τῆς ἐν τῷ Δ' Μέρει παραθέσεως αὐτουσίῳ τῶν κειμένων τῶν ὀργανωτικῶν τῶν *clearings* διαταγμάτων καὶ κανονισμῶν μετὰ τῶν σχετικῶν διμερῶν συμφώνων, ὁ μελετητὴς δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενά, τὰ ὁποῖα ἀφήνει ὁ σ. καὶ νὰ προβῇ, μόνος πλέον, εἰς πληρεστέραν μελέτην τοῦ ζητήματος, ἥτις μὲ τὸ νὰ εἶναι περισσότερον κοπιώδης, δὲν θὰ εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον ὠφέλιμος. Ἀπὸ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἀπόψεως τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ζ. παρουσιάζει πραγματικὴν χρησιμότητα δι' ὅσους κυρίως παρακολουθοῦν τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὴν ἐν τῇ διεθνείᾳ πράξει ἐξέλιξιν τοῦ συστήματος τῶν ἀνταλλαγῶν.

Μπάμπης Βασ. Ἀλιβιζάτος

ANDRÉ RODOCANACHI: *Les finances de la Grèce et l'établissement des réfugiés*. Paris, Librairie Dalloz, 1934. (Πρόλογος κ. Ἀλεξ. Διομήδη).

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων ἐν Ἑλλάδι ἔσχε τόσην σοβαρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καὶ γενικώτερον ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῆς χώρας, ὥστε τὰ ἐξ αὐτῆς προκύψαντα προβλήματα νὰ ἔχουν ἐπισύρει τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων ἐκείνων οἵτινες ἀσχολοῦνται μὲ παρεμφερῆ ζητήματα. Ἡ ἑλληνικὴ, συνεπῶς, ὅσον καὶ ἡ ξενόγλωσσος βιβλιογραφία, περιλαμβάνει ἀρκετὰς ἐπὶ τοῦ θέματος ἐργασίας, εἰς τὰς ὁποίας ἦλθαν νὰ προστεθοῦν ἐσχάτως δύο εἰδικώτεροι μονογραφαί : ἡ τοῦ κ. Μ. Νοταρᾶ, γραφεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ ἡ κρινομένη τοιαύτη τοῦ κ. Rodocanachi. Ἡ πρώτη, περὶ τῆς ὁποίας ἐδημοσιεύθη ἤδη ἐνταῦθα σχετικὴ βιβλιοκρισία, περιορίζεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἀγροτικῆς Ἀποκαταστάσεως τῶν Προσφύγων καὶ φέρει τὴν σφραγίδα ἀνθρώπου, ὅστις ἔζησε καὶ παρηκολούθησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ ζητήματα διὰ τὰ ὁποῖα γράφει. Ἡ δευτέρα, γενικώτερου χαρακτῆρος, ἀντιμετωπίζει τὸ προσφυγικὸν πρόβλημα ἀπὸ εὐρύτερας σκοπιᾶς, εἶναι δὲ τὸ καταστάλλαγμα τῆς ἐκ τοῦ μακρόθεν, ἀλλὰ προσεκτικῆς καὶ μεθοδικῆς παρακολουθήσεως καὶ θεωρητικῆς μελέτης τοῦ ζητήματος.

Ὁ κ. Rodocanachi ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων ὄχι μόνον ἔσχεν ἰδιαιτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν τῆς Ἑλλάδος, «ἢ ἀπὸ τοῦ 1922 δημοσιονομικῆ πολιτικῆ τῆς ὁποίας κατευθύνεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν», ἀλλ' ὅτι τὸν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἀντίκτυπον ἠσθάνθη ὁλόκληρος ἡ Ἐθνικὴ Οἰκονομία. Κατὰ συνέπειαν, ἡ μελέτη τῆς ἐπὶ τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν μας ἐπιδράσεως τῆς προσφυγικῆς ἀποκαταστάσεως προϋποθέτει τὴν ἐν τῷ συνόλῳ του διερεύνησιν τοῦ Προσφυγικοῦ Προβλήματος. Συμφῶνως πρὸς τὰς σκέψεις ταύτας, ὁ σ. διαιρεῖ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ εἰς τέσσαρα Μέρη (Βιβλία), τῶν ὁποίων προτύσσεται ἐκτενῆς «εἰσαγωγή» (σ. 3-39), ἐν ἧ ἄφ' ἑνὸς γίνεται σύντομος ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος καὶ τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐδημιουργήθη τοῦτο ἀνεπεία τῶν συνθηκῶν τοῦ Neuilly καὶ τῆς Λωζάνης, καὶ ἄφ' ἑτέρου ἐκτίθενται ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν πόλεμον καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ δημοσιονομικὴ τῆς κατάστασις, ὡς διεμορφώθη κατὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου.

Τὸ πρῶτον Μέρος (βιβλίον) εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν συνολικὴν ἐξέτασιν τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος (σ. 43—92). Ἀφοῦ ἐκτίθενται αἱ συνθηκαί, ὑφ' ἃς κατέφυγον οἱ Πρόσφυγες ἐν Ἑλλάδι, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀντιμετώπισθη ἡ πρώτη περίθαλψις αὐτῶν, ἡ σοβαρότης τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως ἐκ τῆς προσθήκης ἑνὸς πεινῶντος καὶ γυμνητεύοντος πληθυσμοῦ 1.500.000 προσώπων εἰς μόλις τριπλάσιον γηγενῆ πληθυσμόν, καὶ αἱ περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔλαβε χώραν ἡ παρέμβασις τῆς Κ.Τ.Ε. καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς Ε.Α.Π. (κεφ. I, σ. 43—56), ὁ κ. Rodocanachi μελετᾷ διαδοχικῶς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπραγματοποιήθη ἡ γεωργικὴ ἄφ' ἑνὸς (κεφ. II, σ. 57—74) καὶ ἡ ἀστικὴ ἄφ' ἑτέρου (κεφ. III, σ. 75—82) ἀποκατάστασις τῶν προσφύγων καὶ ἀναπτύσσει (κεφ. IV, σ. 83—92) τὰ ἐκ τοῦ τοιούτου ἐποικισμοῦ ἐπιτευχθέντα κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν ἀποτελέσματα, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως γεωργικῆς, ἀστικῆς καὶ γενικώτερον ἐπαγγελματικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ περιθάλψεως τῶν προσφύγων, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς ἀφομοιώσεως αὐτῶν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ τονώσεως τῆς ἐθνικῆς ὁμοιογενείας τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰσερχόμενος εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς ἐργασίας του, ὁ σ. μελετᾷ εἰς τὰ ἐπακολουθοῦντα τρία Μέρη (Βιβλία) τὰς ἀπὸ ἀπόψεως Ἐθνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομίας συνεπείας τῆς προσφυγικῆς ἀποκαταστάσεως. Ὁ κ. Rodocanachi ὀρθῶς κάμνει διάκρισιν μεταξὺ τῶν καθαρῶς δημοσιονομικῶν συνεπειῶν τῆς ἀποκαταστάσεως, τὰς ὁποίας ἀναπτύσσει εἰς τὰ Βιβλία II καὶ III, καὶ τῆς γενικωτέρας ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἡ ἔλευσις τῶν προσφύγων ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς συνθέσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς χώρας (Βιβλ. IV). Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπόψεως ἡ κυριώτερα συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ ἀπότομος καὶ δυσανάλογος πρὸς τὴν δημοσιονομικὴν μας ἀντοχὴν αὐξήσις τῶν κρατικῶν δαπανῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν προσφυγικῶν ἀναγκῶν. Ἡ αὐξήσις αὕτη ὑπῆρξεν εἴτε ἄμεσος (δαπάναι ἐκ τοῦ Προϋπολογισμοῦ διὰ τὴν πρώτην περίθαλψιν καὶ ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων, δαπάναι διὰ τὸν ἀστικὸν ἐποικισμόν κλπ), εἴτε ἔμμεσος, συνεπεία τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ δημοσίου χρέους (δάνεια Κ.Τ.Ε. διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων, ἐσωτερικὰ δάνεια ἀποζημιώσεως αὐτῶν, κλπ.). Καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλ-

λην περίπτωσιν ἐπὶ ἦλθεν αὐξήσις τῶν δημοσίων ἐξόδων, ἣτις ἔσχεν ἄμεσον ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς δημοσιονομικῆς καὶ ἰδιαιτέρως τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας.

Εἰς τὸ Β' Βιβλίον (σ. 95-129) μελετῶνται αἱ «ἄμεσοι» δημοσιονομικαὶ συνέπειαι τῆς προσφυγικῆς ἀποκαταστάσεως, αἱ δημόσιαι δηλ. δαπάναι αἱ προκύψασαι ἐξ αὐτῆς καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν αὐταὶ ἐκαλύφθησαν. Οὕτω εἰς τέσσαρα διαδοχικὰ κεφάλαια ἐξετάζονται αἱ ἀμέσως διὰ τοῦ Προϋπολογισμοῦ καλυφθεῖσαι δαπάναι κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 1923 περίοδον καὶ τὴν μετέπειτα ὀκταετίαν 1923-1930, αἱ δι' ἐξωτερικῶν δανείων ἀντιμετωπισθεῖσαι τοιαῦται, αἱ δαπάναι διὰ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν ἀνταλλαξιμῶν καὶ τὰ συναφθέντα ἐσωτερικὰ δάνεια. Εἰς ἕνα τελευταῖον κεφάλαιον (σ. 126-129) ἀνακεφαλαιοῦται τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν τούτων, διὰ νὰ καταλήξῃ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὐταὶ ἀνῆλθον ἐν συνόλῳ εἰς τὸ τεράστιον διὰ τὴν Ἑλλάδα ποσὸν τῶν 35.350 ἑκατομμυρίων σταθεροποιημένων δραχμῶν, ἐξ ὧν 7.300 ἑκατομμύρια περίπου ἐκαλύφθησαν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Κράτους διὰ τὴν περίθαλψιν προσφύγων ἀπὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων μέχρι καὶ τοῦ 1934. Παρ' ὅλα ταῦτα παραμένουν ἄνευ ἀποκαταστάσεως 35.000 οἰκογένειαι ἀστῶν καὶ 20.000 οἰκογένειαι ἀγροτῶν προσφύγων περίπου. Κατ' ἄλλους δὲ ὑπολογισμοὺς τοῦ σ. αἱ ἐτήσιαι προσφυγικαὶ δαπάναι κατὰ τὴν περίοδον 1922-1930 ἐκυμάνθησαν μεταξὺ 2 καὶ 10 δισεκατομμυρίων, ἐκάλυψαν δὲ (συνυπολογιζομένης εἰς αὐτὰς καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν διαφόρων προσφυγικῶν δανείων) περίπου τὰ 40% τῶν Προϋπολογισμῶν τῆς περιόδου ταύτης. Ἴδου διατὶ δύναται νὰ λεχθῆ, παρατηρεῖ ὁ κ. R., ὅπως ἄλλως τε καὶ ὁ κ. Διομήδης ἐν τῷ προλόγῳ του, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων δὲν ἐπέδρασεν ἀπλῶς ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν καὶ τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ προσδιώρισε ἐν τῇ πραγματικότητι τὴν ἐξέλιξίν της.

Πρὸς καθορισμὸν τῆς τοιαύτης ἐπιδράσεως τῆς προσφυγικῆς ἀποκαταστάσεως ἐπὶ τῆς δημοσιονομικῆς μας πολιτικῆς ὁ σ. ἐπιδίδεται ἐν τῷ Γ' Βιβλίῳ (σ. 133—215) εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1922 καὶ ἐντεῦθεν περίοδον. Εἰς ἕνα πρῶτον κεφάλαιον ἐξετάζονται τὸ σύστημα τοῦ ἑλληνικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἡ διαμόρφωσις αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1922, ἡ ἐξέλιξις του ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου καὶ μέχρι τῆς σταθεροποιήσεως, καὶ ἡ μορφή τὴν ὁποίαν προσέλαβε μετὰ τὸ 1927 καὶ ἀποδεικνύεται ἡ δυσμενὴς ἐπίδρασις, πού ἤσκησαν αἱ προσφυγικαὶ δαπάναι ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου τοῦ προϋπολογισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἀποκαθίσταται μόνις κατὰ τὴν χρῆσιν 1927-28, χάρις εἰς τὴν πραγματοποιηθεῖσαν τῇ βοήθειά τῆς Κ.Τ.Ε. σταθεροποίησιν τῆς δραχμῆς. Εἰς τὰ ἐπακολουθοῦντα τρία κεφάλαια ὁ κ. R. ἐξετάζει συντόμως τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἑλληνικοῦ φορολογικοῦ συστήματος καὶ τοῦ δημοσίου χρέους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκθέτει τὴν μέχρι τοῦ 1927 καὶ μετ' αὐτὰ ἀκολουθηθεῖσαν νομισματικὴν καὶ τραπεζικὴν πολιτικὴν.

Εἰς τὸ Δ' τέλος Μέρος τοῦ βιβλίου (σ. 219—256) ἐκτίθενται αἱ οἰκονομικαὶ συνέπειαι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Μετὰ μίαν γενικὴν ἀνασκόπησιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, οἷα ἐνεφανίζετο κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς (κεφ. I, σ. 219—226), ἣτις παρέχει εἰς τὸν σ. τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναδράμῃ μέχρι τῆς

Τουρκοκρατίας, ὁ κ. Rodocanachi ἀναπτύσσει διαδοχικῶς τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἤσκησαν οἱ πρόσφυγες ἐπὶ τῆς γεωργικῆς ἐξελίξεως τῆς χώρας (σ. 227—237), ἐπὶ τῆς βιομηχανίας (σ. 238—243), καὶ τοῦ ἐμπορίου αὐτῆς (σ. 244—256).

Τὰ γενικὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς ὅλης μελέτης, συγκεντρώνει ὁ σ. εἰς δύο τελευταῖα κεφάλαια, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον (σ. 259—266) ἀφιερώνει εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἡ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων ἔθεσε πρὸ τῆς χώρας, τὸ δὲ δεύτερον (σ. 267—273) γενικεύει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς σημερινῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος, ὡς αὕτη διεμορφώθη μετὰ τὴν τελευταίαν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπόψεως, δικαίως ὁ κ. R. τονίζει τὴν ταχείαν ἀφομοίωσιν τοῦ προσφυγικοῦ πρὸς τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμὸν καὶ τὸν συνεπεία τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν ἐπελθόντα νέον εἰρηνικὸν προσανατολισμὸν τῆς ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς, μολονότι δὲν ἐρρυθμίσθησαν εἰσέτι ὀριστικῶς αἱ σχέσεις μας μετὰ τῆς Βουλγαρίας.

Ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς, καὶ δημοσιονομικῆς πλευρᾶς ἡ σημασία τῆς προσφυγικῆς ἀποκαταστάσεως ὑπῆρξεν ἐξ ἴσου σοβαρά, ὄχι μόνον λόγῳ τῆς ἐπιδράσεως τὴν ὁποίαν ἤσκησεν αὕτη ἐπὶ τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας, τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἐπελθούσης ἐξ αὐτῆς μεταβολῆς εἰς τὴν ἔθνολογικὴν καὶ κοινωνικὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον ὁ κ. R. παρατηρεῖ ὅτι ἡ χώρα διέρχεται ἤδη μίαν πολλαπλὴν πολιτικὴν, οἰκονομικὴν, καὶ δημοσιονομικὴν κρίσιν. Ἡ πρώτη ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους διὰ νὰ εἶναι παροδική. Ἡ ὑπερνίκησις τῆς δευτέρας καὶ τρίτης θ' ἀπαιτήση ἀφ' ἑνὸς ἀναμονὴν βελτιώσεως τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν καὶ νομισματικῶν συνθηκῶν, δοθέντος ὅτι μονομερῆς ἐνέργεια τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐγκαινίασιν παρ' ἡμῶν μιᾶς συνετῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, πολιτικῆς οἰκονομικῆς περισυλλογῆς καὶ «νοικοκυρῶσύνης», ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς ὁποίας ὁ σ. θεωρεῖ τὴν τοποθέτησιν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς χώρας μιᾶς κυβερνήσεως πυγμῆς.

Ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεζητήσαμεν μὲ ὄλην τὴν ἐπιθυμητὴν ἀντικειμενικότητα καὶ σαφήνειαν νὰ δώσωμεν κατὰ τὸ δυνατόν πλήρη εἰκόνα τῆς κρινομένης ἐργασίας, καθίσταται ἐμφανὴς ἡ ὑπὸ τοῦ κ. R. καταβληθεῖσα προσπάθεια διὰ τὴν ἐν τῷ συνόλῳ του μελέτην τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος. Ἡ ἐργασία του δὲν ἐξαντλεῖ βεβαίως τὸ θέμα. Ἡ μορφή καὶ ἡ ἔκτασις τὴν ὁποίαν προσέλαβεν αὕτη ἀπὸ ἀπόψεως ἐξεταζομένων ζητημάτων, καὶ αἱ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς ἐξελίξεως τῆς χώρας ἀναδρομαὶ τοῦ σ., αἵτινες δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητοι, οὐδὲ ἀποτέλεσμα προσωπικῶν ἀναζητήσεων καὶ ἀτομικῆς ἐργασίας, ἦτο φυσικὸν νὰ παρασύρουν εἰς γενικότητα καὶ νὰ δυσχεράνουν τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ κύριον θέμα τοῦ βιβλίου, νὰ στερήσουν δὲ οὕτω τοῦτο τῆς πρωτοτυπίας ἐκείνης, ποῦ κατὰ κανόνα πρέπει νὰ χαρακτηρίζη μονογραφικὰς ἐργασίας. Οὕτω, θὰ νῦχόμεθα ὁ σ. νὰ εἶχε ἐπιμείνη περισσότερον εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος καταβληθεῖσαν προσπάθειαν διὰ τὴν ἀπὸ τῆς δημοσιονομικῆς πλευρᾶς ἀντιμετώπισιν τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος, — ἐφ' ὅσον ἄλλως τε τοῦτο ἦτο τὸ κύριον θέμα τῆς μελέτης — καὶ νὰ ἐπεξετείνετο εἰδικώτερον εἰς τὴν μετὰ τὴν

οικονομικὴν κρίσιν περίοδον, ἣτις καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἐν τῇ ξένη βιβλιογραφίᾳ δὲν ἔχει ἐπαρκῶς μελετηθῆ. Ἄλλα δὲ ζητήματα, ἅτινα εἴτε ἀκροθιγῶς ἐξετάζονται εἴτε ἀγνοοῦνται, θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ εἶχον περισσότερον ἐφελκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ σ. Τὸ ζήτημα τῆς ἀποζημιώσεως τῶν προσφύγων π.χ. μόλις θίγεται, ἀντιθέτως τὸ ζήτημα τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν καὶ τοῦ συμψηφισμοῦ τῶν ἀποζημιώσεων τῶν ἀνταλλαξίμων ἀγροτῶν προσφύγων, τὸ ὁποῖον τόσον ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἀντίστοιχον τῆς οἰκονομικῆς δυναμικότητος τῶν γεωργικῶς ἀποκατασταθέντων προσφύγων οὐδόλως μελετᾶται. Γενικώτερον δέ, δὲν ἐρευνᾶται ἐπαρκῶς ἡ ἐπίδρασις τοῦ γεωργικοῦ ἐποικισμοῦ τῶν προσφύγων ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἐξελίξεως τῆς Γεωργικῆς Οἰκονομίας τῆς Ἑλλάδος, πρᾶγμα ὅπερ θὰ ὠδήγει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἐσωτέρου συνδέσμου, ὅστις συνδέει τὰς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γεωργίᾳ ἐπελθούσας μεταβολὰς πρὸς τὰς ἀντιστοίχους μεταβολὰς τὰς ἐμφανιζομένας ἐν τῇ συνθέσει τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου, αἵτινες καὶ ἐπιδρῶν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ Ἴσοζυγίου Πληρωμῶν. Ἐπίσης θὰ ἦτο εὐκτέον νὰ ἐγίνετο εἰδικωτέρα μελέτη καὶ ἀνάλυσις τῶν εἰς τὴν δημογραφικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν σύνθεσιν τῆς χώρας προκληθεισῶν ἐκ τῆς προσφυγικῆς ἀποκαταστάσεως μεταβολῶν, αἵτινες εὐρίσκονται ἐν ἀμέσῳ συναρτήσει πρὸς τὰς γενικωτέρας τῆς οἰκονομικῆς μας συνθέσεως μεταβολὰς, πού ἐκάστοτε ἀναφέρει ὁ σ. Τοιαύτη ἐργασία θὰ ὠδήγει προσέτι τὸν κ. R. εἰς τὴν συναγωγὴν ἐπὶ πλείστων σοβαρῶν ζητημάτων ἰδίων συμπερασμάτων. Ἄς προστεθῆ ὅτι καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ παρατιθεμένη βιβλιογραφία θὰ ἠδύνατο νὰ ἦτο πληρεστέρα, δοθέντος ὅτι σκοπὸς τῶν μονογραφιῶν δὲν εἶναι νὰ ἐξαντλήσουν τὸ θέμα, ἀλλὰ καὶ νὰ παράσχουν εἰς τὸν μελετητὴν τὰ μέσα καὶ τὰς ἀπαραιτήτους ὑποδείξεις διὰ περαιτέρω ἐρεύνας ἐπ' αὐτοῦ, Ἄπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ ἐργασία τοῦ κ. R. παρουσιάζει ἄρκετὰ κενὰ ἐκ τῆς παραλείψεως ὅχι μόνον ἀρκετῶν μερικωτέρων ἐπὶ τοῦ θέματος ἑλληνικῶν μελετῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ξένης βιβλιογραφίας, ἣτις ἦτο εὐχερέστερον προσιτὴ εἰς τὸν γράφοντα, πολλῶν σχετικῶς προσφάτων ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος, ὅπως αἱ τῶν: Eddy, Ladas, Macartney κλπ. (εἰς τὴν Ἀγγλικήν), Hadjoroulos, Streit, Canelloroulos, Markovite κλπ. (εἰς τὴν Γερμανικὴν), M. de Bryas (εἰς τὴν Γαλλικὴν). Τὸ κενὸν δὲ τοῦτο εἶναι περισσότερον αἰσθητὸν, διότι εἰς τὴν βιβλιογραφίαν ἀνεφέρονται ἄλλαι ἐργασίαι, ἔχουσαι ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερον τὴν θέσιν τῶν εἰς αὐτήν.

Εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας θὰ ἠδύναντο νὰ προστεθοῦν καὶ τινες ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς ὠρισμένας κρίσεις καὶ γνώμας τοῦ σ., ἰδίως καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπὸ τοῦ 1927 καὶ ἐφεξῆς ἀκολουθηθεῖσαν δημοσιονομικὴν καὶ οἰκονομικὴν πολιτικὴν. Ἄλλ' οὔτε αἱ πρῶται, οὔτε αἱ τελευταῖαι ἀναφέρονται διὰ νὰ μειωθῆ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κρινομένου βιβλίου, περὶ οὗ ἄλλως τε μαρτυρεῖ καὶ ὁ διὰ τὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ διατεθεὶς χώρος. Ὁ κ. Rodocanachi κατῶρθωσεν εἰς 280 περίπου σελίδας νὰ μᾶς δώσῃ μίαν συνθετικὴν καὶ σαφῆ εἰκόνα τοῦ Προσφυγικοῦ Προβλήματος καὶ νὰ συσχετίσῃ τοῦτο ἐπιτυχῶς πρὸς τὴν ὅλην οἰκονομικὴν καὶ δημοσιονομικὴν μας ἐξέλιξιν τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας. Τὴν ἐργασίαν του χαρακτηρίζει μεθοδικὴ κατὰταξις τῆς ὕλης, γνώσις τοῦ θέματος, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιτυγχάνεται ἡ μετὰ ἐπαινετῆς σαφηνείας ἀνάπτυξις τῶν διαφόρων ζη-

τημάτων, καὶ ἀντικειμενικότης κρίσεως, προσόντα ἅτινα σπανίως συναντᾶ κανεὶς εἰς διατριβάς νέων ἐπιστημόνων. Τὴν ὅλην μελέτην διακρίνει ἡ πίστις πρὸς τὴν δυναμικότητα τῆς χώρας καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ αἰσιοδοξία ὡς πρὸς τὸ μέλλον, ἥτις μάλιστα παρασύρει τὸν σ. εἰς τὸ νὰ προβλέπη ὅτι «δὲν εἶναι μακρὰν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς τοῦ 20ου αἰῶνος θὰ καταστῆ ἰσαξία τῆς Ἑλλάδος τοῦ Περικλέους». Μολονότι δὲ ὡς προϋπόθεσις διὰ τὴν πραγματοποίησιν τούτου τίθεται ὑπὸ τοῦ σ. ἡ κατασίγασις τῶν ἐμφυλίων διαμαχῶν, ὃ Ἕλλην ἀναγνώστης δὲν θὰ δυνηθῆ ν' ἀποφύγῃ ἓνα αἴσθημα πικρᾶς ἀπογοητεύσεως, ὅταν παραβάλλῃ τὸν ὠραῖον τοῦτον ὀραματισμὸν πρὸς τὴν ἀποκαρδιωτικὴν σημερινὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. R. προλογίζεται κατὰ τρόπον λίαν κολακευτικὸν δι' αὐτὸν καὶ ἐξ ἴσου κατατοπιστικὸν διὰ τὸν ξένον ἀναγνώστην ἀπὸ τὸν πρώην Διοικητὴν τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς κ. Ἄλ. Διομήδην, ὃ ὁποῖος δικαιολογημένως χαρακτηρίζει τὴν προκειμένην μελέτην ὡς «ἐργασίαν εὐσυνείδητον» καὶ ὡς «μίαν καλὴν συμβολὴν εἰς τὴν δημοσιονομικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ μίαν κρίσιμον περίοδον τῆς ἐξελίξεώς της».

Μπάμπης Βασ. Ἀλιβιζᾶτος

ΑΝΔΡ. Δ. ΚΥΡΚΙΛΙΤΣΗ «Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλαι Ἐμπορικαὶ Τράπεζαι κατὰ τὴν περίοδον 1928-1934», Ἀθήναι, 1935.

Ὁ κ. Ἀνδρέας Δ. Κυρκιλίτσης εἶναι διδάκτωρ τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν, εἰς ἣν ὑπέβαλε μελέτην τοῦ «Αἱ Τράπεζαι ἐν Ἑλλάδι», προλογιζομένην ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Χαριτάκη. Ὁ συγγραφεὺς ἐδημοσίευσε καὶ ἄλλας μελέτας, ἀναφερομένας εἰς τὰ μέσα τῶν συναλλαγῶν, τὸ Χρηματιστήριον καὶ τὰς κινητὰς ἀξίας. Ἡ τελευταία του μελέτη, ὅπως ἐσχάτως ἐκδοθεῖσα ἐντὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους καὶ περὶ ἧς πρόκειται ἐνταῦθα, ἐπιγράφεται «Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλαι Ἐμπορικαὶ Τράπεζαι κατὰ τὴν περίοδον 1928-1934». Ὁ κ. Κυρκιλίτσης εἶναι πολὺ νέος, ἀνήκει εἰς τὸ προσωπικὸν τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς, καὶ ὡς δείκνυται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε μελετῶν του ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τοῦ βίου του τὴν ἀφιέρωσιν εἰς ἐπιστημονικὰ ἐρεῦνας. Ὁφείλει δ' ὅπως ἰδιαιτέρως νὰ τονισθῆ ὅτι ἡ ἐπιλογή τῆς ὕλης, εἰς ἣν ἔδωκε τὴν προτίμησιν, δύναται νὰ κριθῆ ἐκ τῶν ἀρίστων.

Ἡ Τραπεζιτικὴ ἐξέλιξις ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔτυχε μέχρι τοῦδε τῆς δεούσης ἐρεῦνης, οὔτε ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως, οὔτε ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν διαφόρων τραπεζικῶν λειτουργιῶν, εἰμὴ ἐν ἐλαχίστῳ. Ἔργα συστηματικὰ ἐκτὸς ὀλίγων (Βαλαωρίτου, Εὐλαμπίου, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, Ζωγράφου, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς) ἀπολείπουσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν. Διεσπαρμέναι τῆδε κακεῖσε εἰς τὸν τύπον καὶ τὰ περιοδικὰ μελέται (Σμπαρούνη Αἱ Τράπεζαι ἐν Ἑλλάδι, κτλ.) τὸ μὲν περὶ Τραπεζῶν ἐν γένει, τὸ δὲ περὶ ὠρισμένων λειτουργιῶν πρὸ παντὸς περὶ πίστεως καὶ δὴ ἀγροτικῆς δὲν ἐξαντλοῦσι βεβαίως τὸ θέμα. Ἀπαιτεῖται τὸ μὲν ἐξαντλητικὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν Τραπεζῶν μας Ἐκδοτικῆς καὶ Ἐμπορικῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης ἰδρυ-

θείσης Ἑλληνικῆς Τραπεζῆς «τῆς Ἐθνικῆς Χρηματιστικῆς Τραπεζῆς» μέχρι σήμερον, τὸ δὲ πλήρης ἀνάπτυξις τῶν τραπεζιτικῶν λειτουργιῶν, ὡς ἐν Ἑλλάδι ἀνεπτύχθησαν καὶ ὡς ἐφαρμόζονται, καὶ ἀκόμη ὑπόδειξις τῶν ἀναγκαίων βελτιώσεων καὶ νέων ρυθμίσεων. Ἡ νεωτέρα τραπεζιτικὴ ἐξέλιξις μᾶς ἐπιβάλλει πολλὰς ὑποχρεώσεις.

Ἡ ὄλως δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη χωρήσασα ἐξέλιξις διὰ τῆς ἀποσπάσεως τοῦ ἐκδοτικοῦ δικαιώματος ἀπὸ τῆς Ἐθνικῆς μας Τραπεζῆς καὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκδοτικῆς, τῆς συστάσεως τῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς καὶ τῆς Ἀγροτικῆς παρέχουσι στάδιον εὐρὺ καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖον εἰς μελέτας. Ἄλλως τε δὲ ἡ ὄλως νέα τροπὴ, ἣν λαμβάνουσιν αἱ Τράπεζαι καὶ τὸ νόμισμα ἐν τῇ μεταπολεμικῇ ἐποχῇ, δέονται εὐρυτάτης ἐπεξεργασίας, ὅπως μεταγγισθῶσιν ἐν Ἑλλάδι καὶ μεταδοθῶσιν εἰς εὐρυτέρους κύκλους. Παρ' ὄλην δὲ τὴν ἰδρυσιν τῆς Κτηματικῆς καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ὑπάρχει ἔτι στάδιον εὐρὺ ἰδρύσεως εἰδικῶν Τραπεζῶν, διὰ πλείστας ὄσας τάξεις, αἵτινες οὐδόλως προστατεύονται παρὰ τῶν ὑπαρχόντων ἰδρυμάτων. Ἐχομεν πράγματι ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ μας σημαντικὴν ναυτιλίαν καὶ δὲν ἔχομεν ναυτικὴν Τράπεζαν καὶ ἀκόμη ναυτικαὶ ὑποθηκικαὶ πιστώσεις ἀπαγορεύονται κατὰ τὸ Καταστατικὸν τῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς. Ἐν Γαλλίᾳ ἐψηφίσθη ὁ νόμος τῆς 13/3/1917 περὶ Τραπεζῶν Λαϊκῆς Πίστεως, δι' οὗ ἀποσκοπεῖται ἡ ἰδρυσίς ἰδρυμάτων ὅπως παρέχονται πιστώσεις εἰς τὸ μικρεμπόριον καὶ τὴν βιοτεχνίαν. Ὑπάρχει ἔτι εὐρὺ στάδιον τραπεζιτικῆς δημιουργίας ἐν Ἑλλάδι, δι' ὃ θὰ τεθῶσιν αἱ βάσεις διὰ τῆς μελέτης τῶν παρ' ἡμῖν ὑπαρχόντων καὶ τῶν ἐν ἄλλαις χώραις ἐπιτευχθέντων.

Διὰ τῶν ἄνω, βεβαίως ἐκτὸς τοῦ θέματος τῆς παρούσης βιβλιογραφίας, θέλω νὰ τονίσω ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς περὶ ἧς πρόκειται μελέτης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξέλεξε τὴν ὀρθὴν ὁδόν, παρέχει ἀσφαλῶς βάσεις καὶ προσδίδει τὴν δέουσαν ὠθησιν διὰ περαιτέρω ἐρεύνας. Ποιεῖται δύναμαι νὰ εἶπω τὴν πρώτην συστηματικὴν ἐργασίαν ἐπὶ θέματος ἀνεξερευνητοῦ, ἰδίως τῆς τελευταίας μεταπολεμικῆς ἐποχῆς.

Ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἐν τῷ τίτλῳ τῆς μελέτης δείκνυται, ἀπασχολεῖται μὲ τὰς Τραπεζὰς κατὰ τὰ ἔτη 1928—1934. Λαμβάνει ὡς ἀφετηρίαν τὸ πράγματι βαρυσήμαντον ἱστορικὸν γεγονὸς διὰ τὴν τραπεζιτικὴν μας ἐξέλιξιν, τὸ ἔτος 1928, ὅτε ἡ Ἐθνικὴ μας Τράπεζα κατέστη πλέον καθαρῶς ἐμπορικὴ, στερηθεῖσα τοῦ ἐκδοτικοῦ προνομίου, ὅπερ μετὰ τήσῃς ἐπιτυχίας εἶχεν ἀσκήσει ἐπὶ σχεδὸν μίαν ἑκατονταετηρίδα, ἐν ᾧ ἀπεσπάσθησαν ἀπ' αὐτῆς καὶ ἄλλοι κλάδοι τῆς κτηματικῆς καὶ ἀγροτικῆς πίστεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ τραπεζιτικὸν μας σύστημα λαμβάνει ὄλως νέαν μορφήν.

Ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ πρῶτον μέρος καὶ τὸ κεφάλαιον I ἀναφέρεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν. Ὡς ἀφετηρίαν λαμβάνει τὴν κατάστασιν τῆς Τραπεζῆς ὡς διεμορφώθη τὴν 14/5/1925, καθ' ὅσον τὸ μὲν ὁ ἰσολογισμὸς οὗτος συνετάχθη τῇ βάσει τῆς σταθεροποιήσεως, τὸ δὲ διότι περιλαμβάνει τὰ μεταβιβασθέντα εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος ἐνεργητικὰ καὶ παθητικὰ στοιχεῖα. Ἐν καλῇ ἀναλύσει μᾶς δίδει ἐκεῖνα τῶν εἰς παραγωγικὸς ἐργασίας διατεθειμένων κεφαλαίων τῆς Τραπεζῆς καὶ τῶν καταθέσεων καὶ συμπληροῖ διὰ διαγραμμάτων καὶ πινάκων ταῦτα κεχωρισμένως δι' ἕκαστον ἔτος τῶν ἐτῶν 1928—1934. Ἐξ ἐτέρου ὁμως

ἐπίσης μᾶς παρέχει ἀνάλυσιν τῶν κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα διαμορφωθείσων τοποθετήσεων καὶ καταθέσεων τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐμπορικῶν Τραπεζῶν, ἦτοι Ἀθηνῶν, Ἰονικῆς, Ἑμπορικῆς, καὶ Λαϊκῆς, καθόσον καὶ αὐται κατέχουσιν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ Ἐθνικῇ ἡμῶν Οἰκονομία καὶ ἡ παρακολούθησις τῶν στοιχείων αὐτῶν, ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ, συμβάλλει εἰς τὴν κατανόησιν τῆς διαστολῆς ἢ συστολῆς τῶν σχετικῶν λειτουργιῶν.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν σχετικῶν καταστάσεων κατὰ τὸ 1931 καὶ ἐπέκεινα, ὅτε ἡ ἀγγλικὴ λίρα ἀπεμακρύνθη τῆς χρυσῆς βάσεως καὶ ὅτε κατόπιν προσχώρησε καὶ ἡ Ἑλλάς. Λίαν ὀρθῶς τονίζει τὸ μάταιον τῶν προσπαθειῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δραχμῆς, προσπάθεια ἐντελῶς ἀλυσιτελής καὶ ἐπιζημία. Διὰ τοῦ σχετικοῦ πίνακος δείκνυται ὅτι ἡ Ἐθνικὴ διατηρεῖ ἀλώβητον τὴν κοινὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐν μέσῳ τῆς κρίσεως ἐπεκτείνεται τὸ δίκτυον τοῦ κύκλου τῶν ἐνεργητικῶν αὐτῆς ἐργασιῶν, ἐνῶ ἐξ ἑτέρου ἀυξάνονται καὶ αἱ καταθέσεις καὶ ἐνῶ αἱ ἐργασίαι τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν μειώνονται ἐπαισθητῶς. Τὰ ἔτη 1933-1934 ἡ θέσις τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν βελτιώνεται σημαντικῶς ἐπίσης, ἀλλὰ πάντοτε ἐν ἡσσονι μοίρᾳ τῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Εἰς τὸ Κεφάλαιον II πραγματεύεται τὸ ζήτημα τῆς ρευστότητος, τῆς σχέσεως τὸ μὲν τῆς ταμιακῆς ρευστότητος, τὸ δὲ τῆς γενικῆς ρευστότητος (Χαρτοφυλάκιον, δάνεια ἐπ' ἐνεχύρω, κινηταὶ ἀξίαι) πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις ὄψεως καὶ δείκνυται τὸ μὲν ὅτι ἡ μεγαλύτερα ρευστότης ἐμφανίζεται τὸ 1928 (36,9), ὀφειλομένη εἰς τὸν χωρισμὸν τοῦ ἐκδοτικοῦ προνομίου, τὸ δὲ ὅτι ἡ ρευστότης τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν ἐμφανίζεται μεγαλύτερα τῆς Ἐθνικῆς, ὀφειλομένου τοῦ γεγονότος εἰς τὸ ὅτι αἱ λοιπαὶ Τράπεζαι ὀφείλουσι ν' ἀντιμετωπίζωσι διὰ μεγαλύτερου ποσοστοῦ τὴν κίνησιν τῶν ὑποχρεώσεων ὄψεως. Ἡ γενικὴ ἐπίσης ρευστότης παρουσιάζει τὰς αὐτὰς σχετικῶς θέσεις. Ἐν σημεῖον σκοτεινὸν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ρευστότητα διὰ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ὑποδεικνύει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἀποτελοῦσιν αἱ μεγάλα ἐπενδύσεις εἰς κινητὰς ἀξίας, χωρὶς ἐν τούτοις ν' ἀλλοιοῦται ἡ ἐν γένει εὐνοϊκὴ θέσις τῆς Τραπεζῆς.

Εἰς τὸ Κεφάλαιον III καὶ εἰς τρία διαμερίσματα διερευνῶνται τὰ ἀκαθάριστα κέρδη, τὰ καθαρὰ κέρδη, καὶ τὰ διανεμηθέντα κέρδη καὶ τονίζεται τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ κέρδη τῆς Τραπεζῆς ἠυξήθησαν ἀφ' ὅτου ἔλαβον τὴν νέαν μορφήν καὶ παρατίθεται πίναξ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἐπίσης τῶν κερδῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1922. Τονίζει ὅμως τὸ γεγονὸς τῆς μικρότητος τῶν καθαρῶν κερδῶν ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰ ἀκαθάριστα καὶ δίδει τὰς σχετικὰς ἐξηγήσεις.

Εἰς τὸ Κεφάλαιον IV παραθέτει πίνακα τῶν μακροπροθέσμων τοποθετήσεων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος καὶ εἰς τὸ Κεφάλαιον I ἐξετάζεται χάριν συγκρίσεως ἡ ἐξέλιξις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη πρὸ τοῦ 1928, ἦτοι τὰ ἔτη 1924-1927, καὶ τοῦτο ἀπὸ δύο σπουδαιοτέρων ἀπόψεων, τῶν καταθέσεων καὶ τῶν βραχυπροθέσμων τοποθετήσεων, καὶ πιστοποιεῖται ἡ σταθερὰ ἔκπαλαι πρὸς τὰ ἄνω φορὰ, διερευνωμένης καὶ τῆς ταχύτητος δι' ἣς συντελεῖται ἡ πρὸς τὰ ἄνω τοιαύτη ἐξέλιξις. Ἐκ τῆς παραθέσεως καὶ τῶν στοιχείων τῶν τεσσάρων μεγάλων Τραπεζῶν δείκνυται ὅτι παρετηρήθη μία γενικὴ καμπὴ πρὸς τὰ κάτω τῶν ἐργασιῶν κατὰ τὸ ἔτος 1926, ἔτος οἰκονομικῆς ὑφέσεως. Κατὰ τὰ τέσσαρα δὲ ταῦτα

ἔτη παρατηρεῖται ὅτι ἡ ταχύτης τῆς αὐξήσεως τῶν καταθέσεων τῶν ἄλλων Τραπεζῶν εἶναι μεγαλύτερα ἐκείνης τῶν καταθέσεων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἡ καμπύλη τῶν τοποθετήσεων τῶν ἄλλων Τραπεζῶν διαρκῶς ἀνιούσα, ἐνῶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐνίοτε κάμπτεται. Τὰ πράγματα ὁμως ἐντελῶς μεταβάλλονται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1928. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἀναλαμβάνει πλήρη ὑπεροχὴν ἔναντι τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν, αἵτινες ἐν σχέσει πρὸς τὴν δυναμικότητα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐμφανίζουσιν ὄψιν προϊούσης χαλαρώσεως. Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ ν' ἀνεύρη τὴν αἰτίαν τῆς ἀντιθέσεως μεταξύ τῶν προγενεστέρων περιόδων καὶ ἐκείνης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1928 καὶ ἀποδίδει ταύτην σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀπόσχισιν τοῦ ἐκδοτικοῦ προνομίου καὶ τὴν συνεπεία ταύτης ἀπερισπάστως ἐπίδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἐργασίας. Ἐν τούτοις μοὶ φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς παραβλέπει ἓν σημαντικὸν γεγονός, ὅπερ κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν καὶ ἴσως μοναδικῶς προὔκάλεσε τὴν διαφοροποίησιν ταύτην. Τὸ ἔτος 1928 καὶ ἐπέκεινα συνέβησαν ἀναστολαὶ πληρωμῶν ἐνίων Τραπεζῶν καὶ συνεπεία τούτων παρετηρήθη τὸ γεγονός ἀναλήψεων καταθέσεων καὶ ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς Τραπεζῆς. Τὸ χρῆμα ἀπεσύρето καὶ εἰ μὴ ἀπεκρύπτετο ἐφέρετο εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ἄλλως τε δὲ τὸ ἀληθὲς τῆς τοιαύτης ἀφορμῆς δεικνύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἔτη 1933, 1934 ἐπανέρχεται ἡ πρὸς τὰ ἄνω φορὰ τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν. Εἰς τὸ κεφάλαιον II ποιεῖται μίαν σύντομον ἐπισκόπησιν τῆς πολιτικῆς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος τῶν ἐτῶν 1928-1934, ἣν διακρίνει εἰς δύο περιόδους, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τῆς Τραπεζῆς μέχρι Σεπτεμβρίου 1931 (νομισματικὴ κρίσις) καὶ ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης μέχρι σήμερον. Τονίζει δὲ τὸ γεγονός τῆς μορφῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ τῆς Τραπεζῆς, ἀποτελούμενον τὸ μέγιστον ἐκ τοῦ κρατικοῦ χρέους καὶ ἥτις σύνθεσις ἐδυσχέρανε τὴν ἐπίδρασιν τῆς πιστωτικῆς αὐτῆς πολιτικῆς, ἐπιβάλλον τοιαύτην στενῶς συντηρητικὴν. Ὅρθως δὲ τονίζει ὅτι ἐλαχίστη ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ ἀποτελεσματικότης τῆς μεταβολῆς τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου, ἀπολέσαντος δ' ἐν πολλοῖς τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν δυνάμιν του καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἔνθα προπολεμικῶς κατ' ἐξοχὴν ἐπενήργει.

Ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ III ἐπιχειρεῖ νὰ παράσχη εἰς τὸν ἀναγνώστην μίαν προοπτικὴν τῆς μελλούσης ἐξελίξεως τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα θὰ συνεχίσῃ τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ ἄνω ἐξέλιξιν ὡς ἐν τῷ παρελθόντι. Ὁ συγγραφεὺς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων (παρατηρήσεις στατιστικῆς φύσεως, ἐντατικὴ ἐπίδοσις εἰς ἐργασίας ἐμπορικῆς φύσεως μετὰ τὴν ἀπόσχισιν, διαρκῆς πρὸς τὰ ἄνω ἐξέλιψις, πλὴν τῶν ἐτῶν κρίσεως, μεγίστη συγκέντρωσις κεφαλαίων, δυναμικότης ἐμπιστοσύνης) φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀσφαλῶς οἱ ὄροι εἶναι εὐνοϊκώτεροι τῶν πρὸ τοῦ 1928 ἐτῶν καὶ ἡ Τράπεζα θὰ βαδίζῃ διαρκῶς τὴν ἀνιούσαν. Αἱ λοιπαὶ ἐπίσης Τράπεζαι δὲν θὰ ὑστερήσωσιν. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι πολὺ αἰσιόδοξος. Ἐν τούτοις ὁμως δὲν πρέπει νὰ παραβλέπωμεν τὸ ὅλον ἐθνικὸν οἰκονομικὸν συγκρότημα, ἐκ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ πρὸς τὰ ἄνω τροπὴ τῶν Τραπεζῶν μας καὶ ὅπερ πάντως νὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι συνδέεται στενῶς μὲ τὰς πολιτικὰς μας καταστάσεις.

Ἐν τέλει δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι πρόκειται περὶ μελέτης σοβαρᾶς καὶ ἀποκλειστικῶς ἑλληνικῆς συμβαλλούσης εἰς τὴν ἔρευναν τῶν παρ' ἡμῖν

τραπεζιτικῶν θεμάτων καὶ ἀναμφιβόλως ὁ συγγραφεὺς θέλει διὰ νέων ἐργασιῶν συμπληρώσῃ τὸ ἀρξάμενον ἔργον καὶ συνιστῶ τὰς μελέτας του ὅπως χρησιμεύσωσι καὶ εἰς ἄλλους μελετητὰς ὡς ἀφειτηρία περαιτέρω ἐρεύνης ἐπὶ τραπεζιτικῶν καὶ νομισματικῶν ζητημάτων, εἰς ἃ ὑστεροῦμεν

Δρ. Ἄν. Σπουργίτης

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κόκκαλη Ἀλ. : Ὁ πλοῦτος. Ἀθῆναι, 1935.

» » Τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ Κεφαλαίου. Ἀθῆναι 1935.

Σαουνάτσου Ἀνδρ. : Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις μακρᾶς διάρκειας. Ἀθῆναι 1935.

Bethke, R. : Gesetz und Gestaltung. Über die Einheit und Grenze der Wirtschaftstheorie. 1935.

Doren, Alfred. : Italienische Wirtschaftsgeschichte. I Bd. Jena, 1934.

Lettner, Siegfried : Die Arbeitspreisbildung bei Konkurrenz und Monopolen. Berlin 1933.

Preiser, Erich, Gestalt und Gestaltung der Wirtschaft. Tübingen, 1934.

Robbins, L. : La grande dépression 1929—1934. Trad. de Pierre Coste. Paris 1935.

Stackelberg, H. von : Marktform und Gleichgewicht. Wien und Berlin, 1934.

Trotha : Direkter Weg vom Erzeuger zum Verbraucher, 1935.

Wieacker F. : Wandlungen der Eigentumsverfassung. 1935.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἀνωτ. Οἰκ. Συμβουλίου : Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐκ τῶν παραγωγικῶν ἔργων ἀποκαλυπτομένων νέων ἐδαφῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀθῆναι, 1935.

Γερακάρη Μ. : Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐποπτεία τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Ἀθῆναι, 1935.

Κοντοῦ Π. : Δασικὴ Πολιτικὴ. Ἀθῆναι, 1935.

Λέκκα Νικ. : Ἀγοραί, Ἐμποροπανηγύρεις, Ἐκθέσεις. 1935.

Τουρνάκη Κ. : Τὸ πρόβλημα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἀθῆναι 1935.

Χατζηβασιλίου Ν. : Ἡ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1934. Ἀθῆναι, 1935.

Χαριτάκη Γ. : Οἰκονομικὴ ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1934. Ἀθ. 1935.

Benkenkopf P. : Die Auflockerung der Industriestandorte und der Anteil der Verkehrspolitik, 1935.

Cariven, A. : La lutte contre le chômage. Toulouse 1935.

- Chautemps, P.** : La nouvelle politique agricole britannique. Paris 1935.
- Kriessmann, F.** : Das spanische Agrarproblem und die Versuche zu seiner Lösung. Stuttgart, 1934.
- Lescure, Jean** : Le Bolchévisme de Staline. Le régime des plans. Paris 1934.
- Milhaud, Edg.** : Organisation des échanges et création du travail. 1934.
- Schreiber, Man.** : Grundzüge einer nationalorganischen Außenhandelspolitik. Jena, 1935.
- Sielmann, Ilse** : Internationaler Vergleich der Finanzierungs politik der Grossindustrie. Emsdetten, 1934.
- Skrodzki, B.** : Die Steuer=und Soziallast der Industrie in der Krise. Berlin, 1934.
- Steden, A.** : Die betriebswirtschaftlichen Grundlagen der Landwirtschaftsförderung, 1935.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ — ΠΙΣΤΙΣ

- Ansiaux, M.** : L'inflation du crédit et la prévention des crises. Paris, 1934.
- Billet, Ch.** : La lire et la politique économique du gouvernement fasciste. Paris, 1935.
- Chabrun, C.** : Déflation et dévaluation. Paris, 1935.
- Dessaier, Marie** : Die Big Five. Zur Charakteristik der englischen Depositenbanken. Stuttgart, 1933.
- Djouritch, M.** : L'assistance mutuelle des banques d'émission depuis la guerre. 1935.
- Drobig, Günter** : Das kaufkraftproblem. Genf, 1933.
- Gayer A. d.** : Monetary policy and economic stabilization. A Study of the Gold Standard. London, 1935.
- Murko, Wladimir** : Das öffentliche Bankwesen des Auslandes. Berlin, 1934.
- Nogaro, R.** : Le problème de la dévaluation en France. Paris, 1935.
- Saunier, I.** : La collaboration des banques et du trésor. 1935.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- Ἀνδρεάδου Α. Μ.** : Γενικαὶ Ἀρχαὶ Φορολογίας.—Πανεπιστημιακαὶ παραδόσεις ἐκδοθεῖσαι μετὰ προσθηκῶν ὑπὸ Ἀγγ. Θ. Ἀγγελοπούλου, Ἀθῆναι 1935.
- Σμπαρούνη Ἀθ.** : Ὁ φόρος τοῦ εἰσοδήματος ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι, 1935.

Μαγκριώτη Δ. : Ἡ φορολογία τῶν μεταφορῶν. 1935.

Παπαφράγκου Σ. : Πορίσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Ἀθῆναι 1935.

Brodbeck, W. : Internationalen Finanzkontrollen. 1935.

Buck, A. E. : The Budget in Governments of to-day. New-York, 1934.

Clause, R. : Essai sur les comptes spéciaux du Trésor. Paris, 1935.

Hacault, M. : Application de la méthode des signes extérieurs de richesse à l'impôt général sur le revenu. Paris 1935.

Hoffmann, A. I. : Die Besteuerung des Gewinnes der kaufmännischen Unternehmung im Ausland. (England, Frankreich, Italien, Ver. St. von Amerika). Leipzig, 1934.

Tax systems of the world. Chicago, 1934.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Gaumartin, J. : Les principales sources de documentation statistique. Paris, 1935.

Gleitze, Bruno : Statistisches Lexicon. Tübingen, 1935.

Jaffin, G. : Prologue to Nomostatistisch.—1935.

Kepper, G. : Die Konjunkturlehren der Banking und der Currency-Schule, insbesondere von Tooke und Newmarch. Leipzig, 1933.

Marbe, Karl : Grundfragen der angewandten Wahrscheinlichkeitsrechnung und theoretischen Statistik. München u. Berlin, 1934.

VI. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Bräuer, Walter : Kartell und Konjunktur, der Meinungsstreit in fünf Jahrzehnten. Berlin 1934.

Raschenberger, Maria : Kontrolle und Revision der Aktiengesellschaft. Die Wirtschaftsprüfung des Grossbetriebes. Berlin und Wien 1934.

Stiner, Franz : Firmen als Mitglieder einer Kollektiv- oder Kommanditgesellschaft. Berlin, 1933.

VII. ΔΙΑΦΟΡΑ

Rudolf Elvers—Φουρκιώτη Κ. : Ἡ διδασκαλία περὶ Δουλειῶν, τόμος Β'. Ἀθῆναι, 1935.

Βιβλιοκρισία

ΑΝΑΣΤ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ—Τὸ Ἐπαρχικὸν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ αἱ συντεχνίαι ἐν Βυζαντίῳ. Ἀθήναι 1935.

Εἰς τὴν ἐπὶ διδακτορικῆ διατριβὴν ταύτην ὁ νεαρὸς ἐπιστήμων ἐπιχειρεῖ τὴν μελέτην τοῦ Ἐπαρχικοῦ τοῦ Λέοντος. Εἶναι μελέτη ἱστορικὴ καὶ νομικὴ καὶ οὐχὶ οἰκονομικὴ. Περιγραφικὴ κυρίως καὶ μὴ ἐμβαθύνουσα εἰς τὰ πολλαπλᾶ κοινωνικοοικονομικὰ ζητήματα, ἀλλ' ἐνδεικνύουσα πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ εὐσυνειδησίαν. Εἶναι ἀξιέπαινος ἡ μελέτη τοιούτων θεμάτων ὑπὸ τῶν νεαρῶν ἐπιστημόνων μας. Ὁμοίαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐργασίαν ἐδημοσίευσεν ἤδη καὶ ὁ νομικὸς καὶ καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ρώμης κ. Ζώρας.

Ὁ κ. Χριστοφιλόπουλος εἰς τὴν διατριβὴν του ταύτην περιγράφει τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐπαρχικὸν τοῦ Λέοντος συλλογὴν ταύτην, ὀρθῶς προκρίνων τὸν ὄρον «Ἐπαρχικόν», τοῦ Ἐπάρχου δηλ., ἀντὶ «Ἐπαρχιακόν», καὶ ἀξιολόγους ποιούμενος παρατηρήσεις διὰ τὴν χρονολογίαν αὐτῆς καὶ διὰ τὸ ζήτημα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἢ ὄχι προελεύσεώς της, πρᾶγμα ὅπερ ἔχει καὶ πρακτικὴν νομικὴν σημασίαν δι' ἡμᾶς, ἐφ' ὅσον, ὡς ἀστικὸν δίκαιον ἰσχύουν μόνον αἱ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων διατάξεις καὶ οὐχὶ πᾶσα ἢ ἐν ταῖς συλλογαῖς περιεχομένη ὕλη. Ἐν τῇ κατατάξει τῆς ὕλης ἀκολουθεῖ τὴν τοῦ Ζώρας σειράν.

Οἰκονομικὴ ὅμως μελέτη τοῦ θέματος, ἐξετάζουσα τὴν συλλογὴν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς Βυζαντινῆς οἰκονομίας καὶ γονιμωτέρα θὰ ἦτο καὶ τὰ ἱστορικὰ συμπεράσματα περὶ τῆς συλλογῆς θὰ καθίστα ἀσφάλεστερα καὶ ἀπὸ πλάνης τινος περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν σκοπῶν τῶν διατάξεων τῆς συλλογῆς θὰ προεφύλασσε. Καὶ ταύτην θεωρῶ ἀναγκαίαν πρὸς οὐσιαστικὴν καὶ φωτεινὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῆς συλλογῆς⁽¹⁾.

Διὰ τὴν μελέτην τῶν συντεχνιῶν τοῦ Βυζαντίου δέον τις νὰ ἀνατρέξῃ μέχρι τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ρώμης⁽²⁾, ἡ περίοδος τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τὰς οἰκονομικὰς βάσεις καὶ τῆς Βυζαντινῆς Οἰκονομίας. Αἱ συντεχνίαι τοῦ Βυζαντίου οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὰ collegia τῶν Ρωμαίων, ὡς διεμορφώθησαν ταῦτα κυρίως κατὰ τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἐποχὴν⁽³⁾. Διότι τὰ

(1) Ὁ Ζώρας, κατανοῶν τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀγγέλλει ἐν προοιμίῳ τῆς περὶ Ἐπαρχικοῦ ἐργασίας του ἐτέραν οἰκονομικὴν περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἐπαρχικοῦ ἐργασίαν, ἣτις ἀκόμη δὲν ἐξεδόθη.

(2) Περὶ ἧς βλ. κυρίως τὰ κλασικὰ ἔργα τοῦ Ettore Cicotti «Il tramonto della schiavitù» Torino 1899, καὶ G. Salvioli «Le capitalisme dans le monde antique», Paris 1906.

(3) Βλ. Paul Louis «Le travail dans le monde Romain», Paris 1912 καὶ τὸ κλασικὸν εἰς τὸ εἶδος του, ἔργον τοῦ Waltzing «Études sur les corporations professionnelles chez les Romains» Bruxelles, 1895—1896, ὡς καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ Kornemann ἐν λέξει collegia εἰς Pauly — Wissowa Réal — encyclopädie der Klassischen Altertums — wissenschaft τόμ. IV σελ. 371 κ. ἐ.

collegia ταῦτα, χρονολογούμενα ἀπὸ τῶν πρώτων βασιλέων τῆς Ρώμης (Νουμᾶ ἢ Τυλλίου Ὀστιλλίου κατ' ἄλλους), ὡς ἐλεύθεραι ἐνώσεις ἐλευθέρων, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς δούλους, ἐργατῶν, ἀποβλέπουσαι θρησκευτικούς καὶ ἀλληλοβοηθείας σκοπούς, ὡς οἱ «θίασοι» τῶν Ἑλλήνων, ἀναγνωριζόμεναι *de facto* ἀπὸ τὸ Κράτος, χωρὶς καμμίαν ἄδειαν ἢ ἐπέμβασιν αὐτοῦ, διελύθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνομωσίας τοῦ Κατιλίνα, λόγῳ τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν εἰς τοὺς πολιτικούς ἀγῶνας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν, ὡς ὁμάδων, ἀνασυσταθεῖσαι δ' ἐπὶ δημάρχου Κλαυδίου διελύθησαν πάλιν καὶ ἀπηγορεύθησαν ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος διὰ τῆς *lex Julia*, ἐπιτρεπόμεναι μόνον κατόπιν ἀδείας τῆς ἀρχῆς καὶ τέλος ἀπὸ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου κατασταῖσαι ἀναγκαστικαὶ ἐνώσεις, ὄργανα τοῦ Κράτους πρὸς ἀναγκαστικὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομικῆς τῶν δράσεως. Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις τῶν χρόνων τῆς Αὐτοκρατορίας, φορολογικοὶ λόγοι, καὶ ὁ συγκεντρωτισμὸς καὶ ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Κράτους ἀνήγαγον τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐργασίαν εἰς ὑποχρέωσιν πρὸς τὸ Κράτος καὶ τὰ collegia οἶονεὶ κρατικὰ ὄργανα, ἀναγκαστικὰς ἐνώσεις, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐπάρχου ἢ Πολιάρχου (*praefectus urbis*). Ὁ μερκαντισμὸς ὃν ἤσκει ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ρώμη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἡ ἐπιδίωξις τῆς διατηρήσεως καὶ συγκεντρώσεως πολυτίμων μετάλλων, ἡ ἀναγκαστικὴ ρύθμισις τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν ἐντὸς χαώδους ἐποχῆς, κατ' ἀνάγκην ἔφεραν καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν ρύθμισιν τῆς ἐργασίας καὶ τὸν καθορισμὸν τιμῶν καὶ *maximam* κέρδους (ἔδικτον τοῦ 341 μ.Χ.), μέτρα ἅτινα ἐδείκνυον τὴν ἀνησυχίαν τῶν Αὐτοκρατόρων ἐν τῇ ταραχώδει ἐκείνῃ ἐποχῇ καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς διὰ τὸ κοινὸν τῆς πρωτεύουσης ἐγέννα ἡ αὐξουσα κερδοσκοπικὴ μανία τῶν τότε καπιταλιστῶν⁽¹⁾. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ρύθμισις αὕτη ἀπάντᾳ κυρίως ἐν Ρώμῃ καὶ οὐχὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, ἅς τοῦναντίον ἤθελε νὰ ἀπομυζᾷ ἡ Ρώμη⁽²⁾. Τὸ κερδοσκοπικὸν πνεῦμα ποὺ χαρακτηρίζει τὸν καπιταλισμὸν (καὶ ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι ἐποχὴ διαπλάσεως τῆς πρώτης μορφῆς τοῦ καπιταλισμοῦ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ ἀρχαίου κόσμου) φοβίζει τοὺς πατρικίους (κυρίως γαιοκτήμονας) καὶ τοὺς Αὐτοκράτορας καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν καταπολεμεῖται, ὡς ἔμπλεως κινδύνων διὰ τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἣν ἐνέχει, ἐφ' ὅσον πίστις, νόμισμα, διεθνεῖς ἀνταλλαγαὶ εἶναι ἐπισφαλῆ ἀκόμη. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἀναγκαστικὴ ρύθμισις τῶν ἐπαγγελματικῶν ἔργων, ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀνελευθερία τῶν Αὐτοκρατορικῶν χρόνων⁽³⁾.

Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἰδρυθεῖσα, ὡς γνωστόν, ὡς πανομοιότυπον τῆς Ρώμης καὶ Νέα Ρώμη ὀνομασθεῖσα, ὠργανώθη κατὰ ἐν Ρώμῃ κρατοῦντα καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ, εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀσφαλίσεως τοῦ ἀναγκαστικῶς ὠργανωμένου καὶ λειτουργοῦντος οἰκονομικοῦ τούτου καθεστῶτος τῶν Αὐτοκρατορικῶν χρόνων εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἐπαρχίας τοῦ Κράτους. Αἱ ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ Κώδικι ἀπαντῶσαι αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις, τόσον πρὸ τῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, ὅσον καὶ μετ' αὐτήν, ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὸν Ἐπαρχον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρέχουν εἰκόνα

(1) Βλ. *Salvioli*, ἐνθ' ἄνωτ.

(2) Βλ. *P. Louis*, ἐνθ' ἄν. καὶ κυρίως σελ. 331, 372 κ. ἔ.

(3) Βλ. *J. Declareuil* «Rome et l'organisation du droit», Paris 1924 σελ. 387.

τῆς ἀναγκαστικῆς ταύτης ρυθμίσεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς (1). Ὁ αὐτὸ μερκαντιλισμὸς, ὁ ἀγὼν πρὸς ἀπόκτησιν πολυτίμων μετάλλων, ἡ προσπάθεια αὐταρκειᾶς, διατηρήσεως τῶν τιμῶν εἰς ὕψη ὑποφερτὰ διὰ τὸν λαὸν τῆς Κων/πόλεως (2), ἡ αὐτὴ ἀναγκαστικὴ ὀργάνωσις τῶν σωματείων, συντεχνιῶν, «συστημάτων» ὑπὸ τὸν Ἐπαρχον Κων/πόλεως (3), ἡ ἀπαγόρευσις παντὸς μονοπωλίου, πλὴν τῶν Κρατικῶν. Ὑπὸ τὴν ἀποδοχὴν τῶν Χριστιανικῶν ἰδεῶν καὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, ὡς λαοπροβλήτου, ἀντίληψιν ἦν ἐκαλλιέργουν οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, προῆλθον καὶ τόσαι ἄλλαι διατάξεις, ὡς ἡ περὶ περιορισμοῦ τοῦ τόκου διάταξις τοῦ Ἰουστινιανοῦ (εἰς 6 %, καὶ διὰ τὰ ἀγροτικὰ χρέη εἰς 4 %) ἢ ἀπαγόρευσις τῶν illustres νὰ δανεῖζωσιν ἐπὶ τόκῳ πλεον τοῦ 4 %, τέλος ἢ ἐπ' ὀλίγον ἰσχύσασα πλήρης ἀπαγόρευσις τοκοληψίας (4), ὡς ἀντικειμένη εἰς τὴν θρησκείαν (5), ὡς καὶ αἱ διατάξεις περὶ τιμῶν καὶ ὑπερβολικοῦ κέρδους συναλλασσομένων. Τὸ οἰκονομικὸν καθεστῶς τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶναι οὔτε ἐλεύθερον ἐμπόριον οὔτε μονοπώλιον (6), οὔτε εἶναι φεουδαλισμὸς τοῦ τύπου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Αἱ διεθνεῖς συναλλαγαὶ τῶν Βυζαντινῶν εἶναι περιορισμέναι. Πλὴν βάμβακος καὶ φαρμάκων τινων, ἅτινα ἐπρομηθεύοντο ἐξ Ἀνατολῆς, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐκεῖθεν εἰσαγωγαὶ τῶν ἦσαν εἶδη πολυτελείας, ἀρώματα, μύσχος, λίβανος, ἤλεκτρον, πολύτιμοι λίθοι, κλπ. ἢ εἶδη ἡχρειώδη διὰ πολυτελεῖα πράγματα, λ. χ. βαφικαὶ καὶ ἄλλαι ὕλαι (στυπτηρία) διὰ τὰ πορφυρᾶ καὶ μεταξωτὰ εἶδη (7). Αἱ μετὰ τῆς Δύσεως ἀνταλλαγαὶ ἦσαν λίαν περιορισμέναι. Αἱ δ' ἐξαγωγαὶ ἐκ Βυζαντίου ἦσαν κυρίως μεταξωτὰ, μικρὰ κομψοτεχνήματα ξυλουργικῆς, κεραμεικῆς καὶ μεταλλουργίας καὶ ἀντικείμενα τῆς λατρείας.

Δὲν πρόκειται ὅθεν περὶ παρεμβατισμοῦ «μὴ διαφέροντος οὐσιωδῶς τοῦ συγχρόνου», οὔτε σκοποῦντος «τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων καὶ τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως», ὡς φρονεῖ ὁ συγγραφεὺς καὶ ὁ προλογίζων τὴν διατριβὴν καθηγητῆς κ. Πετρόπουλος. Ἡ ὑπαρξις τόσων διαμέσων μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ὧν τινὰς μνημονεύει τὸ Ἐπαρχικὸν (ἀργυροπράται, τραπεζίται, λωροτόμοι, μαλακατάριοι, βυρσοδέψαι, βεστιοπράται, πρανδιοπράται, μεταξοπράται, μεταξάριοι, καταρτάριοι, σηρικάριοι, ἐργολάβοι κλπ.) ἀποδεικνύει κάθε ἄλλο ἢ ὅτι αἱ διατάξεις αὗται ἀφεώρων τὴν ἄμεσον ἐπα-

(1) Βλ. Cod. I, 28 — IV, 59, 63 — XI, 8, 10, 16, 18 — Πανδ. XLVII, 22.

(2) Βλ. Cod. IV, 63 «Χρυσὸς μὴ ἐξαχθῆ βαρβάροις καὶ ἐὰν εὐρεθῆ διὰ πονηρίας ἀφαιρείσθω» βλ. Πανδ. I, 12 περὶ τιμῶν κλπ.

(3) Βλ. Cod. I, 28, ὅπου περὶ τοῦ τρόπου ἀναδείξεως τοῦ πριμικηρίου ἐκάστου «συστήματος», Cod. IV, 63, ὅπου περιορίζεται ἡ ἐλευθερία ἐμπορίας μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ὀρίζεται εἰς 563 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπόρων ἐξαγωγέων Κωνσταντινουπόλεως, μόνον δ' ἀδεία τοῦ Ἐπάρχου ἀνάδειξις νέων πρὸς ἀναπλήρωσιν ἐκλειπόντων, Cod. XI, 8, 10, 16, 18 — Πανδ. I, 12 — XLVII, 22, περὶ διαφόρων σωματείων, περιορισμοῦ ἀσκήσεως ἐπαγέλματος κλπ.

(4) «Μηδενὶ μηδαμῶς ἐξεῖναι ἐν οὐδεμιᾷ ὑποθέσει τόκου εἰληφέναι» (Πρόχειρον ΙΣΤ' ιδ').

(5) «Οὐκ ἐκτοκιεῖς τὸ ἀργύριόν σου τῷ ἀδελφῷ σου».

(6) L. Brentano «Byzantinische Volkswirtschaft» München 1917, Α. Ἀνδρεάδη «Βυζάντιον», τόμ. 9ος, σελ. 171.

(7) Heyd W. «Geschichte des Levantehandels in Mittelalter», Stuttgart 1876 — Παράρτημα καὶ Brentano, ἐνθ' ἄνωτ.

φήν παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως. Ἡ ἐν τῇ οἰκονομικῇ σφαίρα πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου κινεῖται ἐν πνεύματι αὐταρκειάς, διὰ τὸν φόβον ὑποπαραγωγῆς. Ὁ παρεμβατισμὸς τῆς σήμερον, κινούμενος πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ συναγωνισμοῦ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἔναντι τῶν ἄλλων ἐθνικῶν οἰκονομιῶν ἐν ταῖς διεθνεσὶ συναλλαγαῖς, εἶναι ἄσχετος, ἄλλου πνεύματος καὶ ἄλλης κατευθύνσεως⁽¹⁾. Αἰ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκείας καὶ τὴν δημοκρατίαν τῶν Αὐτοκρατόρων ἔναντι τοῦ πλήθους⁽²⁾ θάλπουσαι οἰκονομικαὶ διατάξεις τοῦ Βυζαντίου, περιορίζουσαι τὸ κέρδος τοῦ ἐπαγγελματίου, ὀρίζουσαι τιμάς, καταπολεμοῦσαι τὸν τόκον, ἀναγκαίαν συνέπειαν ἔχουν τὴν ἀναγκαστικὴν ρύθμισιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ζωῆς καὶ ἀντιμάχονται τὸ καπιταλιστικὸν—φύσει κερδοσκοπικὸν καὶ μὴ γνωρίζον ἔντιμον καὶ αἰσχροὺν κέρδος—πνεῦμα.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις καὶ ἐν Εὐρώπῃ πρὸ τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅπου εὐρίσκομεν τὴν ἀρχὴν τῆς διαμορφώσεως τοῦ καπιταλιστικοῦ πνεύματος. Οἱ 3—4 πρότεροι αἰῶνες, ἀφ' ἧς ἀναπτυσσομένων τῶν πόλεων⁽³⁾, ἀρχίζει ὁ εἰς καπιταλιστικὸν ἀναπτυχθεὶς βίος, ἔζησαν ὑπὸ παρόμοιον ρυθμίσεως τοῦ οἰκονομικοῦ κέρδους καὶ ἀπαγορεύσεως ἢ περιορισμοῦ τοῦ τόκου καθεστῶς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἐκκλησίας⁽⁴⁾. Εἶναι γνωσταὶ αἱ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπικρατήσασαι ἀρχαὶ περὶ ἐντίμου κέρδους καὶ *justum pretium* καὶ ἔναντιον τοῦ τόκου, τῆς *Summa* τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκϋϊνάτου⁽⁵⁾, ἀρχαὶ μόνον μετὰ τὸν 15ον αἰῶνα παραβιασθεῖσαι καὶ διὰ διαμαρτυρίας κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐγκαταλειφθεῖσαι, ἐξ οὗ, ἀφεθείσης ἐλευθέρας τῆς κερδοσκοπίας, τῆς τοκοληψίας, καὶ τοῦ ἀδεσμεύτου κέρδους, ἀνεπτύχθη ὁ νεώτερος καπιταλισμὸς⁽⁵⁾.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς θεωρεῖ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λέοντος ὡς ὀργανωτικὴν τοῦ συντεχνιακοῦ βίου καὶ ἀποδίδει ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς αὐτήν. Ἡ οἰκονομικοῖστορικὴ μελέτη πείθει περὶ τοῦ ἐναντίου. Βαθύτερα μελέτη ἱστορικὴ τοῦ θέματος θὰ ἀπεκάλυπτεν ἂν τὸ καθεστῶς τοῦτο τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ ἀρχίζει ἀπὸ τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων καὶ ὅπερ δὲν ἔμεινεν ἐνιαῖον, ἀλλὰ μετεβάλλετο συνεχῶς εἰς τὰς ἐσωτερικὰς του σχέσεις (παράβαλε τὰς συνεχεῖς μεταβολὰς τῶν περὶ τοκοληψίας ἀντιλήψεων), ἂν τὸ καθεστῶς τοῦτο εἰς τὴν συντεχνιακὴν ὀργάνωσιν εἶχε χαλαρωθῆ ἐπὶ ἐποχῆς τοῦ «Ἐπαρχικοῦ», ἂν ἡ συλλογὴ αὕτη εἶναι κωδικοποίησις τῶν ἰσχυόντων, ἀλλὰ μὴ πάντων ἐφαρμοζομένων, ἂν τέλος πρόκειται ἐντεῦθεν περὶ Αὐτοκρατορικῆς διατάξεως (ἦτις τίνα λόγον εἶχεν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπρόκειτο, τὸ παράπαν, περὶ εἰσαγωγῆς νέου δικαίου;) ἢ

(1) Βλ. τὸ πρόσφατον ἀξιόλογον ἔργον τοῦ καθηγητοῦ H. P e c k «Economic thought and its institutional background», London 1935.

(2) Περὶ τῶν ἐορτῶν, δόσεων, πολιτικῶν ἄρτων κλπ. ἔναντι τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως βλ. καὶ A. Ἀ ν δ ε ἄ δ η «Ἱστορία Ἑλλην. Δημοσ. Οἰκονομ.» Ἔκδ. 1918 σελ. 602 κ. ἔ.

(3) H. S e e «Les origines du capitalisme» Paris 1926.

(4) Prof. A l f. v. M a r t i n «Kultursoziologie des Mittelalten» ἐν «Handwörterbuch der Soziologie, Stuttgart 1931 τόμ. Γ' σελ. 370 κ. ἔ.

(5) W. S o m b a r t «Der moderne Kapitalismus» τόμ. Β' σελ. 36 κ.ἔ., H. P e c k, ἐνθ' ἄνωτ. Κεφ. III The canonist doctrine καὶ IV Mercantilism σελ. 26,31, καὶ R. G o n n e r d «Histoire des doctrines économiques» Paris 1924 τόμ. Β' σελ. 48 κ.ἔ.

(5) Βλ. S o m b a r t ἐνθ. ἄνωτ., M a x W e b e r «Die protestantische Ethik und der geist des Kapitalismus» Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Band 21, 1905.

περι άπλής οίουδήποτε συλλογής, θέμα όπερ δέν δύναται νά κριθή άσφαλώς έκ τής έπιγραφής του χειρογράφου τής Κωνσταντινουπόλεως.

Όπωςδήποτε, ως πρώτη προσέγγιςις του θέματος, είναι άξιόλογος και ή έργασία του νεαρού συναδέλφου άξιέπαινος. Νέα μελέτη του θέματος, με βάσιν τήν οίκονομικοϊστορικήν έρευναν, θα ήδύνατο νά φέρη εις φώς έργον περισπούδαστον. Ό συγγραφεύς παρέχει τά έχέγγυα μιās τοιαύτης έλπίδος.

Α. Δ. Σίδερικ

1) ΤΟΥΡΝΑΚΗ (Κ. Ε.) Τò πρόβλημα τής Γεωργικής Παραγωγής. Ή λύσις του δια τής όργανώσεως τής λαϊκής άγροτικής εκπαιδεύσεως. Άθηναι, 1935.

2) ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑ (Ι. Π.): Ή Ήνιαία Ήργάνωσις τής Ήμπελουργικής μας Οίκονομίας. Άθηναι, 1935.

I.— Ή κατά σειράν πρώτη τών άνωτέρω έργασιών άποτελει άναδημοσίευσιν, εις τεύχος έξ 21 περίπου σελίδων, τριών άρθρων δημοσιευθέντων κατά τò παρελθόν έτος εις τόν καθημερινόν τύπον. Ό σ., άντιτιθέμενος εις τò έν τή Γεωργία μας έφαρμοζόμενον έκτατικόν σύστημα και τήν παραλλήλως άσκουμένην μονοκαλλιέργειαν, εισηγεΐται τήν κατάρτισιν ένός «όρθολογιστικού προγράμματος» δια τήν έντατικήν γεωργικήν εκμετάλλευσιν τής χώρας και τήν παραγωγήν προϊόντων μεγάλης οίκονομικής άποδόσεως. Πρός τουτο, όρμώμενος έκ τής έπωφελοϋς άναλόγου δράσεως του Ήγροτικού Ήργανοτροφείου Τατοίου, ό σ. συνιστά τήν όργάνωσιν τής λαϊκής γεωργικής εκπαιδεύσεως, δια τής προς τόν σκοπόν τουτον χρησιμοποίησεως τών ένθικων όρφανοτροφείων και οίκοτροφείων, έκ τών όποιων θα έξέρχωνται τοιουτοτρόπως οί άπαραίτητοι πεφωτισμένοι γεωργοί.

Ή πρότασις του κ. Τ. δέν στερεΐται ένδιαφέροντος και ύπό ώρισμένης προϋποθέσεως θα ήτο δυνατόν νά τύχη έφαρμογής, εις περιωρισμένην τουλάχιστον έκτασιν, άρκεί νά μη άπολήξη έν τή πράξει εις τήν δημιουργίαν κανενός νέου «αϋτονόμου όργανισμού». Δέν δυνάμεθα όμως ν' άποδεχθώμεν τόν άφορισμόν του σ. ότι του γεωργικού μας προβλήματος «οϋδεμία άλλη λύσις ύπάρχει», δοθέντος ότι και οϋδέν έπιχείρημα περι τής άνεκκλήτου άποτυχίας του έφαρμοζόμενου ήδη συστήματος γεωργικής εκπαιδεύσεως προσάγεται. Τò ότι ή γεωργική μας εκπαίδευσις δέν άπέδωσε μέχρι σήμερα όλα τά άναμενόμενα άποτελέσματα δέν σημαίνει ότι αϋτη είναι άνεπίδεκτος άναδιοργανώσεως και ένισχύσεως, πολϋ δέ όλιγώτερον όριστικώς καταδικασμένη εις άποτυχίαν.

* * *

II.— Ή έτέρα μελέτη, ή του κ. Ι. Κουτσοχέρα, άποτελει τήν εισήγησιν τήν όποιαν ό σ., ως Διοικητικός Σύμβουλος του Ήθνικου Συνδέσμου Ήμπελοκτημόνων, υπέβαλε και άνέπτυξε προς τò έν Άθηναις συνελθόν κατά τò παρελθόν έτος Δ' Πανελλήνιον Ήμπελουργικόν Συνέδριον. Τò Συνέδριον τουτο ήσυχολήθη, ως γνωστόν, με τήν έξεύρεσιν του καταλλη-

λοτέρου τρόπου πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς χρονίας οἰκονομικῆς κρίσεως, διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως τῶν οἴνοπαραγωγῶν εἰς ἐνιαῖον ὀργανισμόν, ὅστις νὰ ἀναλαμβάνη ἐφεξῆς τὴν ἐνιαίαν διαχείρισιν τοῦ προϊόντος τούτου τόσον ἐν τῷ Ἐσωτερικῷ ὅσον καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς καταναλώσεως τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Τὴν ἄποψιν ταύτην ὑποστηρίζει μετὰ θέρμης καὶ ἀξίων ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἐπιχειρημάτων, ἐπιμένων ἰδιαιτέρως ἐπὶ τῆς μορφῆς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ προσλάβῃ ὁ ἰδρυθησόμενος ὀργανισμὸς καὶ τῶν συντελεστῶν οἵτινες θὰ ἐπιδράσουν ἐπὶ τῆς ἐπιτυχίας του.

Ἄφου διαπιστώνει τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναπροσαρμογῆς καὶ ὀρθολογιστικῆς ὀργανώσεως τῆς ἀμπελουργικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, ὁ κ. Κ. ἀναλύει τὰς διατάξεις τοῦ σχετικοῦ Σχεδίου Νόμου, τοῦ ἐκπονηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἐθν. Συνδέσμου Ἀμπελοτημόνων, καὶ καθορίζει τοὺς σκοποὺς, εἰς οὓς θὰ ἀπέβλεπεν ὁ ἰδρυθησόμενος Ὄργανισμός, τοῦ ὁποίου κυρία ἀποστολὴ θὰ ἦτο «ἡ ἰσορρόπησις τῆς προσφορᾶς πρὸς τὴν ζήτησιν τῶν ἀμπελουργικῶν προϊόντων διὰ παρακρατήσεως ἢ ἐλευθέρως ἀγορᾶς τῶν πλεονασμάτων τῆς ἀμπελουργικῆς παραγωγῆς, ὡς καὶ ἡ διαχείρισις καὶ διάθεσις εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν ἢ καὶ τὸ Ἐσωτερικὸν τῶν περιερχομένων εἰς αὐτὸν (τὸν Ὄργανισμόν) ἀμπελουργικῶν προϊόντων καὶ ὑποπροϊόντων». Ὁ τοιοῦτος Ὄργανισμὸς θ' ἀποτελῆ «κεντρικὴν ὁμοσπονδιακὴν ὀργάνωσιν» τῶν ἰδρυθησομένων ἰδιοτύπων τοπικῶν ἀναγκαστικῶν συν/σμῶν καὶ τῶν ἐνώσεών των. Ὁ σ. ἐξετάζει ἀκολουθῶς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τῶν τοιούτων Σ/σμῶν καὶ Ἐνώσεων, τονίζων τοὺς λόγους οἵτινες ἐπιβάλλουν τὴν ἀπὸ τῆς αὐτῆς μορφῆς ἀντιμετώπισιν τοῦ οἴνικοῦ προβλήματος. Εἰς ἐνίσχυσιν δὲ τῶν ἀπόψεών του, ὁ κ. Κ. ἐκθέτει τὰ ἀνάλογα μέτρα τὰ ληφθέντα ἀπὸ ἄλλων οἴνοπαραγωγικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, ἀναπτύσσων τὰ τῆς ἀποστολῆς ἢ λειτουργίας παρεμφερῶν Ὄργανισμῶν ἰδρυθέντων εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Οὐγγαρίαν, Ἰταλίαν, Χιλήν, Ρωσσίαν, Τύνιδα καὶ Πορτογαλίαν, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς μίαν σύντομον ἀνασκόπησιν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως τῶν οἴνοπαραγωγῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ τονίσῃ τὰς ἀτελείας ἃς αὕτη παρουσιάζει σήμερον, λόγῳ τῶν ὁποίων καθίσταται ἀδύνατος πᾶσα ἀποτελεσματικὴ προστασία τοῦ ἐθνικοῦ μας τούτου προϊόντος.

Ἐπακολουθεῖ ἓνα δεύτερον κεφάλαιον, ἐν τῷ ὁποίῳ μελετᾶται ἡ μορφή τῆς ἐπιδιωκομένης Συνεταιριστικῆς Ὄργανώσεως τῆς ἀμπελουργικῆς οἰκονομίας, ἐκτίθενται τὰ τῆς δράσεως ἀναλόγων Συνεταιριστικῶν Ὄργανισμῶν, ὡς ὁ διὰ τοῦ Νόμου 5845 ἰδρυθεὶς τοιοῦτος ἐν Ἀττικοβοιωτίᾳ, καὶ ἐξηγοῦνται οἱ λόγοι, οἱ ἐπιβάλλοντες ὅπως ἡ τοιαύτη Ὄργάνωσις προσλάβῃ ἀναγκαστικὴν μορφήν. Εἰς τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια ὁ σ. ἐξετάζει τὸ ζήτημα τοῦ ἐὰν εἶναι ἐφικτὸς ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τῆς ρυθμίσεως τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καὶ τῆς τυποποιήσεως τῶν Ἑλληνικῶν οἴνων, ὅπερ λύει καταφατικῶς, καὶ καταλήγει τονίζων τὴν ἀνάγκην ὅπως τὸ Κράτος ἐνδιαφερθῇ διὰ τὸν ἀμπελουργικὸν κόσμον καὶ προστατεύσῃ αὐτόν. Ἡ ὅλη μελέτη συμπληροῦται μὲ τὴν ἐν τέλει παράθεσιν πλουσίων στατιστικῶν πινάκων περὶ τῆς καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς παραγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῶν οἴνων τόσον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς οἴνοπαραγωγούς χώρας τοῦ Κόσμου.

Ὁ ὑπογράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἔχει σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις ὡς

πρὸς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπὸ Ἑθν. Σύνδεσμον Ἀμπελοκτημόνων. Ἡ πείρα τοῦ Α.Σ.Ο., στηριχθέντος ἐπὶ ἀναλόγων βάσεων καὶ προϋποθέσεων, δὲν φαίνεται ν' ἀποτελῆ προηγούμενον ἄξιον μιμήσεως, λαμβανομένων ἰδίως ὑπ' ὄψιν τῆς διαφόρου φύσεως τῶν δύο προϊόντων καὶ τῆς διαφόρου θέσεως αὐτῶν καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ ἐν τῇ διεθνῇ καταναλωτικῇ ἀγορᾷ. Παρ' ὅλα ταῦτα συνιστῶμεν εὐχαρίστως τὴν μελέτην τοῦ κ. Κ., διότι καὶ ὁ τυχὸν μὴ συμφωνῶν μὲ τὴν ἐν αὐτῇ ὑποστηριζομένην ἄποψιν θὰ ἀναγνώσῃ ταύτην μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ ὠφελείας. Ὅχι μόνον ἀναπτύσσονται ἐν αὐτῇ μὲ σαφήνειαν καὶ μεθοδικότητα ὅλα αἱ βασικαὶ ἀπόψεις τοῦ προβλήματος τούτου καὶ ἐκτίθενται ὅλα τὰ ὑπὲρ τῆς ἐπιδιωκομένης ὀργανώσεως τῆς Οἰνοπαραγωγῆς ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ καὶ δίδεται μία περιεκτικὴ εἰκὼν ὅλης τῆς σχετικῆς κινήσεως εἰς τὰς ξένας χώρας, ἰδίως εἰς ἐκείνας αἵτινες συναγωνίζονται τοὺς ἑλληνικοὺς οἴνους. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀναγνώστης θὰ εὕρῃ εἰς τὴν ὠραίαν μελέτην τοῦ κ. Κ., ὅστις συνδυάζει τὴν θεωρητικὴν μὲ τὴν πρακτικὴν γνῶσιν τοῦ ζητήματος, ὅλα τὰ στοιχεῖα διὰ νὰ κατατοπισθῇ ἐπὶ τοῦ συζητουμένου ἐν αὐτῇ σοβαροῦ προβλήματος.

Μπάμπης Βασ. Ἀλιβιζᾶτος

ΦΩΚΑ (Ἄρ. Γ.): Συνεταιρισμοὶ καὶ Συνεταιριστικὴ Οἰκονομία. Ἀθῆναι, 1935.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Φωκᾶ ἐκ 200 περίπου σελίδων διαιρεῖται εἰς πέντε μέρη, εἰς ἃ προτάσσεται σύντομος εἰσαγωγή περὶ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἐγεννήθη τὸ συνεταιριστικὸν κίνημα καὶ τῶν σκοπῶν ποὺ ἐπιδιώκονται παρ' αὐτοῦ. Ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτον μέρος (σ. 11—26), ἀφιερωμένον εἰς μίαν βραχείαν ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, ἔνθα ἀφ' ἐνός (κεφ. Α') ἐκτίθεται ἡ δρᾶσις καὶ τὸ ἔργον τῶν προδρόμων τῆς συνεταιριστικῆς ιδέας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐξετάζονται τὰ διάφορα συνεταιριστικὰ συστήματα, ὡς ταῦτα διεμορφώθησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς τὰς τρεῖς, τὰς σπουδαιότερας ἀπὸ συνεταιριστικῆς ἀπόψεως, χώρας: τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, καὶ τὴν Γερμανίαν. Εἰς τὸ Β' μέρος (σ. 27—36) ἐπιχειρεῖται ἀφ' ἐνός νὰ δοθῇ ὁ ὀρισμὸς τῶν συνεταιρισμῶν, παρατιθεμένων τῶν ὀρισμῶν ξένων τινῶν συγγραφέων καὶ τῶν σχετικῶν ἄρθρων τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἀλλοδαπῶν τινῶν νομοθεσιῶν, τοῦ σ. καταλήγοντος εἰς τὴν διατύπωσιν ὀρισμοῦ ἀποτελοῦντος παραλλαγὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Καλλιτσουνάκη διδομένου τοιοῦτου, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ γίνῃ ἡ κατάταξις τῶν συνεταιρισμῶν. Μετὰ σύντομον ἔκθεσιν τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος ἀντιλήψεων τῶν Paudrillart, Oppenheimer, Kauffmann, B. Lavergne καὶ Nast, ὁ κ. Φ. ἀποδέχεται τὴν ὑπὸ τοῦ Ed. Jacob (βλ. Volkswirtschaftliche Theorie der Genossenschaften) προτεινομένην διάκρισιν, καθ' ἣν ὡς κριτήριον λαμβάνεται ὁ παραγωγικὸς ἢ καταναλωτικὸς σκοπὸς εἰς ὃν ἀποβλέπει ὁ συνεταιρισμὸς, μολονότι τὸ ὄνομα τοῦ Jacob οὔτε κἂν ἀναφέρεται τόσον ἐν τῷ κειμένῳ, ὅσον καὶ ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ κριτηρίου τούτου, ὁ σ. κατατάσει τοὺς συνεταιρισμοὺς εἰς δύο κατηγορίας: 1) εἰς τοὺς σκοποῦντας τὴν προαγωγὴν τοῦ

συμφέροντος τῶν μελῶν ὡς παραγωγῶν καὶ 2) εἰς τοὺς σκοποῦντας τὴν προαγωγὴν τοῦ συμφέροντος τῶν μελῶν ὡς καταναλωτῶν.

Συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν ταύτην, ὁ κ. Φ. μελετᾷ εἰς τὰ ἐπόμενα μέρη τοῦ βιβλίου του τὰ διάφορα εἶδη τῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς τὸ τρίτον μέρος (σ. 37-122) ἐξετάζονται οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς πρώτης κατηγορίας, εἰς τοὺς ὁποίους περιλαμβάνονται οἱ ἐργατικοί, πιστωτικοί, προμηθευτικοί, πωλήσεως, μεταποιήσεως καὶ βιομηχανικῆς ἐκμεταλεύσεως πρώτων ὑλῶν ἢ γεωργικῶν προϊόντων. Εἰδικώτερον εἰς τὸ κεφ. Α' (σ. 37-55) ἐκτίθενται τὰ διάφορα εἶδη ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν [παραγωγῆς καὶ καλ. λιεργείας ἐν τῇ γεωργίᾳ (Ἰταλία), συνεταιρισμοὶ ἐργασίας (Sociétés à participation ouvrière καὶ Commandite de travail) ἐν Γαλλίᾳ, guildes ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ κτλ.]. Τὸ κεφάλαιον Β' (σ. 55-77) ἀφιερῶται εἰς τοὺς πιστωτικούς συνεταιρισμούς (ἀστικούς, Raiffeisen, ἀγροτικῆς πίστεως ἐν Γαλλίᾳ, Lazzatti ἐν Ἰταλίᾳ καὶ credit unions ἐν Ἡνωμ. Πολιτείαις). Εἰς τὸ κεφ. Γ' (σ. 77-118) ἐξετάζονται τὰ ὑπόλοιπα εἶδη γεωργικῶν συνεταιρισμῶν (γεωργ. συνδικᾶτα, προμηθευτικοὶ συνεταιρισμοί, πωλήσεως παραγωγῆς, οἰνοποιητικοὶ κλπ.), τοῦ σ. εὐρίσκοντος ἐν τέλει τὴν εὐκαιρίαν (σ. 114-118) ὅπως ἐκφέρῃ γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὸ Κράτος δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς συνεταιρισμούς, ἵνα οὗτοι ὑπερπηθῶσιν τὰ ἐκ τῆς ἐλλείψεως κεφαλαίων, συντονισμοῦ ἐνεργειῶν τοῦ καταλλήλου διοικητικοῦ προσωπικοῦ παρούσιαζόμενα ἔμπόδια. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Φ. συμπληροῦται διὰ βραχυτάτης ἀνασκοπήσεως (σ. 118-122) τῶν ἐν Ἑλλάδι συνεταιρισμῶν.

Εἰς τὸ τέταρτον μέρος (σ. 122—170) ὁ κ. Φ. μελετᾷ τοὺς συνεταιρισμούς τοὺς ἀποβλέποντας εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν συμφερόντων τῶν μελῶν τῶν ὡς καταναλωτῶν. Ὁ σ., ἀφοῦ ἐξετάσῃ συντόμως τοὺς σκοπούς, τοὺς ἐπιδιωκομένους ὑπὸ τῶν συν/σμῶν τῶν καταναλωτῶν, καὶ τὰς συνθήκας, ὑφ' ὧν ἂς ἰδρῦθῃ τὸ πρῶτον ὁ Συνεταιρισμὸς τῆς Ροχδάλης, ἐκθέτει τὰς βασικὰς ἀρχάς, αἵτινες διεῖπον τὴν δρᾶσιν τοῦ τοιοῦτου συνεταιρισμοῦ καὶ ὅπετέλεσαν βραδύτερον τὰς κατευθυντηρίου γραμμὰς ὅλης τῆς σχετικῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως. Εἰς ἰδιαιτέρον κεφάλαιον (σ. 135—149) ἀναλύονται συντόμως αἱ οἰκονομικαὶ βάσεις, ἐφ' ὧν στηρίζονται οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, ἢ σύνθεσις καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν οὗτοι λειτουργοῦν, ἢ φύσις τῶν δημιουργουμένων οὕτω συνεταιριστικῶν ἐπιχειρήσεων, ἢ κατ' αὐτῶν ἀντίδρασις τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορίου, ἢ ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν ἐξέλιξις τῶν μεγάλων καταστημάτων «λιανικοῦ ἐμπορίου» καὶ αἱ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως κινδύνων ἐφαρμοσθεῖσαι ἐν τῇ διαχειρίσει καὶ ἐμποροοικονομικῇ διοικήσει τῶν συνεταιρισμῶν μεταρρυθμίσεις. Ἀκολουθεῖ τὸ Δ' κεφάλαιον (σ. 149—182), ὅπερ ἀφιερῶται εἰς τὰς ἐνώσεις καὶ ὁμοσπονδίας συνεταιρισμῶν, τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως καὶ λειτουργίας αὐτῶν καὶ τὰς πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν οὕτω προκυψασῶν νέων οἰκονομικῶν ἀναγκῶν τῶν συνεταιρισμῶν δημιουργηθείσας συνεταιριστικὰς Τραπεζὰς. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη κατ' ἀπομίμησιν τῶν μεγάλων κεφαλαιοκρατικῶν ἐπιχειρήσεων ἐξέλιξις τῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως ἔχει ὠρισμένα ὄρια, προερχόμενα εἴτε ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῶν συνεταιρισμῶν νὰ συγκεντρώσωσι τὰ ἀπαιτούμενα τεράστια κεφάλαια καὶ νὰ προσελκύσωσιν ὠρισμένας κατηγορίας καταναλωτῶν, εἴτε ἐξ ὀργανικῶν καθαρῶς λόγων

ἐγκειμένων εἰς τὴν φύσιν καὶ τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως καὶ οἰκονομικῆς διοικήσεως αὐτῶν. Τὰ κυριώτερα δὲ τοιαῦτα κωλύματα πρὸς ἀπεριοριστον ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν ἐκθέτει ὁ σ. εἰς τὸ Ε' κεφάλαιον (σ. 162—170).

Εἰς τὸ Πέμπτον (καὶ τελευταῖον) Μέρος τῆς μελέτης τοῦ ὁ κ. Φ. ἐξετάζει διαδοχικῶς, ἀφ' ἑνὸς ἕαν καὶ κατὰ πόσον εἶναι δυνατὴ ἢ ἐπὶ διεθνῶν βάσεων ὀργάνωσις τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, ἣτις θὰ ἐπέτρεπε τὴν καλυτέραν κατανομήν τῶν ἔργων παραγωγῆς, κατεργασίας καὶ ἐμπορίου τῶν προϊόντων μεταξὺ τῶν ἔθνων, τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν ἀλληλοσυμπλήρωσιν, ἐκθέτων τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας προσπάθειάς πρὸς σύστασιν Διεθνοῦς Συν/στικῆς Ἐνώσεως, Διεθνοῦς Κέντρου Ἐφοδιασμοῦ, καὶ Διεθνοῦς Συν/στικῆς Τραπεζῆς, ὡς καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν τοιούτων προσπαθειῶν καὶ τὰς πιθανότητας ἐπιτυχίας τῶν ἐκπονηθέντων σχεδίων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕαν καὶ μέχρι ποίου σημείου εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθοῦν ὀργανικώτεραι σχέσεις μεταξὺ συν/σμῶν παραγωγῆς καὶ καταναλωτῶν, πρὸς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον ἐξοστρακισμὸν τῶν μεταξὺ των παρεμβαινόντων διαμέσων, διὰ τῆς συστάσεως μικτῶν ὀργανισμῶν μεταξὺ τῶν τοιούτων συν/σμῶν, κατὰ τὸ σύστημα ἀναλόγων ὀργανισμῶν λειτουργούντων ἐν Ἀγγλίᾳ (Νέα Ζηλανδία), Γαλλίᾳ (Λωραίνη) καὶ ἀλλοχοῦ. Ἐν τέλει ἐξετάζεται συντόμως ἕαν ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι κατάλληλος μορφή διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιχειρήσεων δημοσίας ὠφελείας ἢ ἀνάγκης, ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Κράτους ἢ προσώπου Δημοσίου Δικαίου, γεγονὸς ὃπερ θὰ ὠδήγει εἰς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς Δημοσίας Συν/στικῆς Δικονομίας, καὶ ἀναφέρονται ὠρισμένα παραδείγματα τοιούτων ἐπιχειρήσεων, αἵτινες λειτουργοῦσιν ἀπὸ ἐτῶν εἰς διάφορα Εὐρωπαϊκὰ Κράτη (Ἰταλίαν, Γερμανία, Βέλγιον κλπ.).

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Φ. ἀποδεικνύει ὅτι ὁ σ. κατέχει εὐρείας ἐπὶ τοῦ θέματος γνώσεις καὶ παρηκολούθησε μετὰ προσοχῆς τὴν διεθνῆ ἐξέλιξιν τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως. Οὕτως ἡ ἐργασία τοῦ ἐμφανίζεται ἐπαρκῶς συγχρονισμένη καὶ πλουτισμένη μὲ τὰ διδάγματα τῆς μεταπολεμικῆς συνεταιριστικῆς πείρας, δίδουσα μίαν σαφῆ εἰκόνα τῶν μεγάλων προσπαθειῶν, αἵτινες καταβάλλονται ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας ὅπως προσαρμόσουν τὸ συνεταιριστικὸν κίνημα πρὸς τὰς συγχρόνους οἰκονομικοκοινωνικὰς ἀνάγκας καὶ συνθήκας. Βεβαίως θὰ ἠδύνατό τις νὰ διατυπώσῃ ἀρκετὰς ἐπιφυλάξεις καὶ ἀπὸ καθαρῶς μεθοδολογικῆς ἀπόψεως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως γενικωτέρων ἐλλείψεων, πού χαρακτηρίζουν τὴν κρινομένην ἐργασίαν. Ἡ παρὰ τοῦ σ. γενομένη ἀποδεκτὴ κατὰταξις τῶν συνεταιρισμῶν—ἂν καί, ὡς ἐλέχθη, δὲν γίνεται τὸ πρῶτον χρήσις αὐτῆς—δὲν γνωρίζομεν ἕαν τυγχάνῃ ἢ περισσότερον ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς πλευρᾶς ἐνδεδειγμένη, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι, λόγῳ τῆς ὀμαδικῆς συγκατατάξεως εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὄλων τῶν ὀπωσδήποτε, ἔστω καὶ ἐμμέσως, ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὴν παραγωγὴν ἢ τὴν κατανάλωσιν συνεταιρισμῶν, δὲν συντελεῖ εἰς τὴν εὐκολωτέραν κατανόησιν τῶν ζητημάτων, ἀλλὰ τούναντίον εἰς τὴν συσκότισιν πολλὰκις αὐτῶν, ὡς ἐκ τοῦ ὅτι ὀδηγεῖ συνήθως εἰς τὴν κατὰ παράταξιν, οὕτως εἰπεῖν, συνεξέτασιν τῶν μᾶλλον ἀνομοιογενῶν κατὰ τῶν ἐσωτέρων των φύσιν τύπων συνεταιρισμῶν. Ἀπόδειξις τούτου αὐτὴ ἡ κρινομένη ἐργασία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ σ., κατ' αὐστηρὰν λογικὴν ἀναγ-

καιότητα και συνεπώς πρὸς τὴν παρ' αὐτῶν τεθεῖσαν βάσιν, ἐξετάζει εἰς τὸ Γ' μέρος αὐτῆς, τὸ ἀφιερωμένον εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς παραγωγῆς, ὅλα ἐν γένει τὰ εἶδη συνεταιρισμῶν, πλὴν τῶν καθαρῶς καταναλωτικῶν. Ἡ σύγχυσις δὲ ἐν προκειμένῳ εἶναι τόσο ἐυκολωτέρα, ὅσον ἀφ' ἐνὸς σπανίως ἕκαστον εἶδος συνεταιρισμῶν ἐμφανίζεται ἐν τῇ πράξει ἀμιγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ ὅροι «παραγωγή» καὶ «κατανάλωσις» δὲν ὀνταποκρίνονται πάντοτε εἰς τὴν κυρίαν οἰκονομικὴν ἀποστολὴν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐπὶ πλεον δὲ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ὁ κ. Φ. δὲν ἀκολουθεῖ καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Jacob προταθείσας ὑποδιαιρέσεις τῶν συνεταιρισμῶν παραγωγῆς, πρᾶγμα ὅπερ θὰ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐξάρη καὶ καταστήσῃ ἐκδήλους τὰς βασικὰς διαφορὰς αἵτινες χωρίζουν τὰ διάφορα εἶδη τῶν συνεξεταζομένων συνεταιρισμῶν.

Ὅπως δὴποτε, αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις, ἀπορρέουσιν ἐκ διαφορᾶς θεωρητικῶν ἀντιλήψεων, δὲν γράφονται διὰ νὰ καταλογισθοῦν εἰς τὸ παθητικὸν τῆς κρινομένης ἐργασίας. Ὅτι, ὅμως ἀντιθέτως θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀποδοθῆ ἐπὶ τοῦ σ. εἶναι ὅτι ἠγνόησε, θὰ ἤμποροῦσε νὰ λεχθῆ συστηματικῶς, τὴν ἑλληνικὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς μελέτης διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν σημαντικῶς μειώνει καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἐργασίας ἐν πολλοῖς ἐξαφανίζει, ἐφ' ὅσον διὰ τὴν ξένην συνεταιριστικὴν κίνησιν ἔχουν τόσα πολλὰ γραφῆ εἰς ὅλας τὰς γλώσσας. Ἐὰν ἐξαιρέσῃ τὰς ἐλαχίστας σποραδικὰς καὶ ἀναξίας λόγου πληροφορίας, συναντωμένας κάποτε εἰς τὸ κείμενον, ὁ σ. ἀφιέρωσεν εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς Συνεταιρισμοὺς τέσσαρας μόνον σελίδας ἐκ τῶν διακοσίων τοῦ βιβλίου τού. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὅτι εἰς τὴν βιβλιογραφίαν, ὅπου ἀφθόνως παρατίθενται Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι συγγραφεῖς, δύο μόνον ἑλληνικὰ ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν δημοσιεύματα ἀναφέρονται, ἓνα δὲ τρίτον τοιοῦτον, ἀλλὰ γενικωτέρου χαρακτῆρος, μνημονεύεται ἐν τῷ κειμένῳ. Δὲν γνωρίζομεν βεβαίως τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι ὑπηγόρευσαν εἰς τὸν κ. Φ. τὴν τοιαύτην «ἀποχὴν» ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως. Πάντως πρόκειται περὶ παραλείψεως αἰσθητῆς καὶ σοβαρᾶς, προκειμένου περὶ ἑλληνικοῦ βιβλίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντιθέτως ἄφθονοι δίδονται πληροφορίαι περὶ τῶν ξένων χωρῶν. Ἐὰν ὁ σ. ἐμελέτα τὴν ἑλληνικὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν μὲ τὸ ἴδιον ἐνδιαφέρον πού ἐπέδειξεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ του διὰ τὴν ἀλλοδαπὴν, θὰ εὔρισκεν ἀσφαλῶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ γράψῃ πολλὰ καὶ χρήσιμα. Διότι, παρὰ τὰ σποραδικὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δημοσιεύματα ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν συνεταιρισμῶν, τὸ ἔδαφος παραμένει οὐσιαστικῶς καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον παρθένον καὶ τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἀναμένει τὴν ἐργασίαν εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μελετηθῆ κατὰ τρόπον συστηματικόν, μεθοδικόν, καὶ πλήρη τὸ Ἑλληνικὸν Συνεταιριστικὸν κίνημα - καὶ αἱ ἀνάγκαι του - ἀπὸ τὴν πολλαπλὴν οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν, καὶ νομοθετικὴν πλευράν, πού παρουσιάζει.

Θὰ ἠύχομεθα προσέτι νὰ εἶχε δοθῆ περισσοτέρα προσοχὴ καὶ ἕκτασις εἰς τὰ δύο πρῶτα μέρη τοῦ βιβλίου, τὰ ὁποῖα, παρὰ τὸ θεωρητικὸν τοῦ ἐνδιαφέρον, παρουσιάζονται ἐν αὐτῷ κάπως ἀτροφικά. Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ σ. γενομένην ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας π. χ. οὐδὲ λέξις ἀφιερώνεται εἰς τὸ κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀναπτυχθέν γαλλικὸν συνεταιριστικὸν κίνημα, ὅπερ κατέ-

ληξεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς λεγομένης Ecole Nimee, ἣτις τόσῃν ἐπίδρασιν ἔσχεν ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ διεθνὲς συνεταιριστικὸν κίνημα, καὶ ἣτις ἐπὶ πλέον συνετέλεσεν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸ νὰ βασιθεῖ ἡ συνεταιριστικῆς κίνησις ἐπὶ νέας ὅλως θεωρητικῆς καὶ ἰδεολογικῆς βάσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀποκτήσῃ αὕτη τὴν πλήρη αὐτονομίαν της, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεώς της ἐξ ἴσου ἀπὸ τὸν συνταίλεστικὸν συνεταιριστικὸν τύπον καὶ τὸν ἀτομικιστικὸν τοιοῦτον, οἵτινες διεξεδίκου νὰ ἀφομοιώσουν τὸ συνεταιριστικὸν κίνημα. Ἡ παράλειψις δὲ αὕτη δὲν ἐπανορθοῦται οὐδὲ εἰς τὸ Δ' μέρος, τὸ ἀφιερωμένον εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, ὅπου ὁ σ. περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σχετικῶν μὲ τὸν Συν/σμὸν τῆς Ροχδάλης, χωρὶς νὰ ἐπεκτείνηται καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων στηριχθεῖσαν Γαλλικὴν κίνησιν τῆς Σχολῆς τῆς Nimes. Δέον δὲ γενικώτερον νὰ προστεθῇ ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ δὲν προσδιορίζεται ἐπαρκῶς οὔτε ὁ ἐσῶτερος οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς χαρακτήρ τῶν συναιτερισμῶν, οὔτε αἱ βασικαὶ ἀρχαί, αἱ διέπουσαι τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν. Ἐπίσης εἰς τὸ Β' μέρος τὰ ζητήματα τὰ σχετιζόμενα μὲ τὸν ὀρισμὸν καὶ τὴν κατάταξιν τῶν συνεταιρισμῶν δὲν ἐξετάζονται ἢ κατ' ἐπιπολὴν καὶ τρόπον τινα παρεμπιπτόντως, χωρὶς νὰ ἐπιζητῆται ἡ διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν ἐν τῇ διεθνῇ νομοθεσίᾳ καὶ τῇ συνεταιριστικῇ πρακτικῇ δοθειςῶν λύσεων ἐξακρίβωσις τῆς πρακτικῆς χρησιμότητος τῶν ἐκφερομένων θεωρητικῶν γνωμῶν. Γενικῶς δὲ ἡ κρινομένη ἐργασία ἐμφανίζεται γραφεῖσα ἐν πολλοῖς μετὰ βίας, ἣτις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν σ., παρὰ τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα ποὺ τὸν διακρίνει, νὰ καταβάλλῃ τὴν δέουσαν προσπάθειαν πρὸς ὁμοιόμορφον ἐπεξεργασίαν ὅλων τῶν τμημάτων τοῦ βιβλίου του.

Παρὰ τὰς ἐλλείψεις ταύτας, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Φ. δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην, ἀλλ' οὔτε καὶ προσόντων. Γραμμένον κατὰ τρόπον εὐληπτον καὶ χωρὶς ἰδεολογικὰς ἢ θεωρητικὰς προκαταλήψεις, προδίδον ἐκ μέρους τοῦ σ. ἐρευνητικὸν πνεῦμα καὶ περιέχον, ὡς ἐλέχθη, ἐπαρκεῖς γενικὰς πληροφορίας ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Φ. θὰ εἶναι χρήσιμον εἰς πάντα, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ λάβῃ μίαν συνολικὴν ἰδέαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Μπάμπης Βασ. Ἀλιβιζᾶτος

ANDRÉ PHILIP : *La Crise et l' Economie dirigée*. Paris, Editions de Cluny 1935

Ἐνῶ ἡ ἀνθρωπότης κύπτει ἀκόμη ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ὀδυνηρῶν συνεπειῶν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, ἡ ἐξέλιξις αὐτῆς ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελῇ τὸ κυριώτερον θέμα ἐρεύνης ὅλων ἐκείνων οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων ποὺ θέτει ἡ Θεωρητικὴ ἢ Ἐφηρμοσμένη Οἰκονομία.

Εἰς τὴν ὑπάρχουσαν, ἤδη πρὸ τοῦ 1929, ὀγκώδη βιβλιογραφίαν περὶ κρίσεων νέαι προστίθεται ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι εἴτε ἀπλῶς διὰ νὰ ἐνισχύσουν καὶ ἀποδείξουν τὴν ὀρθότητα παλαιότερων θεωρητικῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἀντιλήψεων, εἴτε διὰ νὰ ἐπιφέρουν ὀρισμένας εἰς αὐτὰς τρο-

ποποιήσεις, είτε τέλος διὰ νὰ παρουσιάσουν νέας ἐρμηνείας τοῦ πολυμόρφου καὶ πολυσχιδοῦς φαινομένου τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων.

Ὁ κ. Philip, καθηγητῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λυών, εἶναι εἰς τῶν ἀξιολογωτέρων νέων ἐπιστημόνων τῆς Γαλλίας. Ἡ παραμονὴ τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τινὰ ἔτη εἰς τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας τοῦ ἐπέτρεψεν ἄλλοτε τὴν σύνταξιν μιᾶς σοβαρᾶς μονογραφίας ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐργατικοῦ προβλήματος τῆς χώρας ταύτης (*Le Problème ouvrier aux Etats Unis. Paris. Alcan. 1927*).

Ἡ ἐργασία του ἐκείνη, δημοσιευθεῖσα δύο μόλις ἔτη πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, ἐπροξένησε τότε ἀληθῆ αἰσθησιν καὶ ἐπροκάλεσε ζωηροτάτας συζητήσεις, διότι ἐνεφάνιζε μερικὰς ἐπιληψίμους πλευρᾶς τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι μέχρι τοῦ 1929 τὸ ὅλον οἰκονομικὸν σύστημα τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγῆς ὅσον καὶ κατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ τῆς εἰσοδήματος, ἀνεφέρετο ὡς ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ παράδειγμα πρὸς μίμησιν διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ὁ τίτλος μόνον τοῦ νέου βιβλίου τοῦ κ. Ph. εἶναι ἀρκετὰ ἐνδεικτικὸς τῆς κεντρικῆς ιδέας ἢ ὁποία ἐκίνησε τὸν συγγραφέα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματός του. Ἡ διερεύνησις τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως εἰς τὰς ποικίλας αὐτῆς ἐκδηλώσεις τῶν αἰτίων καὶ συνεπειῶν αὐτῆς ἀπετέλεσεν τὴν κυρίαν τοῦ συγγραφέως προσπάθειαν. Ἡ δὲ ἔννοια καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Διευθυνομένης Οἰκονομίας προτείνεται ἀκριβῶς ὡς μία διέξοδος ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ χάους, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν ἀνθρωπότητα ἢ παγκόσμιος κρίσις καὶ ὡς μία μέθοδος οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἱκανῆς νὰ προλάβῃ νέας ἐν τῷ μέλλοντι κρίσεις τῆς Διεθνούς Οἰκονομίας.

Εἰς τὸ τμήμα τοῦ βιβλίου του τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὸ ἱστορικὸν τῆς κρίσεως (κεφ. I, σελ. 1—14) ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται, κατὰ χρονολογικὴν διαδοχὴν τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων καὶ εἰς εἰδικοὺς ὑποτίτλους, περὶ τῆς διαταραχῆς τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν ἐποχὴν, τῆς ἀμερικανικῆς κρίσεως, τῶν δυσχερειῶν ἐν τῇ Κεντρικῇ Εὐρώπῃ, τῆς ὑποτιμήσεως τῆς χρυσοῦς ἀξίας τῆς ἀγγλικῆς λίρας, τῆς τραπεζιτικῆς κρίσεως ἐν Ἀμερικῇ καὶ, τέλος, τῆς ἐπεκτάσεως τῆς κρίσεως καὶ ἐν Γαλλίᾳ.

Μέσα εἰς τὸν γενικὸν αὐτὸν πίνακα τῆς ἐκτυλισσομένης οἰκονομικῆς κρίσεως τονίζεται ἰδιαιτέρως ἡ σημασία τοῦ φαινομένου τῆς παγκοσμίου γεωργικῆς ὑπερπαραγωγῆς—ιδίως τῶν σιτηρῶν—κατὰ τὰ τελευταία πρὸ τοῦ 1929 ἔτη, συνεπεία εἴτε τῆς διευρύνσεως τῶν καλλιεργησίμων ἐν τῷ κόσμῳ ἐκτάσεων, εἴτε τῆς τελειοποιήσεως τῶν μηχανικῶν μεθόδων καλλιεργείας καὶ ἐνταντικωτέρας ἀποδόσεως τῆς γῆς. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ αὔξεις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος συνετελέσθη κατ' ἀναλογίαν πολὺ μικροτέραν τῆς αὔξεσεως τῆς παραγωγῆς τῆς γῆς, ἡ ῥαγδαία πτώσις τῶν γεωργικῶν τιμῶν ἐνεφανίζετο ὡς ἄμεσον καὶ ἀναπόφευκτον ἐπακολούθημα, προκειμένου ἰδίᾳ περὶ τοιαύτης κατηγορίας προϊόντων, τῶν ὁποίων ἡ ζήτησις στερεῖται οἰασδῆποτε ἐλαστικότητος. Μία ἐπίσης, ἐνδιαφέρουσα ἄποψις τῆς παγκοσμίου γεωργικῆς ὑπερπαραγωγῆς—τὴν ὁποίαν παρεμπιπτόντως ἀναφέρομεν—ὁδηγεῖ εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ πολὺκροτος περὶ πληθυσμοῦ θεωρία τοῦ Μάλθου ἀποδεικνύεται διὰ μίαν ἀκόμη

φοράν ακριβής από την σημερινήν εξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ἡ ὁποία ἐπέ-
 τρεψεν εἰς οἰκονομολόγους, ὅπως ὁ γερμανὸς Bonn, καὶ ἱστορικούς, ὅπως
 ὁ γάλλος Hauser, νὰ ὁμιλοῦν περὶ ἐφαρμογῆς ἀπὸ τὴν ἀνάποδῃ (à rebours)
 τοῦ Νόμου τοῦ Μάλθου. (Henri Hauser : La Paix Economique. Paris. Ar-
 mand Colin. 1935. σ. 17).

Ἡ αἰσθητὴ πτώσις τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἔθετε τὴν
 Ἀμερικανικὴν ἰδίως Οἰκονομίαν πρὸ τοῦ δυσχεροῦς προβλήματος τῆς
 «ψαλλίδος» τῶν τιμῶν, τοῦ φαινομένου δηλαδὴ ἐκείνου κατὰ τὸ ὁποῖον εὐ-
 ρισκόμεθα πρὸ μιᾶς αὐξοῦσης ἀνισορροπίσεως πού παρετηρήθη μεταξὺ
 τῶν γεωργικῶν, ἀφ' ἑνός, τιμῶν αἱ ὁποῖαι ἔπιπτον καὶ τῶν βιομηχανικῶν,
 ἀφ' ἑτέρου τοιούτων αἵτινες ὑψοῦντο.

Ἡ ἀτυχὴς ἔμπνευσις τὴν ὁποίαν εἶχον αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι ὅπως ἐ-
 πιδιώξουν τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ διευ-
 θυνομένου νομίσματος, ἀποσκοπούσης τὴν σταθεροποίησιν τοῦ γενικοῦ
 ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἐπεδείνωσε τὴν ὑφισταμένην ἀνισορροπίαν καὶ κατέ-
 στησε, τόσον ἀπὸ ἐθνικῆς ὅσον καὶ διεθνοῦς ἀπόψεως, ὀξυτέραν τὴν κρί-
 σιν καὶ πλέον ὀδυνηρὰς τὰς συνεπείας τῆς μετέπειτα ἐπιβαλλομένης ἐκ-
 καθαρίσεως τῆς καταστάσεως.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ σταθεροποίησις τοῦ γενικοῦ δείκτου τῶν τιμῶν
 εἰς περίοδον πτώσεων τῶν γεωργικῶν τιμῶν σημαίνει εἰς τὴν πραγματι-
 κότητά ὑψωσιν τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν. Διότι ὅσον περισσό-
 τερον ἔπιπτον αἱ τιμαὶ τοῦ σίτου, βάμβακος, καὶ λοιπῶν γεωργικῶν εἰδῶν
 τόσον ἐπεβάλλετο, χάριν τῆς διατηρήσεως τοῦ γενικοῦ δείκτου τῶν τιμῶν,
 ἡ ὑψωσις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, τῶν καταναλισκομένων εἰς Ἡνω-
 μένας Πολιτείας καὶ προστατευομένων διὰ τελωνειακῶν τειχῶν.

Ἐξ ἄλλου, σταθεροποίησις ἢ ὑψωσις τοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, δεδο-
 μένου ὅτι ἡ εξέλιξις τῶν τεχνικῶν προόδων ἐπραγματοποιεῖ αἰσθη-
 τὰς ἐλαττώσεις τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς ἐσήμαινεν οὐσιαστικῶν αὐ-
 ξησιν τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, ἅτινα, παρὰ τὴν ἀσκηθεῖσαν πολιτι-
 κὴν τῶν ὑψηλῶν ἐργατικῶν μισθῶν, παρέμενον πάντοτε σημαντικά. Ἡ ἀ-
 γοραστικὴ συνεπῶς δύναμις τῶν μαζῶν ἐμειοῦτο οὐσιωδῶς—τῶν μὲν
 ἀγροτικῶν ἔνεκα τῆς πτώσεως τῶν γεωργικῶν τιμῶν, τῶν δὲ ἐργατικῶν
 λόγῳ τῆς μὴ ἀναλόγου πρὸς τὰ κέρδη τῶν ἐπιχειρηματιῶν αὐξήσεως
 τῶν μισθῶν των καὶ τῆς συνεπείας τῆς «τεχνολογικῆς» ἀνεργίας ἐλαττώ-
 σεως τῶν ἀριθμῶν τῶν ἀπασχολημένων ἐργατῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ
 κέρδη τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τὰ μερίσματα τῶν μετόχων ηὐξάνοντο,
 κατὰ τε τὴν ἀπόλυτον καὶ τὴν σχετικὴν ἔννοιαν, χρησιμοποιούμενα
 κυρίως εἰς ἐπενδύσεις δι' ἐπέκτασιν ἢ ἱδρυσιν νέων ἐπιχειρήσεων.
 Ἡ κατάστασις ἀκριβῶς αὕτη περιέκλειεν κατὰ τὸν συγγραφέα, ἓνα τῶν
 γεννεσιουργῶν παραγόντων τῆς κρίσεως. Ἡ διαταραχὴ τῆς ἰσορροπίας
 μεταξὺ τῆς σταθερῶς αὐξανομένης ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῆς μάζης
 τῶν καταναλωτῶν ἐφαίνετο ἐπικειμένη. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς μεθόδου
 τῶν ἐπὶ πιστώσει πωλήσεων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς καταναλώσεως ἐπεβρά-
 δυνεν ἀπλῶς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ὑφισταμένης διαρρήξεως τῆς ἰσορροπίας.

Ἡ πιστωτικὴ, ἀφ' ἑτέρου, πολιτικὴ τοῦ συστήματος τῶν Federal Re-
 serv Banks πρὸς διατήρησιν τῆς σταθερότητος τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν
 τιμῶν ἐπεδείνωσε τὴν τοιαύτην ἀνισορροπίαν, διότι αἱ πληθωρικῶς πα-
 ραχωρούμεναι πιστώσεις, ἰδιαιτέρως κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τῆς

περιόδου οικονομικής αντιθέσεως, δὲν κατέληγον εἰς ἐνίσχυσιν τῆς ζητήσεως, ἀλλὰ κατηθύνοντο πρὸς τὴν κερδοσκοπίαν. Οὕτως ἐξηγοῦνται αἱ καταπληκτικαὶ διαστάσεις τοῦ κερδοσκοπικοῦ boom τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τοῦ 1929 καὶ ἡ αὐξουσα πρόοδος πρὸς ἐπένδυσιν κεφαλαίων, πολὺ ταχύτερα ἀπὸ τὴν ἀποταμίευσιν, χρηματοδοτουμένη, συνεπῶς, ἀπὸ τὴν πληθωρικὴν παραχώρησιν πιστώσεων. Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἄπειρον. Τὸ ἐλάχιστον ἐπεισόδιον, ποῦ θὰ ἐκλόγιζε τὴν γενικὴν αἰσιοδοξίαν ἠπείλει τὴν κατάρρευσιν ὁλοκλήρου τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἐπέλευσίς του δὲν ἐβράδυνε νὰ προκαλέσῃ τὴν παγκόσμιον κρίσιν.

Ὁ κ. Ph. προβαίνει ἀκολούθως (σ. 41—81) εἰς μίαν θεωρητικὴν κριτικὴν τῆς ἀντιλήψεως περὶ οικονομικῶν κρίσεων τῆς φιλελευθέρας Σχολῆς. Ἀναλύει τὰς δυσχερείας εἰς τὰς ὁποίας προσκόπτει ἡ λύσις τῆς φυσικῆς καὶ αὐτομάτου, ἄνευ οἰασδήποτε παρεμβάσεως τοῦ Κράτους, πραγματοποίησεως μιᾶς γενικῆς deflation ἐφ' ὄλων τῶν στοιχείων τῆς συγχρόνου οἰκονομίας (τιμῶν, εἰσοδημάτων ἐν γένει κλπ.), ποῦ συνιστᾷ ὡς μόνον φάρμακον ἐξόδου ἀπὸ τῆς κρίσεως ἡ φιλελευθέρα θεωρία. Ἐξηγεῖ τοὺς λόγους—κοινωνιολογικῆς μᾶλλον παρά καθαρῶς οἰκονομικῆς φύσεως—διὰ τοὺς ὁποίους φρονεῖ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν τῆς πλήρους ἐλευθερίας συναγωνισμοῦ, ἡ οἰκονομικὴ ἰσορροπία μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ὅπως καθορίζεται ἀπὸ τὸν μηχανισμόν τῶν τιμῶν, δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ maximum τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος.

Δύο ἐκπροσωπευτικοὶ «ντεφλασιονιστικοὶ» πειραματισμοὶ ἐπεχειρήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παρούσης κρίσεως: ὁ τοῦ ὑπουργείου Μπρύνιγκ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ὁ μέχρι σήμερον ἀκόμη συνεχιζόμενος ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ μελέτη ἀμφοτέρων καὶ ἰδίως τὰ ἀσήμαντα καὶ ἐντελῶς περιωρισμένα ἀποτελέσματα ποῦ ἀπέδωσαν, πείθουν τὸν συγγραφέα ὅτι ἡ ἐπιδίωξις μιᾶς τοιαύτης γενικῆς «ντεφλασιονιστικῆς» πολιτικῆς ἐφ' ὄλων τῶν τιμῶν καὶ εἰσοδημάτων ἀποβαίνει ἀδύνατος, λόγω τῶν οἰκονομικῶν καταστροφῶν καὶ κοινωνικῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους συνεπάγεται.

Προκειμένου ν' ἀποφανθῇ ἐπὶ τοῦ βασικοῦ ζητήματος ἂν ἡ γενικὴ πτώσις τῶν τιμῶν καὶ ἡ ἐντεῦθεν προκαλούμενα ἀνατροπαὶ εἶναι ἀπόρροια νομισματικοῦ ἀντιπληθωρισμοῦ, ὁ κ. Ph. ἄγεται εἰς τὴν μελέτην τῆς νομισματικῆς θεωρίας περὶ κρίσεων τῆς ἐννοίας τῆς χρυσοῦς βάσεως καί, τέλος, τῆς πολιτικῆς τοῦ διευθυνομένου νομίσματος, ἡ ὁποία μόνη ἀπεδείχθη ἀνίκανος ὅπως ἀσφαλίσῃ οἰανδήποτε σταθεροποίησιν τῶν τιμῶν καὶ ἐπίτευξιν οἰκονομικῆς ἰσορροπίας (σ. 83-122).

Ἡ θεωρία τοῦ Κάσσελ καὶ ἄλλων ἀγγλοσαξόνων οἰκονομολόγων, καθ' ἣν αἱ κρίσεις εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνεπαρκείας χρυσοῦ ἀποθέματος, συνεπαγομένης αὐτόματον περιορισμὸν τῶν πιστώσεων καὶ γενικὴν πτώσιν τῶν τιμῶν, ὡς καὶ αἱ μέθοδοι ὑπολογισμοῦ τῶν στοιχείων (ἐτησίᾳ αὐξήσις παραγωγῆς τοῦ χρυσοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐτησίᾳ αὐξήσις παγκοσμίου παραγωγῆς καὶ συνεπῶς τοῦ ὄγκου τῶν συναλλαγῶν) τὰ ὁποία ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς θεωρίας τοῦ διακεκριμένου σουηδοῦ συγγραφέως, ἐλέγχονται ὡς ἀνακριβεῖς. Ἐπίσης, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς μεταπολιτικῆς ἰδίως πείρας, ὁ συγγραφεὺς ὑποβάλλει εἰς κριτικὴν βάσανον τὴν «ρεαλιστικὴν» περὶ νομίσματος ἀντίληψιν (τὸ νόμισμα εἶναι ἓνα ἐμπόρευμα, ὅπως τὰ ἄλλα, καὶ συνεπῶς ἡ ἀξία του ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐμπορικὴν

ἀξίαν τοῦ πράγματος ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη), τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος καὶ τὴν συναφῆ θεωρίαν τῶν διεθνῶν συναλλαγμάτων,

Εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ αἰτίων τῆς κρίσεως (σ. 123-158) ὁ συγγραφεὺς, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι αἱ διαταραχαὶ τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας δὲν ὀφείλονται εἰς νομισματικούς λόγους καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ διευθυνομένου νομίσματος εἶναι ἀδύνατον, μόνη αὐτή, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ὀρθὸν προσανατολισμὸν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἀναζητεῖ ἤδη εἰς αὐτὰς τὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς καὶ κατανομῆς τοῦ πλούτου τὰς αἰτίας τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων.

Ὁπαδὸς τῆς παλαιᾶς θεωρίας τῆς ἐργατικῆς ὑποκαταναλώσεως εἰς τὴν συγχρονισμένην τῆς μορφήν, ὅπως τὴν ἐσυστηματοποίησε ὁ Bouniatian, ἀντιπαραβάλλει τὰ δεδομένα αὐτῆς πρὸς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰς ἐπικρίσεις πού διετυπώθησαν ἐναντίον τῆς θεωρίας ταύτης ἐπιχειρεῖ τὴν τροποποίησιν ἢ συμπλήρωσιν αὐτῆς εἰς ὠρισμένα σημεῖα, δανειζόμενος σχετικὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλας παραπλησίας θεωρίας. Πράγματι, ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ κρίσις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐπερχομένης μεταξὺ τοῦ ὄγκου τῶν ἐπενδύσεων καὶ τοῦ ὄγκου τῆς ζητήσεως ἀνισορροπίσεως, εἶναι πρόδηλον ὅτι εὐρισκόμεθα ὄχι μόνον πρὸ ὑποκαταναλώσεως ἀλλὰ καὶ πρὸ ὑπερκεφαλαιοποιήσεως. Αἰτία, δηλαδή, τῆς διαταραχῆς τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐλάττωσις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν μαζῶν, ἰδίως τῶν ἐργατικῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ αὔξησις τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, ἡ ὀδηγοῦσα εἰς αὔξησιν τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τῶν ἐπενδύσεων.

Ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ ζήτησις δὲν αὐξάνει, αἱ ὑπερβολικαὶ ἐπενδύσεις κεφαλαίου εἰς ἐπιχειρήσεις, ὡς διευρύνασαι καὶ τελειοποιῦσαι τὴν παραγωγικὴν ἰκανότητα τοῦ οἰκονομικοῦ ἐν γένει ἐξοπλισμοῦ μιᾶς Χώρας, προκαλοῦσιν ἀναγκαίως τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν. Ἡ διαταραχὴ τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς ἰσορροπίας θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποφευχθῆ διὰ μιᾶς ἀντιστοίχου ἐλαττώσεως τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς, ἥτις—ἐφ' ὅσον ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν μαζῶν δὲν θὰ μεταβάλλετο—θὰ ἐπέτρεπεν ἕνα εὐκταῖον συμψηφισμόν τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν. Τὸ γεγονός, ὅμως, ὅτι δὲν ἀποφεύγεται ἡ τοιαύτη διαταραχὴ, ὀφείλεται κατὰ τὸν συγγραφέα, ὄχι εἰς τὴν ἀποταμίευσιν καθ' ἑαυτὴν καὶ τὴν κεφαλοποίησιν, ἀλλ' εἰς τὸν κακὸν προσανατολισμὸν καὶ τὴν πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων εἰς στιγμὰς σταθεροῦ ἢ αὔξοντος κόστους τῆς παραγωγῆς. Τοῦτο ὀδηγεῖ τὸν κ. Ph. εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων ἅτινα ἀνακόπτουσι τὴν ἀναγκαίαν πτώσιν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς.

Μία λεπτομερὴς ἔρευνα τῶν κινήσεων τῶν διαφόρων στοιχείων τῆς παραγωγῆς (μισθῶν, τόκου, κερδῶν, τιμῶν πρώτων ὑλῶν, συνθηκῶν λειτουργίας τῶν ἐπιχειρήσεων, κλπ.) εἰς ἀμφοτέρας τὰς φάσεις τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου καὶ τὰ εἰδικώτερα χρονικὰ σημεῖα ἐκάστης ἐξ αὐτῶν, ἄγει τὸν συγγραφέα εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα :

Ἡ περίοδος τεχνητῆς οἰκονομικῆς ἀνθήσεως, ἡ ὀδηγοῦσα εἰς τὴν κρίσιν, χαρακτηρίζεται ὄχι τόσο διὰ τῶν διακυμάνσεων τῆς ζητήσεως ὅσον δι' ὑπερβολικῶν ἀκινητοποιήσεων, πραγματοποιουμένων εἰς αὔξον κόστος παραγωγῆς, συνεχιζομένων δ' ἐπὶ μακρὸν λόγῳ τῆς ἐπιμηκύνσεως τῆς συγχρόνου παραγωγικῆς διαδικασίας καὶ χρηματοδοτουμένων διὰ τῆς πληθωρικῆς δημιουργίας πιστώσεων, ἥτις καὶ ἐπιτρέπει ὑπερβολικὰς

ἐπενδύσεις, μηδεμίαν ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὸν πραγματικὸν ὄγκον τῆς ἀποταμιεύσεως. Ἄλλ' ἡ περίοδος οἰκονομικῆς ὑφέσεως δὲν ἐμφανίζεται ἀπλῶς ἢ ἀντίρροπος φάσις τῆς προηγηθείσης περιόδου ἀνθήσεως, μὲ ὅλα αὐτῆς τὰ φαινόμενα κατὰ τὴν ἀντίστροφον ἔννοιαν. Αἱ κινήσεις ἰδίως τῆς ζητήσεως, μολονότι δὲν εἶναι αἱ μόναι ἀποφασιστικαί, φαίνεται ὅτι παίζουν ρόλον σπουδαιότερον παρὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἀνθήσεως. Ἡ προσαρμογὴ τῆς οἰκονομίας κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ὑφέσεως ἀποβαίνει δυσχερεστέρα, διότι, ἂν ἡ πτώσις τοῦ κόστους τῆς παρρηγωγῆς ἐπιφέρῃ πτώσιν τῶν τιμῶν πωλήσεως, ἢ ζήτησις ἐλαττοῦται εἰς μείζονα βαθμόν, λόγω τῆς μεγάλης αὐξήσεως τῆς ἀνεργίας, ἰδίως τῆς τεχνολογικῆς. φαινομένου συμφυοῦς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς προόδους τῆς συγχρόνου μεγάλης βιομηχανίας.

Ἡ νέα οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ πολιτικὴ τοῦ προέδρου Ῥοῦσβελτ ἢ πολὺκροτος *New Deal*, ὡς ἐμπνεομένη ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ὑποκαταναλώσεως καὶ ἀποτελοῦσα, κατὰ τὸν κ. Ρh., τὸ μόνον παράδειγμα πειραματισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς μιᾶς διευθυνομένης οἰκονομίας ὑπὸ τὸ ἰσχύον σήμερον κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, ἀποτελεῖ ἀντικείμενον συστηματικῆς μελέτης (σ. 159 178).

Ὁ συγγραφεὺς, μετὰ σύντομον ἐπισκόπησιν τῶν γενικῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁ Ἄμερικανὸς Πρόεδρος ἀνέλαβεν τὴν ἐξουσίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1933, ἀναλύει διαδοχικῶς, εἰς τὰς γενικὰς τῶν γραμμᾶς, τὸ ζήτημα τῆς τραπεζιτικῆς μεταρριθμίσεως καὶ τὰς κυριωτέρας ἐκδηλώσεις τῆς νέας νομισματικῆς, γεωργικῆς, καὶ βιομηχανικῆς πολιτικῆς τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν.

Ὁ κ. Ρh. ἀναφέρει μὲ πρόδηλον ἱκανοποίησιν τὰς ἀντιδράσεις καὶ σενεπείας ποὺ εἶχεν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν ἢ ἐφαρμογῆ τοῦ πολυμόρφου πειραματισμοῦ τοῦ Ροῦσβελτ. Καὶ μολονότι ἐπιφυλάσσεται νὰ ἐκφέρῃ μίαν ὀριστικὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀξιολογικὴν κρίσιν—μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι τὸ νέον οἰκονομικοκοινωνικὸν σύστημα εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πρακτικῆς τοῦ ἐφαρμογῆς—παρατηρεῖ ἐν τούτοις ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς χώρας ταύτης ἐξυγιάνθη, ἢ τύχη τοῦ ἀγρότου ἐβελτιώθη, ὁ μισθὸς τοῦ ἐργάτου ηὔξηθη, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργασίμων ὥρων αὐτοῦ ἐμειώθη αἰσθητῶς. Πάντως εὐρίσκει ὅτι ὁ ἀναληφθεὶς κατὰ τῆς κρίσεως συστηματικὸς ἀγὼν ἔδωκεν ἤδη ὡς ἀποτέλεσμα ἐλαφρὰν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, ἐνῶ ἀντιθέτως ἢ θέσις τῆς Γαλλικῆς Οἰκονομίας, πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ τῶν καταστρεπτικῶν αὐτῆς συνεπειῶν, παρουσιάζεται συνεχῶς ἐπιδεινουμένη. Ὑπὸ μορφήν γενικῶν συμπερασμάτων ὁ συγγραφεὺς διατυπώνει ὠρισμένας σκέψεις ἐπὶ τῶν δύο θεμελιωδῶν προβλημάτων τῆς γενικῆς ὀργανώσεως τῆς συγχρόνου Οἰκονομίας : Τοῦ Διευθυνομένου Νομίσματος καὶ τοῦ συνολικοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, δηλ. τῆς Διευθυνομένης Οἰκονομίας (σ. 179—204). Κατ' αὐτὸν οἱ σκοποὶ τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ἡ πολιτικὴ τοῦ Διευθυνομένου νομίσματος δὲν εἶναι οὔτε εὐκταῖοι, ἀλλ' οὔτε καὶ προγραμματοποιήσιμοι.

Δὲν πρέπει, πρῶτον, νὰ εὔχεται κανεὶς σήμερον τὴν ἐπάνοδον τῶν τιμῶν εἰς τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τοῦ 1926—1928, διότι ἡ περίοδος ἐκείνη ἀντιπροσωπεύει μίαν ἐποχὴν παθολογικοῦ πληθωρισμοῦ πιστώσεων ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ τυχὸν δὲ ἐπάνοδος εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο θὰ ὠδήγει

εἰς νέας ὑπερβολὰς καὶ θὰ παρεσκεύαζε μετ' ὀλίγον νέαν κρίσιν.

Δὲν δύναται, δεύτερον, νὰ πραγματοποιηθῆ σταθεροποίησις τῶν τιμῶν διὰ νομισματικῶν μόνον μέσων, διότι ἡ κριτικὴ ποὺ διετυπώθη, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νομισματικῆς πείρας τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου, κατὰ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας τοῦ χρήματος ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἀυξομείωσις τῆς ποσότητος τῶν μέσων πληρωμῶν δὲν προκαλεῖ ἀναλόγους διακυμάνσεις ἐπὶ τῶν τιμῶν. Αἱ ἀντιδράσεις ποὺ παρουσιάζουν αἱ τιμαὶ συνεπεῖα νομισματικῶν χωρισμῶν ἐμφανίζονται διάφοροι, ἀναλόγως τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν ἐποχῶν, συχνὰ δὲ ἐμπνέονται καὶ ἀπὸ αὐτονόμους κινήσεις.

Ὁ κ. Ph. φρονεῖ ὅτι εἰς περιόδους κρίσεων αἱ νομισματικαὶ μέθοδοι διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων δύναται μὲν νὰ ἀσφαλίσουν μίαν προσωρινὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως, ἀλλὰ συνεπάγονται τελικῶς σοβαροὺς κινδύνους χειροτερεύσεως. Τὸ πρόβλημα τοῦτο, κατ' αὐτόν, δὲν εἶναι τόσον πρόβλημα ἐκδόσεως τῆς ἀπαιτουμένης ποσότητος μέσων πληρωμῶν ὅσον ἰδίως πρόβλημα κατανομῆς μιᾶς δεδομένης ποσότητος μέσων πληρωμῶν μεταξὺ διαφόρων κατηγοριῶν ἀγαθῶν καὶ παραγωγικῶν λειτουργιῶν.

Τὸ Κράτος, προκειμένου διὰ τῆς δράσεώς του νὰ συντελέσῃ εἰς μίαν πλεόν μόνιμον ἀναζωογόνησιν τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, πρέπει κυρίως ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν ἐμπορευμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν, μόνον δὲ ὡς ἐπικουρικὸν μέσον θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποίησῃ τοὺς νομισματικοὺς παράγοντας. Τὸ ἄμεσον καὶ ἀπτόν πλεονέκτημα τοῦ χρυσοῦ ὡς διεθνοῦς νομίσματος, ἐξασφαλίζοντος ἐντὸς στενῶν ὁρίων τὴν σταθερότητα τῶν συναλλαγμάτων καὶ ἐγγυωμένου τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τοῦ ἐμπορίου, ἄγει τὸν συγγραφέα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ἀπείρως προτιμότερα ἢ γενικὴ ἐπάνοδος ὅλων τῶν νομισμάτων εἰς μίαν ἐπιδεκτικὴν ὁμαλῆς λειτουργίας χρυσοῦν βάσιν, ἣτις, ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἐξελίξεως τῆς συστάσεως τῶν συγχρόνων οἰκονομιῶν, δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι μία διευθυνομένη χρυσοῦν βᾶσις (*étalon-or dirigé*). Ἄλλ' ἡ συγκριτικὴ ἔρευνα τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν καὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λογαριασμῶν εἰς τὰς κυριωτέρας Χώρας ἐπιβάλλει ὅπως τῆς ἐπανόδου εἰς μίαν τοιαύτην χρυσοῦν βᾶσιν προηγηθῆ, ἀλλ' ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, ὁ νόμιμος ὑποβιβασμὸς τῆς χρυσοῦν ἀξίας τοῦ φράγκου καὶ τῶν ἄλλων νομισμάτων τοῦ bloc-or καὶ συγχρόνως συνδυασθῆ οὗτος μὲ ἓνα γενικώτερον μετριασμὸν τῶν τελωνειακῶν τειχῶν, ὅστις θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἀναζωογόνησιν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου.

Τὰ μέτρα αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν, ἐν τούτοις, τὴν λύσιν τοῦ κεντρικοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος τῶν κρίσεων. Δεδομένου ὅτι, κατὰ τὸν συγγραφέα, αἰτία τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως εἶναι κατὰ μέγα μέρος αἱ ὑπερβολικαὶ ἐπενδύσεις εἰς ἀγαθὰ πραγματικοῦ κεφαλαίου καὶ μία διαταραχὴ τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν τιμῶν πωλήσεως τῶν εἰδῶν καταναλώσεως, ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ θὰ ἔπρεπε ν' ἀναζητηθῆ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν τεχνικῶν στοιχείων τῆς παραγωγῆς, ἐλάττωσιν δηλαδή ἢ ὁποῖα νὰ μὴ συνεπάγεται μείωσιν τῆς ζήτησεως. Τὴν λύσιν ὅμως ταύτην δὲν δύναται νὰ μᾶς δώσῃ αὐτομάτως ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς τῆς κλασικῆς Σχολῆς. Ἐπομένως ἐπιβάλλεται, κατὰ τὸν κ. Ph. ἡ γενικὴ κατεύθυνσις τῆς Οἰκονομίας, ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς συνθετικοῦ σχε-

δίου κατατάξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ κατανομῆς τῶν εἰσοδημάτων. Ὁργανον δὲ τῆς τοιαύτης κατευθύνσεως τῆς Οἰκονομίας εἰς χεῖρας τοῦ Κράτους προτείνει ἕνα Ἐθνικὸν Οἰκονομικὸν Συμβούλιον, μὲ ἐπαγγελματικὴν βάση ὀργανώσεως ἑνὸς ἐπαρχιακοῦ καὶ Ἐθνικοῦ πλαισίου καὶ ἐκπροσώπευσιν ὄλων τῶν παραγωγῶν (ἐπιχειρηματιῶν—ἐργατῶν) καὶ καταναλωτῶν. Ἄμεσος συνεργάτης τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, τὸ Ἐθν. Οἰκονομικὸν Συμβούλιον δὲν πρέπει ν' ἀποτελέσῃ δεύτερον νομοθετικὸν σῶμα, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ συμβουλευτικὸν καὶ ἐκτελεστικὸν μόνον ὄργανον τῆς Κρατικῆς Ἐξουσίας, μὲ ὠρισμένας ἀρμοδιότητας, σχετικὰς ἰδίως πρὸς τὸν ρόλον τοῦ ὡς νομοπαρασκευαστικοῦ καὶ γνωμοδοτικοῦ σώματος, ἐπιφορτισμένου, ὁμως, καὶ μὲ τὴν ἐκπόνησιν τῶν εἰς ἐκτέλεσιν οἰκονομ. νόμων κανονιστικῶν διαταγμάτων τῆς Διοικήσεως. Ἐπίσης, θὰ ἀπέκτα, δυνάμει ἐξουσιοδοτήσεως, καὶ εἰδικὰς οἰκονομικῆς φύσεως ἐξουσίας, προκειμένου ν' ἀνσλάβῃ τὴν κατάστρωσιν τοῦ γενικοῦ σχεδίου διευθύνσεως τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπενδύσεως κεφαλαίων.

Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι ἀνεπαρκῆ καὶ ὅτι διὰ νὰ καταστῇ ἀποτελεσματικὴ ἡ οὕτω Διευθυνομένη Οἰκονομία ἐπιβάλλεται «ὁ ἄμεσος ἀπὸ μέρους τοῦ συνόλου ἔλεγχος ἐπὶ τῶν κυριωτέρων στρατηγικῶν σημείων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς», ἔλεγχος ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τῆς προοδευτικῆς ἐθνικοποιήσεως τῶν μεγάλων βασικῶν βιομηχανιῶν καὶ συγκοινωνιακῶν μέσων.

Ἄπ. Δ. Γουλής

ΑΝΔΡ. Ι. ΣΑΟΥΝΑΤΣΟΥ «Αἱ οἰκονομικαὶ διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας», Ἀθῆναι. 1935.

Ἐν τῇ συγχρόνῳ διεθνεῖ οἰκονομικῇ βιβλιογραφίᾳ ἡ μελέτη τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας περιορίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν εἰδικῶν τινῶν φαινομένων, συνηθέστερον δὲ εἰς τὴν πιστοποίησιν τῆς ὑπάρξεως διακυμάνσεως τιμῶν καὶ ποσοτήτων ὑπερβαίνουσῶν τοὺς συνήθεις ἐννεαετείς κύκλους.

Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἐγένοντο εὐρεῖαι προσπάθειαι διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν πιστοποιηθέντων φαινομένων εἶναι διττοί. Ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι τὰ στατιστικὰ δεδομένα διὰ τὰ ἔτη πρὸ τοῦ 1860 εἶναι ἐλλιπῆ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ὑπάρχει πλήρης ἀντικειμενικὴ εἰκὼν τῆς ἐξελιξέως τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας, βάσει τῆς ὁποίας θὰ ἠδύναντο νὰ πιστοποιηθῶσι θετικῶς τὰ φαινόμενα τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας, ἀφ' ἑτέρου διότι μέχρι πρὸ τίνος ἐπεκράτει ἡ ἄποψις, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅτι διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν μακροχρονίων αὐτῶν κύκλων συντρέχουσι μᾶλλον ἐξωοικονομικοὶ παράγοντες, ἥτοι λόγοι κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοί, ὥστε νὰ μὴ δύναται τις νὰ διίδῃ μίαν περιοδικότητα ἐπιδεχομένην κανονικὴν ἀνάλυσιν.

Αἱ προσπάθειαι πρὸς ἐξήγησιν τῶν παρατηρουμένων διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας δύναται νὰ διακριθῶσιν ἀπὸ ἀπόψεως μεθοδολογίας εἰς πέντε κατηγορίας.

Ἡ Ἀγγλικὴ Ἱστορικὴ σχολή, ἰδίως διὰ τοῦ Cunnigham καὶ τῆς Knowles ἐξηγεῖ τὴν μακροχρόνιον διακύμανσιν ὡς ἀποτέλεσμα συμπτώσεως ἐφευρέσεων, ριζικῶς μεταβαλλουσῶν τὴν τεχνικὴν, πολέμων καὶ νέων κοινωνικῶν ἰδεῶν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ σχολὴ αὕτη φρονεῖ, ὅτι λόγῳ τῆς με-

ταβολῆς διαφόρων παραγόντων, ὡς εἶναι λ.χ. ἡ ἐφεύρεσις τοῦ Μπέσσεμερ, ἡ καταστροφή τῆς Ἀμερικανικῆς ἀγορᾶς μετὰ τὸν Ἀνθενωτικὸν πόλεμον, ἡ ἐκβιομηχάνισις τῆς Πρωσσίας, τότε ἡ παγκόσμιος οἰκονομία λαμβάνει νέον σχῆμα, ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν νέων χωρῶν ἀλλοιοῦται, ἀρχομένης νέας περιόδου, διεπομένης ὑπὸ νέων δυνάμεων. Τέλος οἱ Ἕλληες ἱστορικοὶ ὑποστηρίζουν ἀφ' ἑνὸς ὅτι ἡ διάρκεια τῶν περιόδων αὐτῶν εἶναι ἀόριστος, λόγῳ τοῦ χρονικῶς ἀπροσδιορίστου τῶν γεγονότων ἅτινα μεταβάλλουν τὴν ὑπάρχουσαν μορφήν τῆς οἰκονομίας καὶ ἀφ' ἑτέρου (εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ Knowles), ἐὰν ἐπηρεάζεται ἡ μορφή καὶ ὁ χρόνος τοῦ μακροχρονίου κύκλου ὑπὸ οἰκονομικῶν δυνάμεων, ἐπηρεάζεται ἐξ ἴσου καὶ ὑπὸ ἐξω-οἰκονομικῶν τοιούτων, ὥστε ν' ἀποκλείεται διὰ τὸν ἐρευνητὴν ἡ διατύπωσις ἐνὸς γενικοῦ οἰκονομικοῦ κανόνος ἐξηγοῦντος τὰς διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας.

Τῆς δευτέρας σχολῆς, ἣν δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν «Νομισματικὴν», πρωτοστατοῦν οἱ δύο ἐπιφανεῖς οἰκονομολόγοι Κάσσελ καὶ Καίινς. Καὶ αἱ ἀπόψεις τῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ δὲν διαφέρουν εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς, τυχαῖαι ἀνακαλύψεις χρυσοφόρων ποταμῶν ἢ ὄρυχείων χρυσοῦ εἶναι ἡ κυρία αἰτία τῶν διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας. Παρατηρήθησαν οὗτοι ὅτι κάθε νέα περίοδος ἐπιδόσεως συνέπιπτε μὲ ἀνακαλύψεις χρυσοφόρων περιοχῶν, συνεσχέτισαν δὲ τὴν αὔξησιν τῶν ἀποθεμάτων χρυσοῦ μὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν τιμῶν, τὴν ἐπιταχυνομένην βιομηχανικὴν δραστηριότητα καὶ τὸ ἀνερχόμενον βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ ἐργάτου. Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς μακροχρονίου ὑψωτικῆς τάσεως ἦτο ὅτι αὕτη διήρκει περισσότερο τῶν ἐννεαετῶν περιοδικῶν κύκλων. Τὴν περίοδον χαλαρώσεως ἐξηγοῦν ἀφ' ἑτέρου ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μειώσεως τῆς παραγωγῆς τοῦ χρυσοῦ λόγῳ τῆς ἐξαντλήσεως χρυσοφόρων κοιτασμάτων ἢ μείωσις αὕτη ἐπιφέρει ἀνατίμησιν το νομίσματος ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀγαθὰ, ἢτοι ἀναπληθωρισμόν. Ὁ κ. Σαουνάτσος εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν βιβλίον του παραδεχόμενος τὰς ἀπόψεις τοῦ Kondratieff, ἀντικρούει τὴν νομισματικὴν θεωρίαν, λέγων ὅτι ἡ αὔησις τῆς παραγωγῆς χρυσοῦ εἶναι μᾶλλον ἀποτέλεσμα τῆς γενικῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν ἢ παρατήρησις αὕτη εἶναι ὀρθὴ ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἤδη ὑφιστάμενα ὄρυχεῖα, ἅτινα ἐπεκτείνουν ἢ περιορίζουν τὴν παραγωγήν τῶν ἀναλόγως μὲ τὴν κίνησιν τῆς ἀγορᾶς χρυσοῦ καὶ τῶν ἐξόδων παραγωγῆς. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα τῶν προρρηθέντων οἰκονομολόγων εἶναι πραγματικὸν ἐφ' ὅσον στηρίζεται ἐπὶ τῆς πιστοποιουμένης ἀνακαλύψεως τῶν διαφόρων χρυσοφόρων περιοχῶν.

Ἀπὸ τὰ *Business Annals* τοῦ Mitchell λαμβάνομεν τὰ κάτωθι στοιχεῖα. Κατὰ τὸ 1848 τὰ ὄρυχεῖα Ρωσίας καὶ Εὐρώπης βαίνουν πρὸς ἐξάντησιν, τὰ ἔτη ὅμως 1851—1855 φέρουν εἰς φῶς τὰς χρυσοφόρους περιοχὰς Καλιφορνίας, Σιβηρίας καὶ Νέας Νοτίου Οὐαλλίας· ὅτι ἦσαν τυχαῖαι ἀνακαλύψεις αὗται εἶναι παγκοίνως γνωστόν, ὥστε περιττεύει ν' ἀναφέρωμεν τὰ ἱστορικὰ περιστατικά. Κατὰ τὸ 1868 τὰ κοιτάσματα τῆς Καλιφορνίας εἶχον ἐξαντληθῆ σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν, ἡ δὲ παραγωγή εἶχε μειωθῆ καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιοχὰς. Τὸ 1885 ἔγιναν αἱ πρῶται ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ Γιόχαννσεμπουργ, ἡ ἐκμετάλλευσις ὅμως πρῦπέθετε καὶ μεγάλας ἐγκαταστάσεις, οὕτως ὥστε ἡ ἀπόδοσις εἰς μέταλλον ἐβράδυνε κατὰ τινὰ ἔτη. Κατὰ τὸ 1885 ἐξερευνηταὶ ἀνεῦρον χρυσοφόρον ποταμὸν εἰς τὴν Ἀλάσκαν ἡ ποσότης ἦτο πολὺ μεγάλη ἀλλὰ ἐξηντλήθη ἐντὸς ἐξαετίας· ἀφ' ἑτέρο

κατὰ τὸ 1898 ἤρχισεν ἡ ἔντατικὴ ἐξόρυξις εἰς τὴν Βρεττανικὴν Κολομβίαν καὶ ἐγένοντο ἐπεκτάσεις εἰς Νότιον Ἀφρικὴν καὶ Αὐστραλίαν, αἵτινες ἐκάστοτε αὐξάνουν σταθερῶς τὰς ἀποδόσεις των κατὰ 2 ἕως 3 % ἑτησίως.

Παρεθέσαμεν τ' ἀνωτέρω πιστεύοντες ὅτι πράγματι αἱ ἀνακαλύψεις χρυσοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1850—1855 καὶ 1885—1894 δὲν εἶναι ἄσχετοι καὶ μὲ τὰς ἀνιούσας περιόδους τοῦ μεγάλου οἰκονομικοῦ κύκλου, αἵτινες, ὡς λόγει ὁ κ. Σαουνάτσος, ἄρχονται τὸ 1849 καὶ τὸ 1896 (διὰ πλείονα βλέπε Μεγ. Ἑλλ. Ἑγκ. Χρυσός).

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Νεοϊστορικῆς σχολῆς, δηλαδὴ οἱ πιστεύοντες εἰς τὴν ὑλιστικὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας, προσπαθοῦν νὰ δώσουν μία πλήρη ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας. Θεωροῦν ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ μεγάλου οἰκονομικοῦ κύκλου εἶναι συνυφασμένον μὲ τὴν ἀντινομίαν μεταξὺ ἱμπεριαλιστικῆς ἐξαπλώσεως καὶ καπιταλιστικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, δοθέντος ὅμως ὅτι στηρίζουν κάθε ἐπιχείρημά των διὰ τῆς μαρξιστικῆς μεθοδολογίας, ἢ κριτικῆ τῶν θεωριῶν τούτων δέον νὰ κατευθυνθῇ μᾶλλον κατὰ τῶν κοινωνιοοικονομικῶν νόμων τοῦ Μάρξ, μετὰ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν ἐνιαῖον σύνολον.

Κατὰ τὴν Ἀναλυτικὴν σχολὴν ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ἐξήγησις τῶν διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας δέον νὰ συνδυασθῇ μὲ τὴν ἐξήγησιν τοῦ προβλήματος τῶν ἐννεαετῶν κρίσεων. Ἡ ἄποψις αὕτη ἀνεπτύχθη κυρίως κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐδόθη εὐκαιρία εἰς τοὺς οἰκονομολόγους νὰ μελετήσουν ἀκριβέστερον τὰ φαινόμενα τῶν κρίσεων καὶ ν' ἀναζητήσουν τὴν αἰτίαν αὐτῶν εἰς συμβάντα ἀναγόμενα εἰς τὸ παρελθόν.

Σήμερον ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ γνώμη ὅτι ἡ παγκόσμιος κρίσις 1930—1931 ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἀναστατώσει, ἣτις ἐπῆλθε διὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Τινὲς ὑποστηρίζουν, ὡς ὁ Hayek καὶ ὁ Rueff, ὅτι εἰς τὴν ἀνάλωσιν τοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν διαστρέβλωσιν τῆς οἰκονομίας κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ὀφείλονται οὐχὶ ἀπλῶς αἱ κρίσεις τοῦ 1922 καὶ 1932, αἵτινες δὲν εἶναι παρὰ μία ἐκδήλωσις κυρίως νομισματικῆς τῆς ἀσθενούσης οἰκονομίας, ἀλλὰ γενικῶς ὁ μαρασμὸς ὅστις εἶναι ἔκδηλος ἀπὸ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐπροτιμήθη ἡ παραγωγή προϊόντων καταστροφῆς καὶ θανάτου. Ἦδη βλέπομεν ν' ἀναφαίνεται μία νέα θεωρία τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐννεαετείς κύκλοι ὑποτάσσονται εἰς τὰς διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας. Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ὡς πρῶτος λόγος τῶν κρίσεων θεωρεῖται ἡ καταστροφή κεφαλαίου καὶ ἡ ἀντιοικονομικὴ πολιτικὴ τῶν διαφόρων κρατῶν, ἢ προκαλοῦσα τὸν περιορισμὸν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου.

Τέλος οἱ κ. κ. Kondratieff καὶ Σαουνάτσος δέον νὰ θεωρηθῇ καθ' ἡμᾶς ὅτι ἀποτελοῦν ἰδίαν σχολὴν, διότι ἂν καὶ εἷς τινα σημεῖα παραδέχονται τὰς θεωρίας τῶν ἄλλων, τὸ κύριον μέρος τῆς ἀναλύσεώς των τῶν φαινομένων τῆς διακυμάνσεως μακρᾶς διαρκείας στρέφεται κυρίως περὶ τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν βιομηχανίαν.

Ὁ Kondratieff εἰς τὴν μελέτην του *Die langen Wellen des Konjunktur* παραθέτει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ μερικοὺς ἀξιολογώτατους στατιστικοὺς πίνακας σχετικοὺς μὲ τὴν διακύμανσιν διαφόρων τιμῶν καὶ τιμαρίθμων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι καταφανὲς ὅτι ἡ διακύμανσις ἀφορᾷ οὐ μόνον τὰς τιμὰς ἀλλὰ καὶ τὰς ποσότητας. Ἐπίσης ἠθέλησε νὰ δείξῃ τὴν θέσιν τῆς

γεωργίας, τὴν τάσιν τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἐπεκτάσεως, τὰς ἐφαρμογὰς τῶν τεχνικῶν μεθόδων καλλιιεργείας ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μεγάλους οἰκονομικοὺς τίτλους. Τὴν ἐξήγησιν ὅμως τῶν διακυμάνσεων μακρᾶς διαρκείας ἐπιχειρεῖ ὡς ὁπαδὸς τῶν ἰδεῶν τοῦ Kondratief ὁ κ. Σαουνάτσος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς στατιστικῆς τῆς ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ Εὐρώπης καὶ Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1910. Ζητεῖ οὕτω ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ μὴ ἀνάλογος αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ ἐπιφέρει μείωσιν τῆς ζητήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ ὡς ἐκ τούτου μείωσιν τῆς παραγωγῆς, περιστολὴν τῶν ἐξόδων καὶ ἐντεῦθεν ἐμμέσως μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἣτις θὰ διετίθετο διὰ βιομηχανικὰ προϊόντα. Οὕτω, ἡ γενικὴ τάσις πρὸς χαλάρωσιν ἐκδηλοῦται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας τόσον τῶν γεωργικῶν ὅσον καὶ τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν. Θεωροῦμεν ἐν τούτοις ὅτι ὁ συγγραφεὺς δίδει ἐξαιρετικὴν ἔμφασιν εἰς τὸν συντελεστὴν τοῦτον. Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς σχεδιαγραμματικῆς διατυπώσεως τῆς καμπύλης αὐξήσεως πληθυσμοῦ, αὕτη ἀφίσταται τῆς ἰδανικῆς καμπύλης κατὰ μονάδας τινῶν μόνων ἑκατομμυρίων· π.χ. κατὰ τὸ 1830 ὁ πληθυσμὸς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἑν. Πολιτειῶν ἀνήρχετο εἰς 247 ἑκατομμύρια, μετὰ μίαν δὲ δεκαετίαν εἰς 268 ἑκατομμύρια, ἐνῶ ἐὰν ἔτηρεῖτο ἡ αὐτὴ ἀναλογία μετὰ τὴν δεκαετίαν 1820—1830, θὰ ἔπρεπεν ὁ πληθυσμὸς ν' ἀνήρχετο εἰς 272 ἑκατομ. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ μικρὰ αὕτη διαφορὰ διὰ νὰ ἐπιφέρῃ μίαν γενικὴν χαλάρωσιν μακρᾶς διαρκείας, τοῦτο δὲ ἰδίως ἐὰν παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ἀναλογία αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ αὐξάνει ἐπὶ πλέον κατὰ δεκαετίαν ἀνὰ 5 ἢ 7 ἑκατομ. μεταξὺ τοῦ 1850-1890, ἂν καὶ κατὰ τὸ 1873 παρουσιάζεται ἡ νέα κατιοῦσα περίοδος, ἣτις διαρκεῖ μέχρι τοῦ 1896. Ἀντιθέτως κατὰ τὴν δεκαετίαν 1890-1900 ἡ αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ μειοῦται ἀπὸ 44 εἰς 41 ἑκατομ. ἐτησίως, ἂν καὶ, ὡς γνωστόν, ἡ τότε παρατηρηθεῖσα οἰκονομικὴ ἐπίδοσις εἰς τὰς Ἑν. Πολιτείας, Γερμανίαν, καὶ Ρωσσίαν ἦτο ἄνευ προηγουμένου εἰς τὰ χρονικὰ τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ κ. Σαουνάτσος ἐξηγεῖ τὴν σύμπτωσιν τοῦ κατιόντος κύκλου μᾶλλον διὰ τῆς ἡλαττωμένης αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ· ἐν τούτοις εἰς τὴν σελ. 49 λέγει ὅτι ἡ ἐπιβράδυνσις τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ προκαλεῖ μετὰ τῆς τεχνικῆς προόδου τὴν κατὰ τὴν κατιοῦσαν περίοδον τοῦ μεγάλου οἰκονομικοῦ κύκλου πτώσιν τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, δηλαδὴ ἐμμέσως αὐτὴν ταύτην τὴν κατιοῦσαν περίοδον, ἐφ' ὅσον, κατ' αὐτόν, ὁ σταθμίζων τὸν δείκτην συντελεστῆς τῶν διακυμάνσεων κατὰ πρῶτον λόγον εἶναι ἡ τιμὴ καὶ ἡ ποσότης τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

Ἡ συσχέτισις τῆς τεχνικῆς προόδου ἐν τῇ γεωργίᾳ πρὸς τὰς διακυμάνσεις μακρᾶς διαρκείας καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ἐξόδων παραγωγῆς ἀπὸ στατικῆς καὶ δυναμικῆς ἀπόψεως δίδουν μίαν θετικὴν ἐξήγησιν εἰς τὸ πρόβλημα, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξεύρεσις τῆς αἰτίας τῶν διακυμάνσεων δὲν εἶναι πραγματικῶς ἐφικτὴ μέχρι σήμερον, ὁ συγγραφεὺς στρέφει τὴν προσοχὴν τοῦ κυρίως πρὸς τὴν ἐξήγησιν τῶν ἀλληλεπιδράσεων τῶν διαφόρων συντελεστῶν κατὰ τὰς περιόδους τῆς ἀνιούσης καὶ κατιούσης διακυμάνσεως μακρᾶς διαρκείας. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἐπιτυχία τοῦ συγγραφέως εἶναι πλήρης.

Δὲν νομίζομεν ὅτι ὑπερβάλλομεν λέγοντες ὅτι ἡ μελέτη τοῦ κ. Σαουνάτσου τιμᾷ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην. Οὗτος ὄχι μόνον ἐξετάζει κάθε

συντελεστήν τοῦ προβλήματος, ἀλλ' ἀναλύει ἕκαστον τούτων μὲ ἀξιόθαύμαστον ἀκριβολογίαν καὶ διαύγειαν, οὕτως ὥστε νὰ διαφαίνεται σαφῶς κατὰ ποῖον τρόπον ἐπενεργοῦν αἱ πολυσύνθετοι δυνάμεις ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν κύκλων μακρᾶς διαρκείας. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ συγχαρῶμεν τὸν συγγραφέα διότι ἀνέλαβε διὰ τῆς διατριβῆς του νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν μελέτην τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας εἰς τὴν χώραν μας, ἡ ὁποία, πλὴν τῶν πρωτοπόρων μας οἰκονομολόγων, ἀρχίζει ν' ἀναδεικνύῃ νέα πρόσωπα, ἅτινα ὑπόσχονται πολλὰ διὰ τὸ μέλλον τῆς ἐπιστήμης.

Φ. Σ. Μεσσηνέζης

SOCIÉTÉ DES NATIONS : *Les Banques Commerciales 1929 - 1934* (Société des Nations - Genève, 1935).

Τὰ ἔτη τὰ ὁποῖα διεδέχθησαν ἄλληλα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς παγκοσμίου κρίσεως διακρίνονται κυρίως ἀπὸ τὸν προέχοντα χαρακτήρα τοῦ οἰκονομικοῦ—ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ FINANCIER—καὶ τοῦ νομισματικοῦ στοιχείου. Αἱ οἰκονομικο-τραπεζικαὶ δυσκολίαι παρέμειναν ἀπὸ τοῦ 1929 αἱ πλέον δυσεπίλυτοι. Εἶναι κατὰ συνέπειαν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα ἡ παρακολούθησις, μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν, τῆς ἐξελίξεως τῆς παγκοσμίου καταστάσεως ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν 1929 ἕως 1934.

Πρὸς τοῦτο, ἡ ὑπηρεσία οἰκονομικῶν μελετῶν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐξέδωκε τελευταίως ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον μίαν νέαν ἔκδοσιν τῆς ἐργασίας ποῦ εἶχε δημοσιεύσει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν διὰ τὴν περίοδον 1925—1933.

Ἡ σαφῆς καὶ πανοραματικὴ εἰκὼν τοῦ συνόλου τῶν νομισματικῶν καὶ τραπεζικῶν μεταβολῶν τοῦ κόσμου κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς τῶν κρισιμωτέρων περιόδων τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, ἥτις παρουσιάζεται εἰς τὸν ἀναγνώστην, δίδει εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐξαιρετικὴν ἀξίαν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν προηγουμένων ἐκδόσεων, αἱ ὁποῖαι περιωρίζοντο εἰς τὴν περίληψιν στατιστικῶν τῶν ἐμπορικῶν τραπεζῶν καὶ τὴν ταχεῖαν ἐπιθεώρησιν τῶν κυριωτέρων τραπεζικῶν γεγονόνων, ἡ εἰσαγωγή τῆς μελέτης τῆς Κ.Τ.Ε. ἐκτείνεται εἰς πολὺ εὐρύτερον πεδίον. Εἰς 100 περίπου σελίδας, καταλαμβάνουσα τὸ ἐν τρίτον τῆς ὅλης μελέτης, ἐξετάζει ὄχι μόνον τὰς ἐμπορικὰς Τραπεζὰς, ἀλλὰ τὸ νομισματικὸν πρόβλημα ἐν γένει, τὰς διακυμάνσεις τῶν συναλλαγμάτων, τὰς κινήσεις τῶν τιμῶν κλπ.

Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν συγκρίσεων, αἱ καταστάσεις τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν τῶν διαφόρων Χωρῶν προσηρμόσθησαν εἰς μίαν κατάστασιν standard. Ἡ εἰσαγωγή ἐξικνεῖται χρονολογικῶς μέχρι τοῦ τέλους Μαρτίου 1935 καὶ ἀποτελεῖ τὸ πλέον ἐνδιαφέρον μέρος τῆς ὅλης μελέτης. Ἀκολουθεῖ εἰς 200 καὶ πλέον σελίδας ἡ ἐξέτασις τῆς τραπεζικῆς καταστάσεως καὶ τῶν λογαριασμῶν τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν 43 χωρῶν. Τέσσαρα σημεία τῆς μελέτης ταύτης ἐκίνησαν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν μας ὄχι μόνον διὰ τὴν σπουδαιότητά των, ἀλλὰ καὶ διότι μέχρι σήμερον δὲν ὑπῆρχον παρὰ πληροφορίαι καὶ ὄχι συγκριτικὴ ἀνάλυσις αὐτῶν :

- 1) Σύνθεσις τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας
- 2) Ἐνεργητικὸν τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν
- 3) Τόκος τοῦ χρήματος
- 4) Συναλλάγματα

Ἄπο τὴν σύντομον ἀναδρομικὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀντικτύπου τὸν ὁποῖον εἶχον ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ νομισματικῆς διαρθρώσεως τῶν διαφόρων χωρῶν αἱ περιπέτειαι τῶν τελευταίων ἐτῶν, πείθεται κανεὶς ἀπολύτως ἐπὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως τὸ ταχύτερον χωρήσουν τὰ Κράτη πρὸς τὴν νομισματικὴν σταθεροποίησιν. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἡ ἀνάγκη τῆς γενικῆς σταθεροποιήσεως δὲν ἀπεδείχθη τόσο ἀπαραίτητος καὶ πλέον παρὰ ποτὲ δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἄνευ αὐτῆς δὲν ὑπάρχει ἐλπίς σταθερᾶς ἀνορθώσεως.

Σύνθεσις τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας. Ὡς γνωστὸν, ἡ σπουδαιότης τῆς σχέσεως μεταξὺ τραπεζογραμματίων, νομισμάτων, καὶ τραπεζικῶν καταθέσεων διαφέρει σημαντικῶς ἀπὸ τῆς μιᾶς Χώρας εἰς τὴν ἄλλην, δεδομένου ὅτι ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ τεχνικοὺς παράγοντας, ὅπως εἶναι ἡ νομισματικὴ μονάς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παράγοντας ἱστορικοὺς ἢ παραδόσεως, ὅπως εἶναι ἡ συνήθεια τῶν ἐπενδύσεων, ἡ δημογραφικὸς, ὅπως εἶναι ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτω π. χ. ὁ σχετικὸς ὄγκος τῶν καταθέσεων κατὰ τὸ 1929 ἔκυμάνθη γύρω τῶν 85 % τοῦ συνόλου τῶν μέσων πληρωμῶν εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας καὶ κάτω τῶν 40 % ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ἡ κυκλοφορία τραπεζογραμματίων ἀντεπροσώπευε πλέον τῶν 60 % τοῦ συνόλου τοῦ χρήματος.

Ἡ ἀναλογία τῶν καταθέσεων ὄψεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ποσότητα διαθεσίμου χρήματος ἐκυμαίνετο κατὰ τὸ 1929 μεταξὺ πλέον τῶν 90 % εἰς Ἰρλανδίαν καὶ ὀλιγώτερον τῶν 20 % εἰς Λιθουανίαν καὶ Πορτογαλίαν. Αἱ παρὰ Τραπεζαῖς καταθέσεις ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν μέσων πληρωμῶν εἰς ὅλα τὰ ἀγγλοσαξωνικά κράτη· εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, εἰς τὴν Νοτιο-ἄφρικανικὴν Ἐνωσιν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ ἀναλογία κυμαίνεται μεταξὺ 80 ἕως 90 %· εἰς τὸν Καναδᾶν, τὴν Νέαν Ζηλανδίαν, καὶ τὴν Αὐστραλίαν μεταξὺ 70 ἕως 80 %. Εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἐπίσης, ὅπου ὁ κατὰ κάτοικον πλοῦτος εἶναι εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον, ἡ δὲ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος δὲν παρουσιάζει μεγάλας διαφοράς, αἱ παρὰ Τραπεζαῖς καταθέσεις κατέχουν πρωτεύουσαν θέσιν. Ἀνεφέραμεν ἤδη τὴν ἀναλογίαν ἐν Γαλλίᾳ. Ἀκολουθοῦν, κατὰ σειρὰν σχετικῆς σπουδαιότητος τῶν τραπεζικῶν καταθέσεων καὶ μὲ ἀναλογίαν κυμαινομένην μεταξὺ 30 ἕως 40 %, ἡ Αὐστρία, ἡ Τσεχοσλοβακία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ὀλλανδία, καὶ ἡ Γερμανία. Εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν ἡ σχετικὴ σπουδαιότης τῶν καταθέσεων εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὴν Βενεζουέλαν καὶ τὴν Βραζιλίαν καὶ μικροτέρα ὄλων τῶν νοτιοαμερικανικῶν κρατῶν εἰς τὴν Βολιβίαν.

Ἡ ἀναλογία νομισμάτων ἐν σχέσει μὲ τὰ τραπεζογραμμάτια ἐν κυκλοφορίᾳ εἶναι πολὺ ἀσθενὴς ἐν Γαλλίᾳ, Γιουγκοσλαυίᾳ, Φινλανδίᾳ, Τσεχοσλοβακίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Πορτογαλίᾳ, καὶ Ἑλλάδι. Εἰς οὐδεμίαν τῶν χωρῶν τούτων ἡ ἀναλογία δὲν ὑπερέβη τὰ 5 %. Γενικῶς, φαίνεται ὅτι ὅσον περισσότερον ἡ ἀξία τῆς νομισματικῆς μονάδος εἶναι ἀσθενὴς, τόσο ἡ ἀναλογία τραπεζογραμματίων ἐν σχέσει πρὸς τὰ νομίσματα εἶναι μεγαλυτέρα. Πάντως, ἡ σχετικὴ ἀναλογία νομισμάτων καὶ κερμάτων εἶναι μεγάλη εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, ὅπου διάφορα νομοθετικὰ μέτρα,

ληφθέντα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κοπὴν μεγάλων ποσοτήτων ἀργυρῶν νομισμάτων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μετὰ τὸ 1929 ἐτῶν ἐπῆλθον μεγάλοι μεταβολαὶ εἰς τὴν ἐν γένει νομισματικὴν κατάστασιν τῶν περισσοτέρων Χωρῶν. Ἀπότομοι διακυμάνσεις παρατηρήθησαν ὄχι μόνον εἰς τὸ σύνολον τῶν μέσων πληρωμῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν νομισματικῶν συστημάτων, δηλαδή εἰς τὴν σχετικὴν σπουδαιότητα τῶν διαφόρων τύπων νομίσματος. Ἡ τελευταία αὕτη μεταβολὴ ἐξεδηλώθη, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν σχετικῶς μεγαλυτέρας χρησιμοποίησεως τοῦ χρήματος τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν καὶ τοῦ Κράτους—δηλαδή τῶν τραπεζογραμματίων, τῶν ὑποχρεώσεων ὄψεως, καὶ τῶν νομισμάτων—καὶ σχετικῶς μικροτέρας χρησιμοποίησεως τοῦ χρήματος τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν. Πολλοὶ λόγοι συνετέλεσαν εἰς τοῦτο καὶ μεταξὺ αὐτῶν δύναται τις νὰ διακρίνη τὸν περιορισμὸν τῶν πιστώσεων ἐκ μέρους τῶν Τραπεζῶν, τὴν παροδικὴν ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης πρὸς τὰς Τραπεζὰς, ἥτις ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀνάληψιν τῶν καταθέσεων καὶ τὸν θησαυρισμὸν, τὴν προσφυγὴν τοῦ Κράτους εἰς τὸ ἐκδοτικὸν ἴδρυμα πρὸς δανεισμὸν, κ.ο.κ.

Αἱ μεταβολαὶ τῆς διαρθρώσεως τῶν ἐθνικῶν οἰκονομιῶν, τοῦ βαθμοῦ ἐξαρτήσεως ἀπὸ τῶν ξένων ἀγορῶν, τῆς κατευθύνσεως βραχυπροθέσμων κεφαλαίων, τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, τῆς πολιτικῆς τοῦ συναλλάγματος, καὶ τέλος τοῦ βαθμοῦ ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸ τραπεζικὸν σύστημα διεμόρφωσαν τὴν ἰδιαιτέραν ὄψιν τῆς ἐξελιξέως ἢ ὁποία ἐπῆλθεν εἰς ἐκάστην Χώραν.

Ἐνεργητικὸν τῶν Ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν. Αἱ μεταβολαὶ αἵτινες ἐπῆλθον κατὰ τὴν περίοδον 1929—1934 εἰς τὸν ὄγκον τοῦ χρήματος τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν εἶναι, ἀναλόγως τῶν χωρῶν, πολὺ διαφορετικά. Ἡ κυκλοφορία τραπεζογραμματίων καὶ τὸ σύνολον ὑποχρεώσεων ὄψεως τῶν κεντρικῶν Τραπεζῶν Γαλλίας, Βελγίου, Ὀλλανδίας, καὶ Ἑλβετίας παρουσίασε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπότομον ὕψωσιν. Ἐν Γαλλίᾳ εἰδικῶς, τὸ φαινόμενον αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὴν εἰσροὴν χρυσοῦ πρὸς τὴν Τράπεζαν τῆς Γαλλίας. Τὸ εἰς χρυσὸν ἀπόθεμα τῶν χωρῶν τούτων, τὸ ὁποῖον ἤδη τὸ 1929 παρουσίαζεν ἀναλογίαν ἐξαιρετικῶς ὑψηλὴν ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἐνεργητικοῦ τῶν, ἠῤῥξησεν ἔτι περισσότερον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπελθόντων ἐτῶν. Οὕτως, ἀπὸ τοῦ 1929 μέχρι τοῦ 1934 ἡ ἀναλογία τοῦ καλύμματος ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀνῆλθεν ἀπὸ 47 εἰς 83 % ἐν Γαλλίᾳ, ἀπὸ 58 εἰς 67 % ἐν Βελγίῳ, ἀπὸ 54 εἰς 79 % ἐν Ὀλλανδίᾳ, καὶ ἀπὸ 49 εἰς 90 % ἐν Ἑλβετίᾳ.

Ἀντιθέτως, τὸ ἐνεργητικὸν τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν τῶν χωρῶν τούτων, ἥτοι χαρτοφυλάκιον, προκαταβολαὶ πρὸς τὸ Κράτος, κλπ., ἠλαττώθη σημαντικῶς, ἐνῶ τὸ ἀντίστοιχον ἐνεργητικὸν τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ἄλλων ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν ἠῤῥξησεν. Ἡ ἐλάττωσις αὕτη ἦτο περίπου 10 % διὰ τὴν Γαλλίαν, 5 % διὰ τὸ Βέλγιον, καὶ ἄνω τῶν 10 % διὰ τὴν Ἑλβετίαν. Εἰς τὰς ἀνωτέρω τέσσαρας Χώρας τὸ σύνολον τοῦ ἐν κυκλοφορίᾳ χρήματος τῆς ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς—τραπεζογραμμάτια ἐν κυκλοφορίᾳ καὶ ὑποχρεώσεις ὄψεως—δὲν ἠῤῥξησε κατὰ τὴν ἰδίαν ἀναλογίαν μὲ τὸ εἰς χρυσὸν ἀπόθεμα τῆς Τραπεζῆς. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ὄχι μόνον

ή σχετική αλλά και ή απόλυτος έκροή χρυσοῦ ὑπῆρξε μεγαλύτερα παρά εἰς οἰονδήποτε ἄλλο Κράτος ἐν Εὐρώπῃ, παρατηρεῖται αὐξήσις τῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ ἐνεργητικοῦ τῆς Reichsbank.

Πλὴν τῆς Γερμανίας, μεγάλη πτώσις τοῦ καλύμματος τῆς κυκλοφορίας, κυμαινομένη ἀπὸ 50 ἕως 60 % καὶ πλέον, ἐσημειώθη ἐν Αὐστρία, Δανία, Οὐγγαρία, Ἑλλάδι, Ἰταλία, καὶ Πολωνία. Ἡ πτώσις αὕτη ἐξηκολούθησεν ἄνευ διακοπῆς μέχρι τοῦ 1934 ἐν Ἰταλία καὶ Πολωνία, ἐνῶ εἰς τὰς ἄλλας Χώρας ἀνεχαιτίσθη τὸ 1931 καὶ 1932, εἴτε διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως συναλλαγματικοῦ ἐλέγχου εἴτε διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ χρυσοῦ κανόνος (Ἑλλάς).

Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι εἶδον ἐπίσης αὐξανόμενα ἀλματωδῶς τὰ εἰς χρυσὸν ἀποθέματά των μετὰ τὸ 1929. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ χαρακτηριστικὸν εἰς τὴν πρόσφατον νομισματικὴν ἱστορίαν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν δὲν εἶναι τόσον ἡ αὐξήσις τοῦ χρυσοῦ ἀποθέματος, ὅσον ἡ αὐξήσις τῶν πιστώσεων τῆς Federal Reserve προκληθείσης ἀπὸ πράξεις ἀγνώστου μέχρι τότε ἐκτάσεως, εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν. Αἱ ἀγοραὶ κρατικῶν τίτλων εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν ἀπὸ τοῦ 1929 μέχρι τοῦ 1934 ὑψώσαν τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν συνομοσπονδιακῶν Τραπεζῶν ἀπὸ 511 ἑκατομμύρια δολλάρια, ἥτοι 12 % τοῦ συνόλου τοῦ ἐνεργητικοῦ των, εἰς 2.431 ἑκατομμύρια δολλάρια, ἥτοι 33 %.

Εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν αἱ ἐκδοτικαὶ Τράπεζαι εἶδον τὸ εἰς χρυσὸν καὶ ξένα συναλλάγματα κάλυμμα τῆς κυκλοφορίας των, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς κρίσεως, ἐλαττούμενον εἰς ἀναλογίαν πολὺ μεγαλύτεραν τῆς ἐλαττώσεως τοῦ καλύμματος τῶν ἄλλων ἐκδοτικῶν ἰδρυμάτων.

Ἐν συνόψει, εἰς μίαν μικρὰν ὁμάδα χωρῶν—Γαλλία, Βέλγιον, Ὀλλανδία, Ἑλβετία—τὸ νόμιμον κάλυμμα τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν ἠῤῥησε σημαντικώτατα μετὰ τὸ 1929, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ χρυσοῦ ἐπὶ τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας τῶν χωρῶν τούτων συνεψηφίσθη ἐν μέρει διὰ τοῦ νομισματικοῦ ἀποθησαυρισμοῦ, διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀποθεμάτων τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν, καὶ διὰ ἐλαττώσεως τῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ ἐνεργητικοῦ τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν. Εἰς μερικὰ Κράτη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐλαττώσεως τοῦ νομίμου καλύμματος—τεῖνον πρὸς τὸν ἀντιπληθωρισμὸν—ἠμβλύνη, μετὰ τὸ 1931, διὰ τῶν συναφθέντων, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, δανείων τοῦ Κράτους ἀπὸ τὴν ἐκδοτικὴν Τράπεζαν. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὴν Αὐστραλίαν τὸ 1931 καὶ τὴν Γερμανίαν μετὰ τὸ 1932, ἐνῶ διὰ τὴν πλειονότητα τῶν ἄλλων Χωρῶν ὁ δανεισμὸς τοῦ Κράτους ἀπὸ τὸ ἐκδοτικὸν ἴδρυμα δὲν παρουσιάζει ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα.

Κατὰ τὸ 1933 καὶ 1934, τὸ νόμιμον κάλυμμα τῶν περισσοτέρων Χωρῶν τοῦ μπλόκ τῆς στερλίνας, ἰδίως τῆς Νοτιο-ἀφρικανικῆς Ἐνώσεως, τῆς Σουηδίας, καὶ τῆς Φινλανδίας, ἠῤῥησε κατὰ τρόπον ἀξιοσημείωτον, λόγῳ τῆς εἰσροῆς χρυσοῦ καὶ ξένων συναλλαγμάτων. Ἡ αὐξήσις τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος τῆς κεντρικῆς Τραπεζῆς, ἥτις ἐπηκολούθησε, ἐχρησίμευσε κυρίως ὅπως αὐξήσῃ ἡ ρευστότης τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν.

Ὁ τόκος τοῦ χρήματος. Τὴν συντριβὴν τῶν κερδοσκοπῶν τὸ 1929 ἐπηκολούθησεν, εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας, ταχεῖα πτώσις τοῦ τόκου τοῦ χρήματος ἐπὶ βραχεῖα προθεσμία. Ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐπὶ μακρᾷ προθεσμίᾳ τοποθετήσεων ἔπεσε μὲ πολὺ βραδύτερον ρυθμὸν καὶ οὕτως ἡ διαφορὰ με-

ταξὺ τῶν δύο τόκων, ἥτις ἦτο σχετικῶς μικρὰ κατὰ τὸ 1929, ἠϋξησε σημαντικώτατα. Εἰς μερικὰς χώρας, ὅπως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, καὶ τὴν Σουηδίαν, ἡ μεταξὺ τῶν δύο τόκων ἀπόστασις ἐμετριάσθη κατὰ πολὺ, διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ τόκου τοῦ βραχυπροθέσμου χρήματος, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παροξυσμοῦ τῆς κρίσεως, τὸ 1931 ἐν τούτοις, κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη ἡ ἀπόστασις διετηρήθη ἐν τῷ συνόλῳ. Εἰς ἄλλας χώρας, ὅπως εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ τὴν Ἑλβετίαν, ὁ ἀντίκτυπος τῆς κρίσεως τοῦ 1931 ὄχι μόνον ἔγινεν ὀλιγώτερον αἰσθητὸς ἀλλὰ καὶ τὰ ἔτη 1931 καὶ 1932 χαρακτηρίζονται, ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ἀπὸ μίαν μεγάλην χρηματικὴν εὐχέρειαν. Ἡ εὐχέρεια αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῆς παλιννοστήσεως τῶν κεφαλαίων τὰ ὁποῖα ἦσαν τοποθετημένα ἐπὶ βραχεῖα προθεσμία καὶ ἐπίσης ἐκ τῆς συρροῆς κεφαλαίων προερχομένων ἐκ τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Ἡ φυγὴ τῶν κεφαλαίων ἐκ τῶν περιφερειῶν τούτων ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον τοῦ βραχυπροθέσμου τόκου κατὰ τὴν περίοδον 1931—1932 εἰς Χώρας ὡς ἡ Γερμανία, ἡ Οὐγγαρία, καὶ ἡ Τσεχοσλοβακία.

Ἀπὸ τοῦ 1932, ὑπῆρχεν εἰς τὰς Χώρας ταύτας μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ τόκου τοῦ χρήματος ἐπὶ βραχεῖα προθεσμία καὶ τῶν μακροπροθέσμων τοποθετήσεων. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλουν ἡ Ἰταλία, ἡ Ἰαπωνία, καὶ ἡ Πολωνία. Κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου 1929-1934, ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο τόκων ἔδειξε τάσιν ἐλαττώσεως ἐν Γερμανίᾳ, Βελγίῳ, Ὀλλανδίᾳ καὶ Τσεχοσλοβακίᾳ. Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο τόκων ἠλαττώθη πρὸς στιγμὴν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1933 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1934. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ ἀπόστασις παρέμεινε κατὰ τὸ 1934 ἡ ἴδια, λόγῳ τῆς συγχρόνου ὑποτιμήσεως καὶ τῶν δύο τόκων.

Ἐκτὸς τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν τόκων τοῦ χρήματος ἐπὶ βραχεῖα προθεσμία καὶ τοῦ ἐπὶ μικρᾷ προθεσμίᾳ, ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀποδόσεως τῶν κρατικῶν χρεογράφων καὶ τῶν ὁμολογιῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι σημαντικὴ.

Τὰ κρατικὰ χρεόγραφα θεωροῦνται συνήθως, εἰς τὰς Χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης τοῦλάχιστον, ὡς μία τοποθέτησις πρώτης τάξεως, ὁ δὲ τόκος τῆς κεφαλαιοποιήσεως ἀντιπροσωπεύει, κατὰ γενικὸν κανόνα, τὸν «καθαρόν» τόκον τῶν μακροπροθέσμων τοποθετήσεων, διότι, πρσκειμένου περὶ ὁμολογιῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ *prime de risque* ἀσκεῖ μεγαλύτεραν ἐπίδρασιν. Κατὰ συνέπειαν, εἰς μίαν περίοδον κρίσεως, ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ διαφόρων δυσχερειῶν, πτωχεύσεων κλπ., θὰ ἀνέμενέ τις ὅπως ἡ διαφορὰ τοῦ τόκου κρατικῶν χρεογράφων καὶ ὁμολογιῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι σχετικῶς μεγάλη, ἐνῶ εἰς περίοδον νέας ἀνθήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων ἡ βελτίωσις τῶν συνθηκῶν τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ μεγαλύτερα εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν οἱ κεφαλαιοῦχοι ἀναλαμβάνουν ὠρισμένους κινδύνους θὰ ἔτειναν νὰ ἐλαττώσουν τὴν διαφορὰν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ μεταξὺ τῶν δύο τόκων διαφορὰ ἔδειξε τάσιν μεγαλύτερας ἀκόμη αὐξήσεως· τὸ 1934 ἡ ἀπόδοσις τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν διετηρεῖτο εἰς ἐν ἐπίπεδον ὑπερβαῖνον κατὰ μέσον ὄρον ἀπὸ 1 ἕως 5 μονάδας τὴν ἀπόδοσιν τῶν κρατικῶν χρεογράφων, ἐνῶ ἡ μέση διαφορὰ κατὰ τὸ 1931 δὲν ἦτο παρὰ 0.22. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας, ἡ διαφορὰ τῶν τόκων τοῦ χρήματος ἐπὶ μακρᾷ προθεσμίᾳ ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ 1932 καὶ ἰδίως τὸ 1934. Ἡ ἴδια παρατήρησις ἰσχύει διὰ τὴν

Ἄγγλιαν, ὅπου ὁμως ἡ ἀπότομος ἐλάττωσις τοῦ τόκου κεφαλαιοποιήσεως τῶν κρατικῶν χρεογράφων τὸ 1932 εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς μετατροπῆς εἰς τὴν ὁποίαν προέβη ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, τῇ βοηθείᾳ τοῦ χειρισμοῦ τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἐπεμβάσεων αὐτῆς εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν. Ἐξ ἀντιθέτου, ἡ ἐλάττωσις τῆς ἀποδόσεως τῶν ἰδιωτικῶν ἐκδόσεων, ἥτις ἐσημειώθη τὸ 1933, ἐξηκολούθησε κατὰ τὸ 1934.

Σημειωτέων ὅτι εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἡ νομισματικὴ ὑποτίμησις συνέβαλε καὶ αὐτὴ, ἔν τινι μέτρῳ, εἰς τὴν πτώσιν τῶν τόκων. Ἡ πτώσις τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος τῶν Χωρῶν τούτων ἐζώηρευσεν τὰς ἐξαγωγάς, τὸ περίσσευμα δὲ τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησε, ἐκαλύφθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς χρυσοῦ καὶ τῆς εἰσροῆς ξένων κεφαλαίων ἐκ μέρους τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ διεύρυνσις τῆς βάσεως τῶν πιστώσεων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Χώρας.

Παρατηρήθη ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ χρυσοὺς κατηυθύνθη ἐκ τῶν Κρατῶν τὰ ὁποῖα παρέμειναν πιστὰ εἰς τὸν χρυσοῦν κανόνα πρὸς τὰ Κράτη μὲ ὑποτιμημένον νόμισμα, ἡ κίνησις δὲ αὕτη συνετέλεσε, εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ τόκου τῆς χρηματικῆς ἀγορᾶς εἰς τὰς Χώρας τοῦ μπλόκ τοῦ χρυσοῦ, ἀποσυρομένων τῆς κυκλοφορίας ἐσωτερικῶν μέσων πληρωμῶν.

Γενικωτέραν ἐξήγησιν τῶν ἀνωμάλων κινήσεων τῶν τόκων εἰς τὰς χώρας τοῦ μπλόκ τοῦ χρυσοῦ δίδει ὁ σχετικῶς μεγάλος ὄγκος τῶν ἐκδόσεων κρατικῶν δανείων εἰς τὰς ὁποίας προέβησαν αἱ Χῶραι αὗται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀντιπληθωρισμοῦ, ἡ ὁποία ἠκολουθήθη χάριν τῆς διατηρήσεως τοῦ χρυσοῦ κανόνος, ἔκαμψε βαθμηδὸν τὰ εἰσοδήματα καὶ τὰς τιμὰς τῆς παραγωγῆς, ἡ κάμψις δὲ αὕτη ἐπηρεάσεν μεγάλως τὰς εἰσπράξεις τοῦ Δημοσίου. Τὰ ἀλλεπάλληλα ἐλλείμματα ἐκαλύφθησαν διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν ἀγοράν τῶν κεφαλαίων τοιοῦτοτρόπως τὸ Κράτος ἀπερρόφησε τὴν ἀποταμίευσιν διὰ νὰ καλύψῃ τρεχούσας ἀνάγκας. Ἡ ἐπακολουθήσασα ἐλάττωσις τῶν ἰδιωτικῶν τοποθετήσεων ἐπέτεινε τὸν ἀντιπληθωρισμὸν διὰ τῆς μειώσεως τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία πάλιν ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Εἰς τὰς χώρας τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τὸ ἄκρως ἀντίθετον ἀποτέλεσμα τῶν ἐλλειμμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐκαλύφθησαν διὰ τῆς διογκώσεως τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας καὶ τῶν πιστώσεων, ἐπηρεάσεν μεγάλως τὴν κίνησιν τῶν τόκων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ὁ πληθωρισμὸς, ὅστις ἐφηρμόσθη διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν Χωρῶν τούτων, ἠῤῥξησεν ἐμφανῶς τὴν ρευστότητα τῶν Τραπεζῶν, ὡς καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἐπακολουθήσασα εὐχέρεια εἰς τὴν ἀγοράν τοῦ χρήματος καὶ εἰς τὰς πιστώσεις ἀπεικονίζεται εἰς τὰς ἀλληλοδιαδόχους μειώσεις τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου τῶν ἐκδοτικῶν ἰδρυμάτων, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Χιλὴν ἀπὸ 9% εἰς 4 1/2% μεταξὺ Ἰουνίου 1931 καὶ Αὐγούστου 1932, εἰς τὴν Κολομβίαν ἀπὸ 7% εἰς 4% μεταξὺ τέλους 1931 καὶ τέλους 1933 κλπ.

Εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν Χωρῶν τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης τὸ νόμισμα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1934, συνεκρατήθη εἰς τὸ ἄρτιον, διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἐλέγχου συναλλάγματος καὶ εἰς τινὰς περι-

πτώσεις ή πολιτική αύτη δέν ἐπηρέασε τήν πρὸς τὰ κάτω φορὰν τοῦ τόκου, λόγω τῆς ἐξαπλώσεως τῶν πιστώσεων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Χώρας.

Τὰ συναλλάγματα. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς εἰς χρυσὸν ἀξίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄρτιον τῶν νομισμάτων 50 Χωρῶν, διαπιστοῦται ὅτι 6 Χῶραι, ἦτοι ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὀλανδία, ἡ Πολωνία καὶ ἡ Λιθουανία, διετήρουν ἀκόμη ἄνευ περιορισμῶν τὴν λειτουργίαν τοῦ χρυσοῦ καὶ νόμος εἰς τὸ τέλος τοῦ 1934. Τὰ νομίσματα τῶν Χωρῶν τούτων ἠδύναντο νὰ ἀνταλλάσσωνται ἐλευθέρως εἰς τὰς νομισματικὰς ἀγορὰς τοῦ κόσμου εἰς τὸ εἰς χρυσὸν ἄρτιον. Ἐξ ἄλλου ἡ Γερμανία, ἡ Ἰταλία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Λεττονία, ἡ Ρουμανία, ἡ Βουλγαρία, καὶ ἡ Τουρκία διετήρουν τὸν χρυσοῦν κανόνα εἰς τὸ ἄρτιον, καίτοι ὑπὸ τινὰς περιορισμούς.

Αἱ νομισματικαὶ μονάδες ὄλων τῶν ἄλλων Χωρῶν ἦσαν εἰς τὸ τέλος τοῦ 1934 κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ὑποτιμημέναι ἐν σχέσει μὲ τὴν εἰς χρυσὸν ἀξίαν των. Εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν, οἱ περισσότεροι τῶν περιορισμῶν οἵτινες εἶχον ἐπιβληθῆ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν συναλλαγμάτων ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1931, διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν νόμιμον ὑποτίμησιν τῆς κορώνας κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1934. Εἰς τὴν Δανίαν, ὁ καθιερωθεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1931 ἔλεγχος τοῦ συναλλάγματος ἐξηκολούθει κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1934, εἰς δὲ τὴν Ἰαπωνίαν ὁ νόμος τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1932 ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν κεφαλαίων ἐξακολουθεῖ ἰσχύων. Εἰς τὴν Γιουγκοσλαυίαν ὅλοι σχεδὸν οἱ περιορισμοί, οἵτινες ἐπεβλήθησαν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1931 ἐξηκολούθουν ἰσχύοντες καὶ μετὰ τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ νομίσματος κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1932.

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν 37 κρατῶν μὲ ὑποτιμημένον νόμισμα ἡ Ἑλλάς κατέχει, κατὰ ποσοστὸν ὑποτιμήσεως, τὴν 27ην σειρὰν. Τὴν μεγαλυτέραν ὑποτίμησιν ὑπέστη τὸ νόμισμα τῆς Χιλῆς, μὲ ἔκπτωσιν περίπου 80%. Ἐξαιρέσει τῆς Βενεζουέλας καὶ τῆς Τσεχοσλοβακίας, τῶν ὁποίων τὸ νόμισμα παρουσιάζει ἔκπτωσιν κάτω τῶν 20% ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄρτιον, τὰ ὑπόλοιπα 35 κράτη παρουσιάζουν νομισματικὴν ὑποτίμησιν ἀπὸ 20% ἕως 80% ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄρτιον. Τέλος ἡ Τσεχοσλοβακία εἶναι τὸ μόνον Κράτος τὸ ὁποῖον καθώρισε νέαν νομισματικὴν μονάδα εἰς χρυσόν, ἄνευ διαμέσου περιόδου συναλλαγματικῶν διακυμάνσεων· πράγματι, τὴν 17 Φεβρουαρίου 1934, ἡ εἰς χρυσὸν περιεκτικότης τῆς κορώνας ἠλαττώθη ἀπὸ 0,04458 εἰς 0,03719 γραμμάρια καθαρῶν χρυσοῦ, ἦτοι ἔχομεν ὑποτίμησιν 16,66%.

Διὰ 17 νομισματικὰς μονάδας ἡ ὑποτίμησις κυμαίνεται μεταξὺ 40% ἕως 50% καὶ διὰ 16 ὑπερβαίνει τὰ 50%. Ἡ πρώτη ὁμὰς περιλαμβάνει τὴν στερλίαν καὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν νομισμάτων ἅτινα εἶναι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως συνδεδεμένα μὲ αὐτὴν καθὼς καὶ τὸ δολλᾶριον μὲ τοὺς δορυφόρους του. Εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα ὑπάρχουν 3 Κράτη τοῦ μπλόκ τῆς στερλίνας, ἡ Αὐστραλία, ἡ Νέα Ζηλανδία καὶ ἡ Δανία, τῶν ὁποίων τὸ νόμισμα ὑπετιμήθη περισσότερο, 9 Κράτη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ἦτοι ὅλα πλὴν τῆς Βενεζουέλας, περὶ ἧς ἐγίνε λόγος ἀνωτέρω, τῆς Κούβας καὶ Γουατεμάλας, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Περσία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλλάς, καὶ ἡ Κίνα. Τέλος μεταξὺ τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν Κρατῶν μὲ ὑποτιμημένον νόμισμα, ἡ Ἰαπωνία κατέχει τὴν πρώτην θέσιν, μὲ ὑποτίμησιν πλέον τῶν 65% ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄρτιον.

Βιβλιογραφία

I. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κασκαρέλλη Ν. : Συγκέντρωσις Ἐπιχειρήσεων. Ἀθῆναι 1935.

B r y l e w s k i, W. : Die verschiedenen Vorstellungsinhalte des Begriffes Kapital. Stuttgart—Berlin, 1933.

B ü l o w, Fr. : Volkswirtschaftslehre. Ein Lehrbuch—Dritte Auflage. Leipzig, 1934.

E l s t e r, K a r l. : Vom «Volksvermögen». Eine erkenntnistheoretische Studie. Jena 1934.

G r a z i a n i, A u g. : Studi di critica economica. Milano, 1935.

H a u s e r, H. : La paix économique. Paris 1935.

L a z z a t t o, G i n o : Storia economica dell'età moderna e contemporanea—Parte prima : L'era moderna. Padova 1934.

L e B r a n c h y (J. Y v e s) : Les origines du capitalisme en Angleterre. Paris, 1935.

W e d d i g e n, W a l t e r : Grundriss der Wirtschaftstheorie. Jena, 1934.

W e i s s e r, G. : Kommt es in den Wirtschaftswissenschaften zur Bildung einer neuen deutschen Schule? Stuttgart, 1935.

W e s t p h a l e n, F. A. : Die Lohnfrage. Vom ehernen Lohngesetz zum gerechten Lohn. Jena, 1934.

II. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἀγροτικὴ Τράπεζα Ἑλλάδος : Ἐκθεσις ἐπὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1934. Ἀθῆναι 1935.

Ἀφτιᾶ Ν. — Ἀνδρέου Κ. : Κωδικοποίησις τῶν διατάξεων περὶ περιορισμῶν εἰσαγωγῆς. Ἀθῆναι 1935.

Βαρίβεροπούλου Β. : Ὁ μονοπωλιακὸς χαρακτήρ τῆς οἰκονομικῆς τοῦ καπνοῦ ὀργανώσεως. Ἀθῆναι 1935,

Εὐελπίδη Χρ. : Ἡ ἐξέλιξις τῆς γεωργικῆς κρίσεως. Ἀθῆναι 1935.

- Κορώνη Σπ. : Ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Συγκοινωνιακοῦ Προβλήματος. Ἀθῆναι 1935.
 Κιλίμη Π. : Οἱ λιγνίται. Ἀθῆναι 1935.

-
- B a n d e l, R u d. : Alkoholismus und Sterblichkeit im Lichte der Bevölkerungsstatistik. Herausgegeben unter Bitwirkung des Reichsausschusses für Volksgesundheitsdienst. Nürnberg, 1935.
 G a b r i e l, S. L. : Aussenhandel und Eisenbahngütertarifpolitik. Wien, 1934.
 G e r t z e n, T h e o : Die Wirkungen der jüngsten Wirtschaftskrise auf die deutsche Verkehrswirtschaft. Münster, 1935.
 L a n d r y, A d. : La révolution démographique. Études et essais sur les problèmes de la population. Paris, 1934.
 M a t h e w s, K. : Der Betriebsvergleich in landwirtschaftlichen Warengenossenschaften, unter besonderer Berücksichtigung Ostpreussens. Berlin, 1935.
 P a n a ï t e s c o, P. N. : Les contingentements dans les relations commerciales avec les pays agricoles. Paris, 1935.
 P i r a t h, C a r l : Die Grundlagen der Verkehrswirtschaft. Berlin, 1934.
 U l d e r u p, Z. : Der Stand des Weltluftverkehrs und seine Probleme insbes. in Deutschland. Berlin 1935.
 W e b e r, A d. : Volkswirtschaftspolitik. Leitfaden der Volkswirtschaftslehre. Bd, II. München 1935.

III. ΝΟΜΙΣΜΑ — ΠΙΣΤΙΣ

- Δελιβάνη Δ. : Ἡ σχέσις ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος. Ἀθῆναι 1935.
 Λοβέρδου Ἀλ. : Ὁ τόκος ἐν τῇ συγχρόνῳ οἰκονομίᾳ. Ἀθῆναι 1935.

-
- Ellis, Howard, S. : German Monetary Theory 1905-1933
 Cambridge. Mass, 1934.
 Fischer, Otto Christian : Die Funktionen des Kredits und das Reichsgesetz über das Kreditwesen. Berlin, 1935.
 Goldschmidt, R. W. : Kapitalpolitik. Berlin, 1933.

- Hawtrey, R. G.: La circulation monétaire et le crédit. (Trad. de l'anglais), Paris, 1935.
- Lannoy Ch. de: L'évolution du billet de banque comme instrument monétaire. Paris, 1935.
- Nogaro, B.: La monnaie et les phénomènes monétaires contemporains. 2e édition. Paris, 1935.
- X X X: La crise de l'étalon-or. Bruxelles, 1935.

IV. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- Ἀγγελοπούλου Α.: Γενικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς. Ἀθήναι 1935.
- Δερτιλῆ Π.: Ὁ φόρος τοῦ εἰσοδήματος. Ἀθήναι 1935.
- Μακρυνικόλα Ι.: Τελωνειακὴ νομοθεσία. 1935.

-
- Döblin, E.: Monopole und Besteuerung. Berlin, 1933.
- Kerschagl, Richard: Finanzwissenschaft. Abriss der Steuerlehre. Berlin, 1935.
- Nagel, P.: Öffentliche Sachausgaben und Steuern im Dienste der Konjunkturpolitik. Würzburg, 1934.
- Raab, Fr.: Der öffentliche Haushalt. Leipzig, 1934.
- Wengler, W.: Beiträge zum Problem der internationalen Doppelbesteuerung. Die Begriffsbildung im internationalen Steuerrecht. Berlin und Leipzig 1935.

V. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

- Ἀθανασιάδης Κ.: Ὁ ἔλεγχος τῆς ὁμοιογενείας τῶν κατασκευῶν διὰ τῆς μαθηματικῆς στατιστικῆς. Ἀθήναι 1935.

-
- Ungern-Sternberg, Roderich von.: Die Ursachen der Steigerung der selbstmordhäufigkeit in Westeuropa während der letzten hundert Jahre. Berlin, 1935.
- Wagemann, Er.: Zwischenbilanz der Krisenpolitik. Eine international vergleichende Konjunkturpolitische Studie. Berlin 1935.

VI. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

- B ö h n, F r a n z : Wettbewerb und Monopolkampf. Berlin 1933.
 F a i n - B, F a u r e - V e t P i n o t e a u - R : Comment évaluer
 les fonds de commerce et les entreprises industrielles. Paris
 1935.
 L i e s e r, H. : Kartelle un Konjunktur in ihrer wechselseitigen,
 Beeinflussung. Wien & Leipzig, 1934.
 V a n H o u t t e, J. : Traité des sociétés de personnes à responsa-
 bilité limitée. Louvain, 1935.

VII. ΔΙΑΦΟΡΑ

- Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὐ λ ο υ Κ. : Πολιτικοὶ ἀγῶνες Γ'. Ἀθῆναι 1935.
 Σ β ῶ λ ο υ Ἀ λ. : Συνταγματικὸν Δίκαιον. Β'. τόμος Α'. τεύχος.
 Ἀθῆναι 1935.
 Κ α σ ι μ ᾶ τ η Γ ρ. : Ἡ σύμβασις περὶ τρίτου καὶ εἰς βάρος τρίτου.
 Ἀθῆναι 1935.
 Λ ᾶ σ κ α ρ ι Μ. : Ἑλληνες καὶ Σέρβοι κατὰ τοὺς ἀπελευθερω-
 τικοὺς τῶν ἀγῶνας. 1804—1830. Ἀθῆναι
 1936.
 Τ σ ι μ π ο ὐ κ η Τ. : Δίκαιον ἰδιωτικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν
 ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι 1935.
 Ε ἰ ν e s - Φ ο υ ρ κ ι ῶ τ η : Ἡ Διδασκαλία περὶ τῶν Δουλειῶν.
 Τόμ. Α'. Β'. Γ'. Ἀθῆναι 1935.

- A r i a s, G i n o : La filosofia tomistica e l'economia politica. Mi-
 lano, 1934.